

**TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARI
YÖNETİMİNDE YETKİ VE GÖREV AYRIMI:
KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ
PERSPEKTİFİNDE
BİR İNCELEME**

Muhammet Emin GÜNGÖR
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Volkan GÖÇÖĞLU
Ocak, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARI
YÖNETİMİNDE YETKİ VE GÖREV AYRIMI:
KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ
PERSPEKTİFİNDE
BİR İNCELEME**

Hazırlayan
Muhammet Emin GÜNGÖR

Danışman
Doç. Dr. Volkan GÖÇOĞLU

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları Yönetiminde Yetki Ve Görev Ayrımı: Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Perspektifinde Bir İnceleme** ” adlı çalışmamın tüm hazırlanma sürecinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti halinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

21.01.2025

İmza

Muhammet Emin GÜNGÖR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Muhammet Emin GÜNGÖR
	Numarası	2200666511
	Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları Yönetiminde Yetki Ve Görev Ayrımı: Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Perspektifinde Bir İnceleme
Tez Savunma Sınav Tarihi		15.04.2025
Tez Savunma Sınav Saati		11.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARI YÖNETİMİNDE YETKİ VE GÖREV AYRIMI: KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ PERSPEKTİFİNDE BİR İNCELEME

Muhammet Emin GÜNGÖR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Ocak, 2025

Danışman: Doç. Dr. Volkan GÖÇÖĞLU

Hukuk devletinin temel unsurlarından biri olan kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden bağımsız ve dengeli bir şekilde çalışmasını hedefler. Bu ilke, hukuk düzeninin korunması, birey hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ve kamu idaresinin şeffaflığının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de ceza infaz kurumlarının yönetiminde yürütme ve yargı erklerinin birer mensubu olan mülki idare amirleri ve infaz savcıları birlikte yetkilendirilmişler ve sorumlu tutulmuşlardır. Çalışmada, Türkiye’de ceza infaz kurumlarının yönetiminde mülki idare amirleri ve infaz savcılarının görev, yetki ve sorumlulukları kuvvetler ayrılığı ilkesinin ışığında incelenmektedir. Öncelikle bu ilkenin teorik temelleri ve hukuki dayanakları ele alınacak, ardından ceza infaz kurumlarının idaresindeki mevcut düzenlemeler ve uygulamalar değerlendirilecektir. Bu kapsamda, idari ve yargısal otoritelerin etkileşimi ile ortaya çıkabilecek aksaklıklar ve zorluklar analiz edilerek, ceza infaz kurumlarının yönetimini daha etkin ve sade hale getirmek adına öneriler sunulacaktır. Mevcut literatürde, ceza infaz kurumları gibi icra ettiği fonksiyon bakımından oldukça önemli ve kritik bir kurumsal yapının yönetimi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olması çalışmanın literatürde önemli bir boşluğun dolması adına ilk adımı olabileceği ihtimalini öne çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuvvetler ayrılığı, ceza infaz kurumları, yetki unsuru, mülki idare amiri, infaz savcısı

ABSTRACT

SEPARATION OF AUTHORITY AND DUTIES IN THE ADMINISTRATION OF PENAL SANCTION INSTITUTIONS IN TURKEY: A STUDY FROM THE PERSPECTIVE OF THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS

Muhammet Emin GÜNGÖR

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

January, 2025

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Volkan GÖÇOĞLU

The principle of separation of powers, which is one of the fundamental elements of the rule of law, aims to ensure that legislative, executive, and judicial bodies operate independently and in balance with one another. This principle is of great importance for maintaining legal order, safeguarding individual rights and freedoms, and ensuring transparency in public administration. In Türkiye, provincial administrative officers and execution prosecutors, who are members of the executive and judicial branches respectively, have been jointly authorized and held responsible for the management of penal institutions. This study examines the duties, powers, and responsibilities of administrative governors and public prosecutors in the management of penal institutions in Türkiye within the framework of the principle of separation of powers. Firstly, the theoretical foundations and legal bases of this principle will be addressed, followed by an evaluation of existing regulations and practices in the administration of penal institutions. Within this scope, potential disruptions and challenges arising from the interaction between administrative and judicial authorities will be analyzed and offered some recommendations to simplify and enhance the efficiency of penal institution management. The absence of any studies in the current literature concerning the administration of penal institutions—despite their critical importance in terms of their functions—suggests that this study could serve as a pioneering step towards filling a significant gap in academic research.

Keywords: Separation of powers, penal institutions, authority elements, civil administrative authority, execution prosecutor.

ÖNSÖZ

Henüz başında olduğum ve şahsım için bir derya niteliğinde olan akademi âleminde bana kılavuzluk eden ve kaybolmadan keşifler yapmama imkân tanıyan Saygıdeğer Danışman Hocam Doç. Dr. Volkan GÖÇÖĞLU'na, benden hiç esirgemediği ilgisi, bilgisi ve tecrübeleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Öte yandan, yoğun akademik çalışmaları arasında, tez savunmam için kıymetli vakitlerini ayırmış olan değerli jüri üyesi hocalarıma da minnet ve şükranlarımı sunarım.

Elbette, beni büyüten, bu günlere gelmemde en büyük paya sahip olan sevgili Annem ve Babam teşekkürlerimden, minnet ve şükranlarımdan varestedir. Onlara da sonsuz hürmet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Yine her daim desteklerini yanımda hissettiğim, varlığından büyük bir mutluluk ve gurur duyduğum “Geniş Aile”min her bir ferdine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Son olarak; tez yazım sürecimde en büyük fedakarlığı gösteren, benimle üzüldüğüm benimle sevinen, yaşamış olduğum yoğun stres ve sıkıntılı anlarımda beni rahatlatan, bana moral ve motivasyon sağlayan çok değerli eşim Elif Hanım'a ve çalışmam boyunca benimle vakit geçirmekten ve oynamaktan bir hayli mahrum kalan canım oğullarım Yusuf ve Salih'e çok ama çok teşekkür ediyorum.

Muhammet Emin GÜNGÖR

2025, Kırıkhan/Hatay

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TANIMI, ANLAMI VE GELENEKSEL VE MODERN BİÇİMLERİ

1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TEMEL FİKİRLERİ, ANLAMI, HUKUKİ SONUÇLARI VE TARİHSEL EVRİMİ.....	6
1.1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TEMEL FİKİRLERİ VE ANLAMI.....	6
1.1.1. Aristo'ya Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anlamı.....	6
1.1.2. Locke'a Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anlamı.....	7
1.1.3. Montesquieu'ya Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi	8
1.2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN ANAYASAL ÇERÇEVEDEKİ SONUÇLARI	11
1.2.1. İktidar Kavramı ve Siyasal İktidar.....	11
1.2.2. Kuvvetlerin Bölünmesi Sonucu Ortaya Çıkan İktidarlara ve Hukuki Fonksiyonları	12
1.2.2.1. Yasama İktidarı ve Fonksiyonu	13
1.2.2.2. Yürütme İktidarı ve Fonksiyonu	15
1.2.2.3. Yargı İktidarı ve Fonksiyonu.....	16
1.3. TARİHSEL SÜREÇTE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİ KAPSAYAN İLK ANAYASA BELGELERİ.....	17
1.3.1. Bill of Rights (1689) ve Act of Settlement (1701)	17
1.3.2. 1776 Virginia Haklar Bildirgesi, 1776 Virginia Anayasası ve 1787 Amerikan Anayasası	20
1.3.3. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve 1791 Fransız Anayasası	22
1.3.4. 1791 Polonya – Litvanya Birliği Anayasası.....	25
1.3.5. 1848 Hollanda Anayasal Yeniliği	26
2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN GELENEKSEL VE MODERN ANLAMLARI İLE GÖRÜNÜMLERİ.....	27
2.1. GELENEKSEL ANLAMDA KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ VE İLKEYE ELEŞTİRİLER	27
2.2. MODERN ANLAMDA KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ, TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHİ, GÜNÜMÜZDEKİ YAPISI VE YÖNETİMİ

1. CEZA İNFAZ SİSTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	34
1.1. TOPLU HAPİS SİSTEMİ	34
1.2. PENNSYLVANIA (HÜCRE TİPİ) HAPİS SİSTEMİ.....	35
1.3. AUBURN (KARMA) HAPİS SİSTEMİ.....	37
1.4. PANOPTİKON (DERECELİ) HAPİS SİSTEMİ	38
1.5. İRLANDA SİSTEMİ (İYİ HAL/DERECELİ SİSTEM)	39
2. CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	40
2.1. HAPİSHANELERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	40
2.1.1. Modern Anlamda İlk Cezaevi: Amsterdam Cezaevleri.....	41
2.1.2. Aydınlanma ve Sonrası: Cezaevlerinde Çöküş	42
2.1.3. 20. Yüzyılda Hapishanelerle İlgili Gelişmeler.....	45
3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	48
3.1. OSMANLI DÖNEMİ.....	48
3.1.1. Kalebentlik Cezası.....	49
3.1.2. Prangabentlik Cezası.....	49
3.1.3. Kürek Cezası.....	50
3.1.4. Tomruk Cezası.....	50
3.2. HAPİSHANEYE GEÇİŞ.....	51
3.2.1. Tanzimat Sonrası Hapishaneler	51
3.2.2. Hapishanelerde Yabancı Ülkelerin Etkisi ve Rehberliği ile Yapılan Islahatlar	52
4. CUMHURİYET DÖNEMİ.....	54
4.1. HAPİSHANELERE İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER	55
4.1.1. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) (1 Temmuz 1926)	55
4.1.2. 1721 Sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun (HTİHK) (1930)	57
4.1.3. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün Kuruluşu (1938)	58
4.1.4. Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi (1941).....	59
4.2. CEZAEVLERİ DÖNEMİNE GEÇİŞ.....	61
5. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YAPISI.....	62
5.1. CEZA İNFAZ KURUMLARININ TÜRLERİ.....	62
5.1.1. Kapalı CİK’ları.....	62
5.1.2. Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri.....	64
5.1.3. Açık CİK’ları	65
5.1.4. Çocuk Eğitimevleri	65
5.2. CİK’NDA BULUNAN SERVİSLER	66
5.2.1. Güvenlik ve Gözetim Servisi.....	66
5.2.2. Psiko-Sosyal Yardım Servisi.....	68
5.2.3. Sağlık Servisi.....	69
5.2.4. Eğitim ve Öğretim Servisi.....	71
5.2.5. İşyurdu Servisi.....	75
5.2.6. Diğer Servisler.....	76
6. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİ	77

6.1. MERKEZ TEŞKİLATI	77
6.1.1. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü.....	77
6.2. TAŞRA TEŞKİLATI.....	79
6.2.1. Ceza İnfaz Kurumu Müdürlükleri	79
6.2.1.1. Kurum İdari Yapısı.....	79
6.2.2. Denetimli Serbestlik Müdürlükleri.....	84
6.2.3. Personel Eğitim Merkezi Müdürlükleri	85
7. CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİNDE FARKLI ÜLKE ÖRNEKLERİ.....	86
7.1. AMERİKA’DA CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİ	86
7.2. İNGİLTERE’DE CEZAEVLERİNİN YÖNETİMİ	87
7.3. İTALYA’DA CEZAEVLERİNİN YÖNETİMİ.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİNDE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ VE İNFAZ SAVCILARININ GÖREV VE YETKİ ÇATIŞMALARININ ANALİZİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. ARAŞTIRMA: MEVZUAT TEMELİNDE BİR İÇERİK ANALİZİ	89
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	89
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	90
1.3. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI	91
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	92
1.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	93
1.5.1. Mülki İdare Amirleri.....	93
1.5.1.1. Valilerin Hukuki Statüsü, Görev ve Yetkileri	93
1.5.1.2. Kaymakamların Hukuki Statüsü, Görev ve Yetkileri.....	97
1.5.1.3. CİK’ları Üzerinde Vali ve Kaymakamların Görev, Yetki ve Sorumlulukları.	100
1.5.2. Savcılık Mesleği ve Cumhuriyet Savcılarının CİK’larının Yönetimi ile İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları.....	106
1.5.2.1. Savcılık Mesleği	106
1.5.2.2. Cumhuriyet Savcılarının CİK’larının Yönetimi ile İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları.....	107
1.6. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	111
1.6.1. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Lafzi Analizi.....	111
1.6.2. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Tarihsel Analizi.....	113
1.6.3. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Uygulamaya Yansımaları	113
1.6.3.1. Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Uyuşmazlık ve Çatışma Durumu.....	113
1.6.3.2. Yönetmelik Açısından Uyuşmazlık ve Belirsizlikler	114
1.6.4. Cezaevleri Raporlarında CİK’larının Yönetimine Dair Tavsiyeler ve Tespitler	115
1.6.5. Tartışma	117
SONUÇ	119
KAYNAKÇA.....	121

GİRİŞ

Ceza infaz kurumlarının tarihsel sürecine bakıldığında bu kurumların, 1700’lü yıllara kadar günümüzdeki anlamıyla bir fonksiyonu olmadığı görülmektedir. Bu zamana kadar daha çok, devletin cezalandırmak istediği kişileri kendi kontrolünde tutmak, idam mahkûmlarını infazına kadar alıkoymak ya da devlet yönetimini ele geçiren grupların, öldürmek istemedikleri muhaliflerini etkisiz hale getirmek için - kimi zaman ömür boyu - tuttukları yer olarak kullanılmışlardır (Artuk & Alaşahin,). 16. yy sonunda, bir Amsterdam mahkemesinin, hırsızlık suçu nedeniyle idam edilmesi gereken bir kişiye, idam cezası yerine, devlet gözetiminde olan bir yere kapatılıp, eğitilip tekrar topluma kazandırılması şeklinde vermiş olduğu karar, hapishanelere bu günkü misyonunu kazandıran ilk adım olmuştur (Özbek, 2008: 32-34). Modern anlamda cezaevlerinin yönetimlerinin bu denli hassas ve detaylı olmasının temeli, bu misyon değişikliğine dayanmaktadır. Zira artık bir mahkûmun cezaevinden sonra gideceği yer mezar değil, toplumun içi olacaktır. Dolayısıyla, infaz kurumlarının yönetiminin tamamen profesyonel bir şekilde planlanması ve icra edilmesi ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluktur.

Dünyada bazı ülkelerde cezaevi yönetimleri özel teşebbüsler eliyle sağlanırken, Türkiye’de tamamen devlet eliyle yürütülmektedir. Türkiye’nin devlet yapısında ise kuvvetler ayrılığı ilkesi normlar hiyerarşisinin en üstü olan Anayasa ile benimsenmiş ve uygulanmaktadır. Hukuk devletinin temel unsurlarından biri olan kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden bağımsız ve dengeli bir şekilde çalışmasını hedefler. Bu ilke, hukuk düzeninin korunması, birey hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ve kamu idaresinin şeffaflığının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, kuvvetler ayrılığı ilkesinin saf haliyle uygulanması adeta bir ütopyadır. Zira her ne kadar güçlerin tek bir kişi ya da grup elinde toplanmasını önlemek açısından yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirlerinden bağımsız bir yapıda olmaları istenmekte ise de hepsi aynı devletin kurumlarıdır ve hepsinin nihai amacı devletin varlığını sürdürmek ve onu güçlendirmektir. Bu sebeple, bu üç kuvvetin birbirlerini dengeleme ve denetlemek yanında işbirliği içinde bulunmaları son derece doğal ve zaruridir.

Kuvvetler ayrılığı bağlamında Türkiye’deki ceza infaz kurumlarının yönetim organizasyonuna bakıldığında ise, erkler arası bir işbirliğinden ya da dengeleme-denetlemeden ziyade bir iç içe geçmişlikten, görev ve yetki sınırlarında belirsizlikten

bahsedilebilir. Kurum yönetiminde, farklı erk mensuplarının birlikte yetkili ve sorumlu olmaları, görev ve yetkileri tanımlayan mevzuat hükümlerinde muğlak ya da çok geniş anlamlı ifadelerin olması bu sorunların temel sebebi olarak gösterilebilir. Daha somut bir şekilde ifade edilecek olursa, CİK'larının yönetiminde yürütme makamı olan mülki idare amirleri ile yargı makamı olan infaz savcılarının bir takım yetkilere sahip olmaları; bir yürütme organı olan Adalet Bakanlığı'nın memuru olan cezaevi müdürünün sicil amirlerinin yargı mensubu olan infaz savcısı ve C. Başsavcısı olması gibi durumlar söz konusudur.

Devletin sahip olduğu iktidarın yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki paylaşımları, bu organların yetkilendirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Erkler bünyesindeki idareler ise hukukilik ilkesi gereği her türlü iş ve işlemlerinde hukuka uygun davranmak mecburiyetindedirler (Karahanoğulları, 2015: 343). Dolayısıyla idareler, kendilerine Anayasa ve yasalarla hangi yetkiler ve görevler verirse o şekilde hareket etmek durumundadırlar. Bu nedenle yetki kavramının tanımı, sınırları ve çeşitlerinin bilinmesi hayati bir öneme haizdir.

Kamu hukukunda yetki, devletin egemenlik hakkından kaynaklanan bir gücü, sınırlarını kanunların çizmiş olduğu çerçevede kullanabilmesini ifade eder. Yetki, göreve bağlı olduğundan, bir kamu görevlisi yetkiyi kendisine verilen görevin icrası için kullanır ve kullanmaktan da imtina edemez (Ülker, 2022: 15). İdare, yetkilerini devlet otoritesine dayanarak kullandığı için idare hukukunda yetki, kanunlarca tanınmış olan ve hukuk düzeninde değişiklik yapabilen bir gücü ifade etmektedir (Akyılmaz, 2000: 101).

İdare hukukunda yetki iki şekilde ele alınabilir. İlki geniş anlamda yetki olup, idarenin görevlerini ifa edebilmesi için işlem, eylem ya da akit yapabilme gücünü ifade eder. İkincisi ise, idari işlemi hangi kişi ya da kurumun yapacağını ve bu işlemin sınırlarını belirleyen kavramdır (Duran, 1982: 380). İdare, kendisine verilen bu yetkilerle milli güvenliğin sağlanması, kolluk faaliyetleri, kamu hizmetleri, planlama faaliyetleri, özendirme ve destekleme faaliyetleri ve iç düzenin sağlanması gibi görevleri yerine getirir (Yaşar, 2016: 357). Bu görevleri yaparken idare sayılamayacak kadar çok iş ve işlem yapar (Duran, 1982: 380). İcra edilen faaliyetler toplamını ifade eden görev kavramı ile bu faaliyetleri yapacak olanda bulunması gereken bir unsur olan yetki kavramını birbirine karıştırmamak gerekir (Güneş, 1965: 6). Zira İdari işlemler kamu görevlilerinin yetkilerini, idari eylemler ise ödevlerini oluşturur. Yani yetkili

kişiler, kanunlardan aldıkları yetkiyle bir idari işlem tesis ettiğinde, kamu görevlileri bu işlem neticesinde gerçekleştirilmesi gereken idari eylemi yerine getirmek zorundadırlar (Duran, 1982: 382). Söz gelimi, bir vergi mükellefine vergi tahakkuk ettirilmesi ve mükellefe bu borcun tebliğ edilmesi birer idari işlemdir. Tahsildarın ise, vergi borcunu ödemeye gelen mükellefin bu borcunu tahsil etmesi bir idari eylemdir ve bu eylemi yerine getirmekle yükümlüdür.

Kamu hukukunda, kamu adına irade beyanında bulunma yetkisini haiz kişilerin, yani idari makamların, yetki sahibi olabilmeleri ve bu yetkilerini kullanabilmeleri, belirli genel kurallara tabidir. İdari anlamda yetkilerin ortak özelliklerini de ifade eden bu kurallara “yetki kuralları” (régles de compétence) denir (Gözler ve Kaplan, 2017: 305). Her türlü yetki kuralı, Anayasa başta olmak üzere yasalarla belirlenmiştir (Günday, 2002: 124).

Yetki kurallarının ilki, yetkinin bir kaynağının olmasıdır. İdari makamların, idari işlem tesis etme yetkisi, kendiliğinden ortaya çıkan, varsayılan ya da idarenin kendi kendisine vermiş olduğu bir olgu değildir. Bu yetkiler, anayasa, kanun ya da kanun gücünde olan kararnameler ve milletlerarası anlaşmalar gibi daha önce yapılmış olan hukuk kurallarına dayanmak zorunda olup, literatürde bu zorunluluk, “yasal yetkilendirme ilkesi (principe de l’habilitation légale)” şeklinde ifade edilir (Ulu, 2011: 168-169). Ancak bu ilke, bir yetkinin kanunda sarıh bir şekilde var olmasının bir zorunluluk olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira bu yetki, yasada zımni bir şekilde de ifade edilmiş olabilir ve eğer yasada yeteri kadar belirlenebilir ise kanuni dayanağa sahiptir denilebilir (Balta, 1968-1970: 80). İkinci yetki kuralı ise, yetkinin sınırlı olmasıdır. Kamu yararını temin adına, kamu kurumlarına bir takım ayrıcalıklar tanınır ki, buna kamu gücü denir. Bu güç ölçüsüz ve sınırsız değildir. Bu güç karşısında bireyler güvencesiz de değildirler. Hukuk devleti ilkesi, bireylerin doğuştan sahip oldukları temel hak ve özgürlükleri korumak için kamu gücünü vermiş olduğu kamu idarelerine, bunun karşılığında bir takım yükümlülükler getirmiş ve yetkilerini de sınırlandırmıştır (Atay vd., 2019: vii). İdari yetkilerin kanuna dayanma zorunluluğu, beraberinde kanunların çizdiği sınırlar içerisinde kullanılması gerekliliğini de getirmektedir. Yani idari işlemlerin kanunların çizdiği sınırlar içerisinde kullanımı zorunlu olup, bu zorunluluğa “kanuna aykırı olmama ilkesi” (intra legem) ya da “kanuna saygı ilkesi” de denilmektedir (Gözler, 2003: 138).

Yetki kullanımı bir takım kurallara sahiptir. Birinci kural, yetki kullanımının zorunlu olması ve yetkiyi kullanmaktan feragat edilemeyeceğidir. İdari işlemi yapmaya yetkili olan kişinin, bu yetkisini kullanmama hakkı yoktur, bu yetkiyi kullanmak zorundadır (Jéze, 1914: 59). Diğer bir ifadeyle idari yetkiler, kamu düzenine ilişkin olma vasfı nedeniyle, kanunda belirtilen şartlar gerçekleştiğinde kullanılması zorunlu ve vazgeçilmezdir (Gözler, 2003: 748). İdarenin yetkisi dışına çıkarak işlem yapması nasıl hukuka aykırı ise, kendisine verilmiş olan ve kullanması gereken yetkiyi kullanmaması da hukuka aykırıdır (Karahanoğulları, 2022: 78). Bu durum negatif yetkisizlik (*incompétence négative*) olarak adlandırılır (Ulu, 2011: 187). Yetki sahibi, “yetkisinin efendisi (*maître de sa compétence*)” olmadığından, yetkisini kullanıp kullanmama konusunda bir inisiyatifi yoktur. Ayrıca yetkinin kullanılması zorunluluğu kamu yararı gereği olduğundan, yetkinin kullanılmaması idari faaliyeti aksatabilir, tehlikeye düşürebilir (Calogeropoulos, 1983: 23-24). Yetki kullanımında bir diğer kural ise, yasalar tarafından verilen bir yetkinin bizzat kullanılma zorunluluğu ve devredilememesidir. Yetki, sahibine anayasa ve kanunlarla verildiği için yetki sahibi yetkisini bizzat kullanmak zorundadır ve devredemez. İdari işlemin yapıcısı yetki kuralında gösterilen makam olup, başkası tarafından yapılan işlem kurala aykırılık oluşturur. Ancak belirli durumlarda kamu görevlisine yetki devri imkânı tanınarak bu kuralda bir yumuşamaya gidilmiştir (Gözler, 2003: 748).

CİK’larının yönetiminde mülki idare amirleri ve infaz savcılarının rollerine, yukarıda geniş bir şekilde ifade edilen “yetki” kavramı çerçevesinde bakıldığında, bu iki meslek grubunun herhangi bir “yetkisizlik” ya da “yetki sakatlığı” durumu söz konusu değildir. Zira her iki kamu makamı da CİK’ları ile ilgili görevlerini, yasaların kendilerine vermiş olduğu yetki çerçevesinde ifa etmektedirler. Ancak, MİA’lerinin ve infaz savcılarının CİK’larının yönetimi ile ilgili yetkilerini tanımlayan mevzuat hükümlerinin bazılarında, uygulamada bir takım sorunlara sebep olacağı düşünülen bazı belirsizlikler bulunmakta olup, çalışmada bu belirsizliklere mercek tutulacaktır.

Bu çalışma üç bölümden teşekkül etmektedir. İlk iki bölümde; kuvvetler ayrılığı ilkesi ve Türkiye’de ceza infaz kurumlarının yönetimi ile ilgili yapılan literatür taramaları ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise ceza infaz kurumlarının yönetiminde mülki idare amirleri ve infaz savcılarının görev ve yetkilerini ele alan bir içerik analizi bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kuvvetler ayrılığı ilkesine dair literatür taraması yapılmaktadır. Bu kapsamda, kuvvetler ayrılığı

ilkesinin tanımı, anlamı, geleneksel ve modern biçimleri etraflıca incelenmektedir. İkinci bölümde, ceza infaz kurumlarının tarihsel gelişimi ve Türkiye’de ceza infaz kurumlarının tarihi ele alındıktan sonra bu kurumların günümüzdeki organizasyon yapısı ve yönetim sistemleri, ilgili literatür taraması marifetiyle ortaya konmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise konuyla ilgili yapılan içerik analizi ile Türkiye’de ceza infaz kurumlarının yönetiminde mülki idare amirleri ve infaz savcıları arasında gerek mevzuat kaynaklı, gerekse uygulamada var olan belirsizliklere değinilmekte ve çözüm önerileri sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TANIMI, ANLAMI VE GELENEKSEL VE MODERN BİÇİMLERİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kuvvetler ayrılığı ilkesinin fikri temelleri, anlamı, hukuki sonuçları ve tarihsel süreci incelenecektir. Ardından kuvvetler ayrılığı ilkesinin saf ve modern görünümleri ele alınacaktır.

1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TEMEL FİKİRLERİ, ANLAMI, HUKUKİ SONUÇLARI VE TARİHSEL EVRİMİ

1.1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TEMEL FİKİRLERİ VE ANLAMI

1.1.1. Aristo'ya Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anlamı

İlk izlerine Yunan filozof Aristo'da (M.Ö. 384 – 322) rastlanılan, kökleri antik çağlara kadar geriye giden kuvvetler ayrılığı ilkesi, siyasal sistemler için tek başına etkili ve kalıcı bir zemin oluşturmakta yetersiz kaldığı için Karma Hükümet Teorisi, Denge Teorisi, Kontrol ve Denge Kavramı gibi karmaşık anayasa teorileri ile bir araya gelerek modern anlamda Batı siyasi sisteminin temelini oluşturmuştur (Vile, 1998: 6-7). Aristo, “Politics” adlı eserinde modern kuvvetler ayrılığı ilkesindeki benzer bir üç yapıyı anayasal düzen tasarlamıştır. Bu üçlü yapının ilki, kamu yararına olanı belirleyecek olan Müzakereci (deliberative); ikincisi memurlar (magistracies) ile ilgili olup, bunların nasıl seçileceği ve hangi konularda yetkileri olacağına karar veren; üçüncüsü ise yargı (judicial) unsurudur. Burada müzakereci, savaş ve barış yapmaya, ittifak yapıp bozmaya, yasa çıkarmaya, ölüm cezası vermeye, sürgüne göndermeye, müsadereye, memurları seçme ve onları denetlemeye yetkilidir. Aristo, büyük oranda günümüzdeki yürütme erkinin fonksiyonlarını yerine getiren ve diğer bir unsur olarak belirttiği memurların görevini ise basitçe devlet işlerini yürütmek, emirler yayınlamak ve yargıçlar gibi hareket ederek suçlulara karşı dava açmak olduğunu ifade etmiştir.

Aristo, bazen küçük devletlerin de büyük devletlerde olduğu gibi aynı memurlara ve kanunlara ihtiyaç duyabileceğini, büyük devletlerde farklı nitelikteki işler aynı kişiler tarafından yapılabilirken, küçük devletler için bunun zaman alacağını ifade eder. Dolayısıyla Aristo, bir siyasal yapıda farklı fonksiyonlara ait görevlerin aynı kişi ya da kişiler tarafından yapılabilmesini öne sürer (Aristotle, 1967: 345-357). Fonksiyonel kuvvetler ayrılığına özel bir önem atfeden Aristo'nun şahsi kuvvetler

ayrılığı karşısında aynı katılığı göstermemesindeki amaç, devletin üç temel fonksiyonunu birbirinden bağımsız üç farklı organa vermek değil, farklı sınıflar arasında bir siyasi denge oluşturmaktır (Vile, 1998: 25).

Aristo'nun üçüncü unsur olarak ifade ettiği yargıda, mahkemelerin şu hususlara göre farklılık gösterebileceği ifade edilmiştir:

1. Yargıçların toplumun belirli bir kesiminden mi, yoksa tamamından mı seçileceği,
2. Kaç çeşit mahkeme olacağı,
3. Yargıçların seçim yoluyla mı yoksa kura ile mi belirleneceği (Aristotle, 1967: 369).

Antik teorisyenlerin ana odağında, toplumun farklı sınıfları arasında bir denge oluşması ve böylece topluluktaki farklı eğilimlerin vurgulanarak yönetim organlarına yansıtılması vardı (Vile, 1998: 20). Dolayısıyla, Aristo'nun kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsediğini söylemek tam olarak mümkün olmasa da siyasal ve toplumsal güçleri dengeleme amacı gütmesi ile kuvvetler ayrılığı ilkesinin temellerini oluşturduğu söylenebilir (Akad vd., 2020: 30). Aristo'nun bu fikirleri modern anlamda yasama ve yürütme fonksiyonları arasında bir ayırım yapmaktan ziyade, Yunan ve Roma düşüncesinde var olan “hukukun genelliği” düşüncesi ile hareket ederek, genel bir hukuk kuralının oluşturulması ve bu kuralın bir olaya uygulanması arasındaki ayrımı esas almıştır (Vile, 1998: 21). Diğer bir deyişle, Aristo'nun ortaya koyduğu siyasal düzen, iktidarın bir kişi ya da kişi grubunun elinde toplanmasını engelleyecek argümanlardan yoksundur. Hatta Aristo'ya göre bunun bir sakıncası da yoktur. Dolayısıyla Aristo'nun tasarladığı siyasal sistem üç erkin bir arada olmasını mümkün kılmaktadır (Kutlu, 2001: 103).

1.1.2. Locke’a Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anlamı

Batı felsefesinde kuvvetler ayrılığı ilkesini modern anlamdaki haline en yakın şekilde tasarlayan ilk kişi olan ünlü İngiliz düşünür John Locke (1632 – 1704), devletin toplumun değerleri, hukuk ve bireylerin beklentilerine göre sınırlandırılmasının yeterli olmayacağını, hedeflenen amaca ancak siyasal gücün farklı kuvvetler arasında bölüştürülerek ulaşılabileceğini ifade etmiştir (Çaha, 2008: 119). Düşünür, devletin bünyesinde yasama, yürütme ve konfederatif olmak üzere üç farklı güçten bahsetmiş; yasamanın kanun yaptığını, yürütmenin kanunları uyguladığını ve konfederatif gücün

ise yabancı devletlerle olan ilişkileri yürüttüğünü belirtmiştir. Locke, bu üç güç arasında hiyerarşik olarak en üste yasamayı koymuş, diğer iki gücün kaynağını yasamadan alan yasamaya tabi güçler olduğunu öne sürmüştür (Göze, 2007: 159-163). Zira Locke’a göre, yasama gücü toplumun ve fertlerin korunması için devlet gücünün nasıl kullanılacağını tayin eden bir iradedir. Locke, yasa yapıcıların, insan benliğinin zayıf olması nedeniyle yürütme gücünü de sahiplenmek isteyebileceklerini; bu durumda da kendilerini yasalara uyması gerekenlerin dışında tutabilecekleri ve hem yasa yaparken hem de uygularken kendi kişisel çıkarları doğrultusunda davranabilecekleri gerekçesiyle yasa koyucunun her zaman var olmasına gerek olmadığını savunur.

Locke’un federatif yapı olarak tanımladığı gücün, savaş ve barış kararı almak, anlaşmalar yapmak ve diğer devletlerle ittifak yapmak gibi yetkileri bulunmaktadır. Locke’a göre, federatif güç ve yürütme gücü kendi içlerinde kimi farklılıkları barındırsalar da hemen her zaman birleşik bir güçtür. Ancak fonksiyonları itibariyle toplumun geneli için çok önemli olsa da federatif güce kanunlarla yön vermek yürütmeye göre daha zordur ve bu sebeple federatif güç, mecburen bu gücü yönetenlerin iyi niyeti ve bilgisine bırakılmak zorundadır (Locke, bt.: 125-127).

Locke’un kuvvetler ayrılığı anlayışı esas olarak yasama ve yürütme üzerine kurulmuş olup, modern anlamdaki hukuk devletindeki gibi yargı erkine ayrıca yer verilmemiştir. Locke yargı görevini, mülkiyetin korunması düşüncesi çerçevesinde objektif hukuk kuralları oluşturması ve bu kuralların tarafsız yargıçlarca uygulanması için yürütme organına vermiştir. Yasama organına ise, doğal hukuku tesis etmesi için kamu hukukunu yapması, böylece herkesin kanunlar önünde eşit olmasını sağlama görevini vermiştir (Zarplı, 2015: 167).

1.1.3. Montesquieu’ya Göre Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

1748 yılında yazmış olduğu Kanunların Ruhu (De L’Esprit Des Lois) adlı kitabında modern anlamda kuvvetler ayrılığı ilkesine en yakın fikirleri ortaya koymuş olması nedeniyle, günümüzde ismi kuvvetler ayrılığı ilkesi ile en çok özdeşleşen düşünür Montesquieu’dür (Turhan, 2005: 87).

Montesquieu’nün politikaya dair teorileri gücün güçle dengelenmesine dayanır. Yönetenlerin devlet gücünü şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanmalarının önüne ancak ikinci bir kuvvetin varlığı ile engel olunabilir. Bunun yolu da, devleti meydana

getiren kuvvetlerin birbirinden ayrılmasıdır. Aksi takdirde siyasal özgürlüğün tesisi mümkün olmaz (Akin, 2016: 129).

Montesquieu, bütün yönetimlerde gücün üç farklı türünün olduğunu; birincisinin, hâkim güç ya da hükümdar olduğunu ve geçici ya da kalıcı kanunlar yaptığını (yasama); ikincisinin (yürütme), savaş ya da barış yapma, elçiler gönderme ve kabul etme, kamu güvenliğini sağlama ve ülkeyi işgallere karşı koruma görevi yaptığını; üçüncüsünün (yargı) ise, suçluları cezalandırma ve bireyler arasındaki anlaşmazlıkları çözme görevini ifa ettiğini belirtir (Montesquieu, 2001:173). Düşünür, Locke'un üç kuvvetten biri olarak tanımladığı federatif 'in yükümlülüklerini yürütme fonksiyonunun içindeki faaliyetlerden saymaktadır. Öte yandan, Locke'un yürütmenin bir parçası olarak gördüğü yargı'yı, yasama ve yürütmenin yanında üçüncü bir kuvvet olarak tanımlamıştır (Friedrich, 1999: 35). Yine Montesquieu, siyasal özgürlüğün iki temel şartı olan kanunların varlığı ve vatandaşların bu kanunlara uyması ile siyasal iktidarın törpülenmesi hususlarını siyaset felsefesinin merkezine yerleştiren düşünür olmuştur (Gönenç, 2015: 64).

Montesquieu'ye göre, yasama ve yürütmenin aynı organda birleşmesi durumunda, hükümdar ya da senato zalimce uygulamalara sebebiyet verecek kanunlar yapabilir. Yine yargı kuvveti, yasama ve yürütmeden ayrılmazsa, yargıçlar aynı zamanda kanun koyucu olacakları için insanların hayatları ve özgürlükleri üzerinde keyfi bir yönetim uygulama ihtimalleri vardır. Yürütmenin yargı ile birleşmesi durumunda ise yargıçların zorbalanması kaçınılmazdır. Tüm bu ihtimaller kişi özgürlük ve güvenliğini kısmen ya da tamamen ortadan kaldırma tehlikesini barındırmaları nedeniyle Montesquieu, bahse konu üç kuvvetin birbirinden ayrılmasını zaruri görmektedir (Montesquieu, 2001: 173-174).

Ünlü düşünür, özgür bir ülkede bireylerin özgür olması ve onlara kendi kendilerini yönetme imkânı tanınması durumunda toplumun ruhunun da özgür olacağını savunur. Ancak, bireylerin kendi kendilerini yönetmeleri büyük ölçekli devlet organizasyonlarında mümkün olamayacağından, halkın yönetime temsilcileri aracılığıyla katılabileceğini ifade eder (Göze, 2007: 203). Montesquieu, birisi soylulardan diğeri halktan oluşan iki meclisli bir yasama organı tasarlamıştır. Buradaki amaç, her toplumda var olan soy, servet ya da şöhret bakımından üstün olan, ancak sayıca az olan kesimin sayıca üstün olan avamın esiri haline gelmesini engellemektir. Zira bir takım üstünlüklere sahip olan soyluların, böyle bir yönetimi kabul etmeleri ve

desteklemeleri için bir sebep yoktur. Montesquieu, seçkinlerin yasama üzerindeki etkilerinin devlet içerisindeki diğer ayrıcalıkları ile orantılı olması gerektiğini savunur ve seçkinlerin halkı, halkın da seçkinleri denetleyebildiği bir sistem ön görür (Montesquieu, 2001:177). Fakat, siyasal düzen içerisine yerleştirdiği ikinci meclis, veto yetkisi ve bazı istisnai durumlardaki yargılama yetkisinin dışında yetkileri kısıtlı izlenimi verse de, kuvvetler ayrılığına dayanan bu sistemin aristokrasinin çıkarları doğrultusunda şekillendirildiği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Gönenç, 2015: 66).

Montesquieu, yürütme yetkisinin yasamadan ayrılması için krala verilmesi gerektiğini, böylece hızlı karar alınması gereken durumlarda yürütmenin tek kişinin elinde olmasının devlet yönetiminde avantaj sağlayacağını savunmaktadır (Montesquieu, 2001: 181). Bu düşüncesiyle parlamenter sisteme muhalif gibi görünen Montesquieu, yürütmeye parlamentoyu toplama yetkisi tanıyarak, yürütmenin yasama karşısında bağımsız olmasını amaçlamıştır. Dolayısıyla, yasamanın yürütmeyi engelleme ihtimalini ortadan kaldırıp, sadece faaliyetlerinde hukuka uygunluk denetimi yapmasını arzulamıştır (İşçi, 2004: 252).

Montesquieu, yargı yetkisinin belirli bir statü ya da mesleğe bağlı olmayan, yılın belirli zamanlarında halk içinden seçilen kişiler tarafından kullanılması gerektiğini belirtir. Böylelikle halk, görünmeyen yargıçlardan değil, onların uygulayacakları kanunlardan korkacaktır. Hatta sanığa bir dereceye kadar kendisini yargılayacak yargıcı seçme ya da reddetme hakkı da verilmesi gerektiğini belirten düşünür, böylece geriye kalanlarda onun tarafından seçilmiş olma hissini ortaya çıkacağını ileri sürer. Yine Montesquieu'ye göre yargıçlar, kanunların lafızlarını telaffuz eden bir ağızdan başka bir şey olmayıp, bunların gücünü ya da katılığını hafifletme yetkisi olmayan pasif birer varlıktır (Montesquieu, 2001: 180). Dolayısıyla yargıçların ortaçağ İngiltere'sinde olduğu gibi kanunları yorumlamamaları gerektiğini, aksi takdirde yargıçların kişisel yorumlarının kanunları muğlak bir hale getireceğini ve insanların, devlete karşı yükümlülüklerinin neler olduğunu tam olarak bilemeyeceğini söyler (Vile, 1998: 63).

1.2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN ANAYASAL ÇERÇEVEDEKİ SONUÇLARI

1.2.1. İktidar Kavramı ve Siyasal İktidar

Siyasal olayların temel dinamiklerinden biri olan ve politika kavramının açıklanmasında ve anlaşılmasında rol oynayan iktidar terimi, son yüzyılda sosyal bilimcilerinin, özellikle de siyaset bilimcilerin özel bir ilgisine mazhar olmaktadır. Öyle ki, Bertrand Russel ona, fizik bilimindeki enerji kavramına eş değerde bir önem atfeder (Kapani, 2018: 53).

Etimolojik anlamda “kudret” sözcüğünden türeyen ve mülk, erk, saltanat, kontrol edebilme gücü gibi manalara da gelen iktidarın; bir kişinin ya da kişiler topluluğunun, gönüllü olup olmadıklarına bakmaksızın, sair insanların davranışlarını kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebilmesi veya denetleyebilmesi; toplumu idare etme ve yönlendirme gücü; bu gücün sahibi otorite, ilişki veya organ şeklinde genel bir tanımı bulunmaktadır. Max Weber ise iktidarı, sosyal bir ilişkide, bir kişi ya da topluluğun kendi iradesini, karşı koymaları aşarak yerine getirme gücü olarak tanımlar (Dursun vd., bt: 29).

İktidar kavramı, sosyal hayatın hemen her alanında karşılaşılabilen bir olgudur. Bir babanın çocukları üzerindeki iktidarı ya da bir suç örgütünün liderinin örgüt üyeleri üzerindeki iktidarı sosyal hayatta görülebilecek iktidar kavramı örnekleridir. Yine dernekler, kulüpler, siyasi partiler ve sendikalar da iktidar kavramının en bariz şekilde varlığını ortaya koyduğu yapılardır. İktidar kavramının bu kadar geniş ve çok çeşitli olması, politika biliminin kapsamının belirlenmesinde bilim insanları arasında görüş ayrılığına da sebep olmuştur. Bir kısmı, politika biliminin iktidar kavramını en geniş haliyle ele alması gerektiğini, insanların davranışlarını etkileyen her iktidar türünün politika biliminin alanına girdiğini düşünürken, modern siyasal bilimciler ise bu bilimin sadece “siyasi iktidar” kavramı ile ilgilenmesi gerektiğini, aksi takdirde detaylar içerisinde gereksiz bir şekilde kaybolunacağını ileri sürerler. Bu düşünürler siyasal iktidarı, diğer iktidar türlerinden ayırt etmek için bir takım niteliklerini aşağıdaki şekilde tespit etmişlerdir (Kapani, 2018: 56-57).

Kapsayıcılık; Siyasal iktidarı, sosyal yaşamda var olan diğer iktidar türlerinden ayıran en karakteristik özelliği kapsayıcı olmasıdır. Örneğin, bir öğretmenin iktidarı sınıf ile sınırlıyken, siyasal iktidar tüm ülkeyi, ülke içerisindeki insanların hareketlerini

kapsar. Yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarıyla tek merkezde yoğunlaşan siyasal iktidar, ülkedeki tüm kişiler, gruplar ve mülkler üzerinde etki gösterir. Dolayısıyla, siyasal iktidarın ülke dahilindeki bütün kişiler gruplar ve mülkler üzerinde bir gücü ve yaptırımını vardır (Dursun vd., bt: 37).

Üstünlük; İktidarlar arasında, siyasal iktidar en üstün olanıdır. Yani, iktidarlar arasındaki üstünlük sıralamasında siyasal iktidar en başta bulunur. Bu üstünlük, siyasal iktidarın almış olduğu kararların uygulanmasını zorunlu hale getirir ve siyasal iktidar da kararlarını uygulamak için gerekli araçlara sahiptir. Söz gelimi, ticari bir işletmenin patronunun iktidar alanı, çalışanları üzerindeki etkiyle sınırlıyken, siyasal iktidarın iktidar alanı, tüm ülkedeki ticari işletmeleri etkileyebilecek kapasitededir (Okutan, bt: 8).

Zor Kullanma Tekeli: Siyasal iktidarı diğer iktidar türlerinden ayıran en önemli unsur, onun maddi kuvvet ve zor kullanma gücünün varlığı olarak bilinir. Zira bir toplumda zor kullanma gücüne sahip yegâne iradeye sahip olan odur ve ancak o emir ve yasaklarını uygulamak adına kuvvete başvurabilir. Bu bakımdan fiziksel güç kullanma tekeli siyasal iktidardadır. Siyasal iktidarın bu tekele sahip olması toplumun ve devletin varlığının devamlılığı için olmazsa olmazdır. Aksi takdirde düzen bozulur ve yerini anarşi alır (Kapani, 2018: 58).

1.2.2. Kuvvetlerin Bölünmesi Sonucu Ortaya Çıkan İktidarlar ve Hukuki Fonksiyonları

“Kuvvetler ayrılığı” ifadesi dilimize Fransızcadaki “séparation des pouvoirs” ve İngilizcedeki “separation of powers” ifadelerinden geçmiş olup, buradaki “pouvoir” ve “power” ifadeleri kuvvet anlamının yanı sıra güç, yetki, iktidar anlamlarını da ihtiva ettiği için zaman zaman kavram kargaşalarına sebebiyet vermektedir. Vile bu durumu, kuvvetler ayrılığı kavramını açıklarken dile getirir ve power kelimesini zor ya da ikna yoluyla istenilen bir sonuca ulaşma kudretini elinde bulundurma; belirli işlemleri yapma ya da fiilleri işleme otoritesine hukuki olarak sahip olma; yasama, yürütme ve yargı fonksiyonunu icra eden devlet organları ya da bu organları meydana getiren kişiler olarak tanımlamıştır (Vile, 1998: 13).

Ergun Özbudun ise, kuvvetler ayrılığı ifadesinden anlaşılması gerekenin, fonksiyonlar ayrılığı, yani devlet gücünün farklı fonksiyonlarının, karşılıklı işbirliği içerisinde olan değişik organlarca ifa edilmesi olduğunu belirtir. Üçlü kuvvetler ayrılığı

ilkesinin hukuk doktrinde neredeyse tam bir mutabakat ile kabul gördüğünü, ancak bu üç erkin hangi kıstaslara göre bir ayrıma tabi tutulacağı ve nasıl tanımlanacağı konusundaki görüşler hakkında aynı şeyi söylemenin mümkün olmadığını ifade eden Özbudun, bu görüşlerin maddi kritere dayanan görüşler ve organik kritere dayanan görüşler olarak iki temel ayrıma tabi tutulabileceğini söyler (Özbudun, 2018: 101-102).

Devletin fonksiyonlarının maddi kriterlere göre tasnif edilmesi görüşü Fransız düşünür Léon Duguit'e aittir. Duguit, devletin fonksiyonlarını, bu işlevleri yerine getiren organ ya da kişilere göre değil, işlemin somut özelliklerine göre değerlendirmiştir. O'na göre yasama fonksiyonu ile devlet, objektif hukuk kurallarını yapar ve yürürlüğe koyar; yürütme fonksiyonu ile yapılan bir işlemle subjektif bir durum oluşturur ya da bir kişinin yaptığı işlemle hukuki bir sonucun ortaya çıkacağı ortamı sağlar; yargı fonksiyonu ile ise, bir hukuk kuralı ihlali ya da uyuşmazlık durumunda uygulanacak hukuk kuralını ve kapsamını belirler ve bu kurallara uyulması için gereken tedbirleri alınmasını sağlar (Duguit, 1918: 87).

Devlet fonksiyonlarını organik kriterlere göre tasnif eden görüşün en güçlü savunucusu ise yine bir Fransız olan Carré de Malberg'dir. Bu görüşe göre devletin fonksiyonları, bu fonksiyonların yerine getirilmesi için yapılan işlemleri yapan organ ve işlemlerin yapılış şekline göre sınıflandırılır. Dolayısıyla, yasama organı tarafından yapılan her işlem kanundur ve kanun gücündedir. Diğer yandan, yürütme veya yargı organlarının yapmış olduğu bir işlem muhteviyat ve nitelik bakımından kanunlarla aynı olsa da asla kanun olarak nitelendirilemez ve kanun gibi etki göstermez (Özbudun, 2018: 102-103).

1.2.2.1. Yasama İktidarı ve Fonksiyonu

Kamu düzeninin sağlanabilmesi, adalet olgusunun toplum tarafından içselleştirilebilmesi, toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi ve kaos olmaması için bir takım kurallara gereksinim bulunmaktadır (Abadan, 1952: 366). İşte devlet için sürekli bir ihtiyaç olan "kural yapma" işlevi yasama iktidarı tarafından yerine getirilir. Diğer bir ifadeyle, devletin yasama fonksiyonu, herkesi bağlayıcı yasalar yapmasıyla gerçekleşir (Sezginer, 2010: 13).

Yasama fonksiyonunu icra eden organ, devletlerin benimsemiş oldukları yönetim sistemine göre farklılık gösterebilir. Örneğin, demokratik yönetim sistemini benimseyen ülkelerde yasama faaliyeti, meclis, senato, kongre gibi halk veya meclis

benzeri yapılar tarafından seçilen, yani seçimle işbaşına gelen organlar tarafından yürütülür (Heringa, 2016: 97).

Yasama erkinin kanun yapma işlevi en başat, en bilinen ve neredeyse faaliyetlerinin tamamına yakınına oluşturan bir husustur. Ancak yasama organının, yürütme organının vergi toplamasına izin vermesi ve bu yolla onun denetimini sağlaması ilk işlevlerinden birisidir. Zira hükümetler hizmet politikalarını uygulayabilmeleri için ihtiyaç duydukları mali kaynağı topladıkları vergilerden sağlarlar ve bu vergilerin toplanması ve ilgili hizmet kalemlerine tahsis edilmesi ancak parlamentoların görüştükleri ve kabul ettikleri bütçe kanunu yoluyla mümkün olur (Teziç, 2017: 466).

Yasama erkinin, yukarıda bahsedilen işlevleri haricindeki bir diğer işlevi ise yargısal nitelikte olandır. Parlamenter sistemlerde, yasama organının yürütme organını denetim araçlarından birisi de başbakanları ve bakanları görevleri ile ilgili suçlar nedeniyle yüce divana sevk etme yetkisidir. Örneğin Türkiye'nin yönetim sisteminde, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar görevleri ile ilgili bir suç işlemeleri durumunda, Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun önergesiyle soruşturma açılması istenebilir. Önergenin kabulü halinde, Meclis'te grubu bulunan siyasi partilerin üyelerinden on beş kişilik bir komisyon oluşturulur ve soruşturma bu komisyon tarafından yürütülür. Komisyon bu soruşturma neticesinde bir rapor hazırlar ve Meclis Başkanlığına sunar. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun gizli oyuyla söz konusu görevlileri yüce divana sevk edebilir. Bu süreç, bu kişilerin görevleri sona erdikten sonra da aynı şekilde işletilir. Hikmet Tülen, Meclis tarafından işletilen bu sürecin, doktrinde ve uygulamada yasamanın bir yargı faaliyeti olduğunu; sözgelimi, Meclis'in soruşturma açılmasını kabul kararı, ceza muhakemesindeki “koğuşturma başlatma” niteliğinde olduğunu; komisyonun yapmış olduğu araştırmanın ceza muhakemesindeki “hazırlık soruşturması” aşamasına tekabül ettiğini, meclis soruşturmasının ise ceza savcıları tarafından yapılan “ceza ön soruşturması”na paralel bir işlem olduğunu ifade eder. Tülen, Meclis Genel Kurulunun ilgili kişiyi yüce divana sevk etme ya da etmeme kararını ise, savcının hazırlamış olduğu iddianame sonucu dava açmasına veya takipsizlik kararı vermesine benzetir (Tülen, 1998: 28-30).

1.2.2.2. Yürütme İktidarı ve Fonksiyonu

Devletler tarihi göz önünde bulundurulduğunda, en eski iktidarın yürütme olduğu görülecektir. Zaten modern anlamdaki yürütme de, devlet iktidarını elinde toplayan tek kişi ya da organın yetkilerinin, zaman içerisinde uğradığı erozyonlar sonucu elde kalan yetkilerden müteşekkil bir yapı olarak düşünülebilir. Hatta yürütme ifadesi, bu dönüşüm ve yetkilerin törpülenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Modern anlamda yürütme iktidarı, mutlak anlamda yönetme yetkisine sahip olan hükümdardan kural koyma ve yargılama yetkilerinin alınması sonucu meydana gelmiştir (Ertaş, 2017: 38).

Yürütme gücünü kullanan kişi, bu gücü kendi adına değil, vekâlet ettiği ya da aracılık yaptığı bir başka kişi ya da olgu (Tanrı, halk veya hukuk) adına kullanır. Burada yürütme, alelade bir aracı olmayıp “gücü kullanan”dır ve bu gücü kullanırken “millet adına”, “meclis adına” veya “kanun adına” kullandığını ifade eder. Dolayısıyla yürütme öyle aciz bir “aracı” değil, aksine gücü kullanan kudretli bir aracıdır (Uluşahin, 2007: 16).

Yürütme organı, devlet yapısı içerisinde tekçi (monist) ya da ikici (düalist) olmak üzere iki şekilde teşekkül ettirilebilir. Monist yürütmede yetki, tek bir kişi ya da kurulda olabilirken, düalist yürütmede yetkiyi bir kişi ve bir kurul birlikte kullanırlar. Yürütme yetkisinin, bir kurula verildiği meclis hükümet sistemi ve bir kişiye verildiği başkanlık sistemi monist yapıya birer örnek iken; bu yetkinin sorumsuz bir başkan ile bakanlar kuruluna kullandırıldığı parlamenter sistem ise düalist yapıya örnek olarak verilebilir (Karakoç, 2006: 117-118).

Devletler, fiili ve hukuki anlamda iki tür faaliyette bulunur. Fiili anlamda, önce bir takım kararlar alırlar, daha sonra da bu kararları uygularlar. Hukuki anlamda ise, herhangi bir kanun veya kuralın olmadığı bir konuyu ilk defa ele alarak bir düzenleme yapar, ya da var olan kanun ve kurallara çerçevesinde faaliyetler gösterirler. Birinci durumda, herhangi bir kanun veya kurala bağlı olmaksızın işlem yapması hükümet işlevini; ikincisinde ise, var olan kurallara bağlı olarak, türev nitelikte faaliyet göstermesi yürütme işlevini ifade eder (Teziç, 2017: 426).

Tarihte ilk doğan devlet tamamen yürütme iktidarından oluşmaktaydı. Günümüzde var olan yasama ve yargı erkleri ise tarihsel süreçte yürütme iktidarını sınırlandırmak amaçlı sonradan ortaya çıkmış iktidarlardır. Özellikle yasama iktidarının

yapacağı kanunlarla ve kuracağı denetim mekanizmalarının yürütmeyi belirli sınırlar içerisinde tutacağı öngörülmüştür. Demokratik kurumları sağlıklı bir şekilde işleyen, özellikle batı toplumlarında yürütmenin sınırlandırılması amacı büyük oranda gerçekleştirilebilmiş ve halen de uygulanmaya devam etmektedir. Ancak demokrasisi ve hukuk sistemi düzgün çalışmayan birçok ülkede ise yasama ve yargı erklerinin etkinliği oldukça azalmış, özellikle yasama organları yürütme iktidarının kontrolünde çalışan birer meclis halini almış, iktidarlar tekelleşmiştir (Kutlu, 2001: 141).

1.2.2.3. Yargı İktidarı ve Fonksiyonu

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin tarihsel sürecine bakıldığında, ilk başlarda yargı iktidarına neredeyse hiç önem atfedilmediği görülmektedir. Aristo'nun kuvvetler ayrılığında, farklı erklerin yetkileri aynı kişide bulunabilmekte olup kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşan bir yargı iktidarından bahsedilemezdi. John Locke ise yargıyı yürütmenin bir parçası olarak gördüğünden, ayrı bir erk olarak değerlendirmemiştir. Montesquieu'ye gelince, yargıyı ayrı bir iktidar olarak zikretmesine rağmen, yargıçları kanunların sözlerini telaffuz eden, onların gücünü ya da şiddetini hafifletme imkânı olmayan pasif birer varlık olarak tanımlamaktadır (Ertaş, 2017: 44).

Yasama ve yürütme erkleri gibi yargının da ayrı bir erk olarak kabul edilmesi hem kuvvetler ayrılığı ilkesinin, hem de hukuk devleti ilkesinin bir gereği ve sonucudur (Atalan, 2019: 66). Kanunların yapılması, uygulanması ya da bu kanunların ihlal edilmesi durumunda meydana gelebilecek uyuşmazlıkların, bu kanunların yapıcısı olan yasama ve uygulayıcısı olan yürütme organı dışında üçüncü bir kuvvet tarafından değerlendirilmesi ve kesin olarak bağlayıcı kararlar verilmesi icap eder. İşte yargı erki bu görevleri ifa eder (Benli, 2021: 25-26).

Yargı işlevinin tanımı ve diğer iki erkten ayırt edilebilmesi için doktrinde, maddi ve şekli olmak üzere iki kriter benimsenmiştir. Maddi kriter uyarınca yargı fonksiyonu, hukuki anlamda uyuşmazlıkları ve hukuksuzluk iddialarını çözen ve kesin bir karara bağlayan devletin bir fonksiyonudur. Maddi kriterde odak noktası içeriktir. Yargı fonksiyonu, içerik olarak üç aşamada yerine getirilir. İlk aşama, hukuki anlamda bir uyuşmazlık ve bundan doğan hukuka aykırılık iddiasıdır. İkincisi, hukuka aykırılık iddiasının araştırılması ve tespit edilmesi. Üçüncüsü ise, hukuka aykırı bir durumun varlığı halinde bunun ortadan kaldırılması ve hukuksuzluğun failine yaptırım uygulanmasıdır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004: 441). Organik kriter ya da şekli kritere

göre ise yargı fonksiyonu, yargı organları tarafından yapılan iş ve işlemleri ifade eder. Her iki kriter birlikte uygulandığında, yargı fonksiyonu, bağımsız mahkemelerin hukuksal uyumsuzlukları ve hukuksuzluk iddialarını kati bir surette çözme ve karara bağlama fonksiyonudur. Bu fonksiyonun amacı, hukuk düzeninin muhafazası ve adaletin tesis edilmesidir (Özbudun, 2017: 379-380).

Yürütme ve yargı fonksiyonları, zaman zaman çok benzer bir görünüm oluştururlar. Örneğin, her iki fonksiyon da kanunları uygularlar ve bu yönleri, onları yasama fonksiyonundan ayırt eden başat bir özelliktir. Yine, bu iki fonksiyonun da takdir yetkisi kanunların çizdiği sınırlar kadardır. Dolayısıyla, yasama fonksiyonunun takdir yetkisi “asli” iken, yürütme ve yargı fonksiyonlarının takdir yetkisi “türetilmiş”tir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004: 441).

Yukarıdaki benzerliklerin aksine, yürütme ve yargı fonksiyonları arasında bir takım karakteristik farklılıklar da söz konusudur. Yargı fonksiyonunu icra eden yargıcın görevi, önüne getirilen uyumsuzlukla alakalı hukuk normunu belirlemektir. Bu yönüyle yargı fonksiyonu, yargısal işlemlerinde “irade gösteren” (déclaratif) durumundadır. İdare fonksiyonunun, idari işlemlerindeki irade ise “kurucu” (constructif) niteliktedir. Bu bağlamda bir diğer fark da, yargısal işlemlerin “kesin” nitelikte olması, idari işlemlerin “değiştirilebilir ve geri alınabilir” nitelikte olmasında ortaya çıkar (Özbudun, 2017: 327).

1.3. TARİHSEL SÜREÇTE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİ KAPSAYAN İLK ANAYASA BELGELERİ

1.3.1. Bill of Rights (1689) ve Act of Settlement (1701)

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin modern anlamda ilk uygulama örneği İngiltere’de görülmüştür (Sajó, 1999: 71). 17. yüzyıl boyunca kral ile parlamento arasında yaşanan sorunlar ve krizler, kuvvetler ayrılığı teorisinin fikri temellerinin oluşmasına ortam hazırlamış ve fonksiyonel anlamda erkler ayrılığı düşüncesinin filizlenmesine öncülük etmiştir (Wood, 1998: 151-152). Parlamento ve kral arasındaki bu mücadelede parlamento üstün gelmiş ve sonrasında, 1688 yılında İngiliz Devrimi gerçekleşmiştir. Bu siyasi olaylar ve süreç içerisinde ortaya çıkan bir takım anayasal belgeler kuvvetler ayrılığının ilk adımları niteliğindedir. Zira 1688 devrimi sonrası yasama ve yürütme arasındaki ayrılık ve yargı bağımsızlığı gibi kavramlar daha bir önem kazanmıştır (Martinez, 2012: 549).

1660 yılında Stuart Hanedanlığı mensubu olan II. Charles'ın krallığının ilanıyla İngiltere'de on bir yıl aradan sonra yeniden monarşi dönemi başlamıştır. 1685'te ölen II. Charles'ın yerine geçen kardeşi II. James'in, yönetimde Katolik ve mutlakiyetçi tutumu halk ve parlamento ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Bu durum karşısında bir piskopos ve altı siyasetçiden oluşan bir İngiliz heyeti Kral II. James'in yeğeni ve damadı olan, dönemin Hollanda Cumhuriyeti'nin başındaki (Stadtholder) III. William'ı kral ile mücadele etmesi ve tahta geçmesi için İngiltere'ye davet etmişlerdir. 1688'de ordusu ile İngiltere'ye çıkarma yapan III. William, ilk iş olarak bir bildirge yayınlamış ve bu bildirgesinde parlamentonun özgürlüğünü sağlamak için geldiğini beyan etmiştir. III. William'ın mevcut kralın politikalarına tepkili olan halkın desteğini alması zor olmamış ve Kral II. James Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Böylelikle İngiltere'de III. William ile eşi II. Mary'nin hükümdarlık dönemi başlamıştır.

III. William'ın, devrimin başarı ile sonuçlanması için toplantıya çağırdığı parlamento gerekli yasal düzenlemeleri hazırladı ve kuvvetlerin yumuşak ayrılığı olarak nitelendirilen, parlamenter hükümet sisteminden unsurları içinde barındıran ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin hukuki anlamda tasvir edildiği Bill of Rights 1689 yılında çıkarıldı (Miller, 1997: 15-35).

İlk başta bir bildiri (declaration) olarak hazırlanan, daha sonra kanun (act) haline dönüştürülen Bill of Rights'ın 1. maddesi hükümdarın kanunları ilga etme, kanunları askıya alma veya kanunların uygulama yetkilerinin; 4. ve 6. maddeleri – hükümdarın harcaması için - vergi alınmasını, barış zamanında ordu toplanması ve hazır bulundurulmasının Parlamento'nun onayına tabi olduğunu belirtir. Kanunun 8. maddesi Parlamento seçimlerinin özgür bir şekilde yapılacağını garanti ederken, 13. maddesi ise Parlamento'nun sık sık toplanacağını ifade eder. 9. madde Parlamento üyelerinin Parlamento'da özgürce konuşabileceğini, Parlamento'daki sözlerinden dolayı üyelere ceza verilemeyeceğini ve mahkemelerde yargılanamayacaklarını garanti eder. Bill of Rights'ın 10. maddesi kefaret ücretinin ve para cezalarının ölçülü olmasını; 11. maddesi ise mahkemelerde görev yapacak olan jüri üyelerinin usulüne uygun şekilde, liyakat esasına göre seçilmesini, vatana ihanet yargılamalarında görev yapacakların ise özel mülk sahibi kişiler arasından seçilmesini düzenler (Ertaş, 2017: 65). Devlet yönetiminde hükümdarı sembolik hale getiren ve yasama ve yürütme arasındaki fonksiyonel ayrılığı sağlamak suretiyle parlamentoyu güçlendiren Bill of Rights İngiltere'de anayasal monarşinin temellerini atmıştır (Miller, 1997: 36).

İngiliz anayasal belgelerine kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir tezahürü olarak giren bir diğer önemli belge ise 1701 tarihli Act of Settlement'dır. İngiliz tahtına geçiş sürecinin ayrıntılarını belirlemek amacıyla hazırlanmış olan kanun niteliğindeki bu belgede kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasına dair önemli hükümler bulunmaktadır (Ertaş, 2017: 66).

Hükümdarın Parlamento'nun rızası olmadan İngiltere, İrlanda ve İskoçya dışına çıkmasının yasaklanması; Parlamento'nun onayı olmadan hükümdarın savaş ilan edemeyecek olması; Kralın bünyesinde bir görevi veya statüsü olan ya da kraldan maaş alan kişilerin Avam Kamarası üyesi olamaması gibi hükümler Act of Settlement'ın yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümlerdir. Yargıçların iyi halde bulundukları sürece görevde kalabilmelerini sağlayan ve sadece Parlamento tarafından görevden alınabilmeleri ile ilgili yapılan düzenleme ise Act of Settlement ile Kralın yetkilerinin sınırlanmasının yanı sıra yargı bağımsızlığının güçlendirilmesinin de bir örneği niteliğindedir (Martinez, 2012: 549). Bu düzenlemeler ile İngiliz siyasal sisteminde yasama ile yürütme arasındaki ayrılık daha da pekiştirilmiştir (Spitzer, 1988: 5). Ayrıca Bill of Rights ve Act of Settlement ile devlet yönetiminde hükümdarın sembolik bir hale geldiği söylenebilir (Miller, 1997: 68).

1688 İngiliz devrimi ve sonrasında yaşanan siyasi ve hukuksal gelişmeler İngiltere'de parlamentonun üstünlüğü ilkesinin doğmasına sebep olmuştur (Koçak, 2005: 241). Bu hususta Sartori, İngiliz terminolojisine göre Parlamento Kral'ın, Lordlar Kamarası'nın ve Avam Kamarası'nın birlikte ülkeyi yönettiği üst organdır şeklinde yaptığı tanımlama önemlidir. Bu sebeple parlamentonun üstünlüğü ilkesinin Kıta Avrupası'ndaki karşılığı devlet egemenliği kavramına denk gelmektedir (Sartori, 1962: 853-854). Sonuç olarak parlamentonun üstünlüğü ilkesini, kralın parlamento dışında hiçbir iktidarı olmaması (King – in – Parliament) şeklinde tanımlayabiliriz (Sartori, 1962: 854).

1688 İngiliz Devrimi sonrası İngiltere'de kabul edilen Bill of Rights ve Act of Settlements belgeleri ile her ne kadar yasama ve yürütme arasındaki ayrılık ve yargı bağımsızlığı güvenceleri sağlandı ise de 18. yüzyıl İngiltere'sinde kuvvet dengelenmesi devletin fonksiyonel organları (yasama, yürütme ve yargı) arasında gerçekleşmekten çok ülkeyi oluşturan sosyal sınıflar arasında (Kral, Lordlar, halk) gerçekleşmiştir (Sajó, 1999: 71).

1.3.2. 1776 Virginia Haklar Bildirgesi, 1776 Virginia Anayasası ve 1787 Amerikan Anayasası

17. ve 18. yüzyıllarda dünya, Avrupa'dan Amerika'ya gerçekleşen, tarihinin en büyük insan göçlerinden birine şahit olmuştur. Önce İngilizler, sonra Fransız, Alman ve diğer birçok Avrupa insanı Atlas Okyanusunun öbür tarafına göç etmişler ve bu yeni kıtada, yeni bir düzen ve yeni bir devlet kurmuşlardır. Bu halklardan müteşekkil koloniler, tarihin ilk yazılı anayasası ile Amerika Birleşik Devletlerini meydana getirmişlerdir (ABD Dışişleri Bakanlığı, 1951: 5).

Amerika'ya göç eden İngiliz kolonilerinin büyük kısmı İngiltere'deki hak ihlalleri nedeniyle yeni kıtaya gelmişlerdi. Bu kolonilerden en önemlileri Massachusetts Pilgrimleri, Maryland Katolikleri ve Pennsylvania Quakerları idi. 1641'de, ilk hak ve özgürlük belgesi olan Massachusetts Özgürlükler Belgesi Massachusetts'de kabul edildi. Bu belgenin ardından, diğer koloniler de birbiri ardına bildiriler yayınlamaya başladılar. Pennsylvania Ayrıcalıklar Belgesi (1701), bu bildirilerin en önemlisi olarak gösterilebilir. Bu belgenin önemi, bireysel özgürlüklere özellikle vurgu yapmış olması ve diğer kolonilerin çıkardıkları anayasalara örnek teşkil etmesidir (Amar ve Adams, 2015: 21).

İngiltere'nin kendilerine yüklemiş olduğu olağan dışı vergiler kolonilerin en büyük sorunu haline gelmiştir. İngilizlerin bu baskısına karşı harekete geçen eyaletler, 1765'te ilk kez Pul Yasası Kongresi'nde bir araya geldiler ve Haklar ve Şikâyetler Bildirisini yayınladılar. İngiltere'nin baskılarından geri adım atmaması üzerine, kendilerine "Özgürlüğün Oğulları" adını veren bir grup 1773'te Boston Limanı'nda toplandılar ve tarihe "Boston Çay Partisi" olarak geçecek olan, İngiliz çayını denize dökme eylemini gerçekleştirdiler (Freeman, 2015: 10). Bu eylem sonrası, diğer kolonilerin de harekete geçmelerini engellemek adına İngiltere "Coercive Act" kanunlarını çıkarttı ve bu kanunlarla bazı eyaletlerin yönetimlerine el koydu, Kraliyet çalışanlarının yargılanmasını yasakladı. Öte yandan, İngiliz askerlerinin kolonilerde yaşayanların evlerinde istedikleri gibi barınmasına imkân tanıyan Quartering Act yasaları da yine aynı amaçla yürürlüğe sokuldu. Ancak bu baskıcı uygulamalar isyanları önlemek yerine daha da kışkırttı ve 1774'te eyalet temsilcileri bir araya gelerek, ilk Kıta Kongresini gerçekleştirdiler (Amar ve Adams, 2015: 26).

İlk Kıta Kongresi'nin akabinde, 15 Mayıs 1776 tarihinde Philadelphia'da gerçekleştirilen toplantılarda tüm eyaletlere kendi anayasalarını yapma çağrısında bulunulmuştur. Bunun üzerine Virginia, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nden de önce, kendi anayasasını yapmıştır. Virginia Anayasası, hazırlanan ilk anayasa olması nedeniyle, hem dünya tarihinde hem de Amerikan tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Özgürlük ve insan haklarının bu anayasanın ilk maddesinde "tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgürdürler" şeklinde yer alması ise Virginia Anayasa'sını daha da önemli bir hale getirmektedir (Gemalmaz, 2010: 143).

1688 İngiliz Devrimi'nin ürünleri olan Bill of Rights ve Act of Settlement belgeleri erklerin ayrılığına dair açık bir ifade barındırmazken, 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Declaration of Rights ve 29 Haziran 1776 tarihli Virginia Anayasası kuvvetler ayrılığından açıkça bahseden ilk anayasal belgeler olmuştur. Bu iki anayasal belge 1830 yılında birleştirilmiş ve Virginia Haklar Bildirgesi Virginia Anayasası'nın birinci maddesi olarak kabul edilmiştir (Pittman, 1955).

Virginia'dan sonra Eylül 1776'da Pennsylvania, Kasım 1776'da Maryland, Aralık 1776'da North Carolina, Temmuz 1777'de Vermont, Mart 1780'de Massachusetts ve Ekim 1783'te ise New Hampshire kendi eyalet anayasalarını yaptılar (Jellinek, 2017: 52).

Toplanan İkinci Kıta Kongresi'nin İngiltere'ye yapmış olduğu barış teklifinin kabul edilmemesi üzerine, kolonileri korumak adına 4 Temmuz 1776'da, Thomas Jefferson tarafından Bağımsızlık Bildirisi ilan edildi. John Locke'un Doğal Haklar Teorisi'nin esas alındığı bu bildiride, tüm insanların doğuştan var olan ve devredilemez nitelikte haklarının olduğu ve bu hakları koruma görevinin ise devlete ait olduğu ifadesine yer verilmiştir (Monk, 2018: 17).

Koloniler, İngiltere'ye karşı vermiş oldukları bağımsızlık mücadelesinde güç toplamak için 1777'de Konfederasyon Maddelerini kabul ettiler ve hızlı bir şekilde ortak hükümet kurma çalışmalarına başladılar. 1781'de George Washington, İngilizlere karşı Bağımsızlık Savaşını kazandı (Freeman, 2015: 15).

Savaşı kazanmak için kurulan Konfederasyon Hükümeti, savaş sonrası dönemde yetersiz gelmeye başlaması üzerine 1787'de Philadelphia'da Anayasal Toplantı yapıldı ve çoğu eyalet ulusal hükümetin daha güçlü olması konusunda mutabakata vardı. Eyaletlerden bazıları ulusal hükümetin gücünün fazla olacağından endişe duysalar da 21

Haziran 1788’de, eyaletlerin dörtte üç çoğunluğu sağlanarak anayasa onaylandı ve federal hükümet de kurulmuş oldu (Monk, 2018: 17). Anayasa’nın onaylanmasının ardından George Washington, yürütme organının başı sıfatıyla Başkan seçildi. Aynı zamanda Bağımsızlık Savaşı’nın kahramanı da olan Washington, bugüne kadar oybirliğiyle seçilen ve hiçbir partiye üye olmayan tek başkandır (Freeman, 2015: 18).

Dünyanın en eski yazılı anayasası olan 1787 Amerikan Anayasası ise kuvvetler ayrılığı ilkesine lafzi olarak yer vermemesine rağmen yasama yetkisini Kongre’ye, yürütme yetkisini Başkan’a ve yargı yetkisini ise Yüksek Mahkeme ve alt mahkemelere vererek erklerin ayrılığını sağlamıştır (Heringa, 2016: 29).

1.3.3. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve 1791 Fransız Anayasası

Fransız Ulusal Meclisi’nin 26 Ağustos 1789’da “Tanrı huzurunda ve O’nun koruyuculuğu ile” kabul ettiği Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi kısa sürede başarıya ulaşmıştır (Civelek, 2011: 1). Bildiri, imtiyazları önlemek ve bireylerin koşullarını eşitlemeyi sağlamayı hedefleyerek hukuki anlamda eşitliği temin etmeye çalışmıştır. Bildiride ayrıca, bireysel hakların yanı sıra ulusal egemenlik, kuvvetler ayrılığı ve yöneticilerin sorumluluklarına dair ilkelerin varlığı ayrı bir önem arz etmektedir. Bu siyasi ve idari teşkilatlanma ilkelerinin, yasa koyucuları bireysel hakların hukuki değerleri konusunda yanıltmaması adına Bildiriye, yasa yapıcılara bu hakların garanti altına alınması hususunda emredici hükümler koyulmuştur (Cicquel, 1987: 111).

1789 Bildirisi İngiliz ve Amerikan bildirilerinin de ötesine geçerek, insanın birey olarak sahip olduğu haklar ile bu haklarının tamamlayıcısı olan vatandaşlık haklarını ayrı ayrı belirtmiştir. Buradaki bireysel hakları ile insanlar fiziki özgürlüklerini, vatandaşlık hakları ile de siyasi özgürlüklerini sağlamış olacaktırlar (Imbert, 1985: 21).

İnsan ve toplum arasındaki ilişkilerin sistemleştirilmesini arzu eden Bildiri’nin önsözünde yer alan “sunar”, “beyan eder”, “hatırlatır” gibi ifadeler Bildiride bahsi geçen hakların insanların doğuştan sahip olduğu doğal haklar olduğunun kabulü anlamını taşımaktadır. Bu doğal haklar gereği tüm insanlar eşittir ve bu haklar dokunulamaz ve devredilemezler. Bildiride yer alan haklar toplumdan önce var olan, iktidarın saygı duyacağı ve faaliyetlerinin sınırlarını çizen, negatif yaptırım gerektiren

haklardır; bu bildiride, çalışma hakkı gibi, pozitif yaptırım gerektiren haklar yer almamaktadır (Civelek, 2011: 2-3).

Bildiri’de bireylere tanınan doğal hakların aile, sivil toplum kuruluşları vb. sosyal gruplara tanınmamış olması, Bildiri’nin birey merkezli bir anlayışının olduğunu gösterir. Bu anlayışı ekonomik ve sosyal alanlarda da kendini göstermiş ve 1791 Anayasasında ve Le Chapelier yasaları meslek kuruluşlarının faaliyetlerini yasaklamıştır. Bunun nedeni, Bildiri öncesi düzen geleneklerine bağlı sosyal gruplara dayanıyordu ve bu grupların kaldırılması 1789 Bildirisinin hedefine ulaşması açısından gerekliydi (Rivero, 1973: 46-55).

Bildirge’nin 16. Maddesinde geçen “kuvvetler ayrılığının sağlanmadığı veya hakların güvence altında olmadığı toplumların anayasası yoktur.” ifadesi erklerin ayrılığı açısından büyük önem arz etmektedir. Zira terim olarak “kuvvetler ayrılığı” ifadesi ilk kez lafzi olarak bir anayasal belgede yer almıştır (Yale Law School, 1789). Fransa’da kuvvetler ayrılığı ilkesi İngiltere’dekinin aksine kanlı bir devrim sonrası hayata geçirilebilmiştir. İngiltere’den farklı olan bir diğer husus ise, Fransa’da mutlak monarşi sisteminin parlamenter monarşiye dönüştürülme çabalarının başarısız olması ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin cumhuriyet sistemi ile uygulamaya geçirilebilmesidir (Baker, 2006: 68 – 69).

1789 Fransız Devrimi’nin, başta Fransa ve Avrupa olmak üzere, tüm dünyada toplumsal, siyasal ve hukuksal sonuçları olmuş; bu sonuçların en önemlileri ise anayasal düzeyde ortaya çıkmıştır (Gürcan, 2011: 185). Sadece 1789 – 1875 yılları arasındaki 86 yıllık, dünya tarihi için çok kısa sayılabilecek bir sürede, Fransa’da 13 yazılı anayasa yapılmış ve 15’ten fazla rejim değişikliği gerçekleşmiştir. Bu süreçlerin hızlı oldukları kadar sert sonuçları da olmuş ve bu süre zarfında 4 devrim, 2 darbe ve 3 yabancı müdahalesi gerçekleşmiştir (Duverger, 1964: 39). 1791 Fransız Anayasası da, 1789 Devriminin anayasal sonuçlarından bir tanesi olmuştur.

208 maddeden oluşan 1791 Anayasası’nın Başlangıç bölümünde, 22 Ağustos 1789 tarihli “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” yer almaktadır. Bu Anayasa’da açıkça “değiştirilemez” şeklinde ifade edilen hiçbir hüküm bulunmamakla birlikte metinde mevcut olan “Anayasa Tarafından Güvence Altına Alınan Temel Hükümler” başlıklı birinci kısımdaki “yasama iktidarı, birinci başlık altında sayılan doğal ve medenî haklar ile anayasa tarafından güvence altına alınan haklara karşı ya da bu hakların

kullanımını engelleyici hiçbir yasa yapamaz” ifadesi, yasama organının bu haklara aykırı kanunlar yapamayacağı anlamına gelmektedir. Ancak Anayasa’da böyle bir sınırlama konmasına karşın, bu sınırlamanın ihlali durumundaki yaptırımdan ya da denetleyiciden bahsedilmemiştir (Ağaoğulları, 1989: 201).

1791 Anayasasının öngördüğü parlamenter monarşi sistemi kralın bu düzenlemeye karşı direnmesi ve akabinde başlayan 1792 – 1802 Devrim Savaşları nedeniyle hayata geçirilememiş, 1793 Fransız Anayasası da yürürlüğe girememiştir. 1795 Anayasası ise meclis hükümeti sistemi ile parlamenter hükümet sisteminin bir karışımı gibi olan, günümüzde İsviçre’de uygulanan sistemi anımsatan direktoryal sistemi benimsemiştir. Bu sisteme adını veren “Directory” ifadesi, iki meclisli parlamentonun yanındaki beş kişilik yürütme komitesini ifade etmektedir. 1799 yılına gelindiğinde General Napolyon Bonaparte yönetime el koymuş; 1802 yılında yaşam boyu Birinci Konsül unvanını almış, 1804 yılında ise İmparatorluğunu ilan etmiştir (Heringa, 2016: 51).

1791 Fransız Anayasası’nın “Devletin İktidarları” isimli III. başlığının 2. maddesine göre millet, yetkilerin tek kaynağıdır ve bu yetkiler sadece vekâlet ile kullanılır. Milletın temsilcileri ise yasama organı ve kraldır. Aynı başlığın 3. maddesi uyarınca yasama yetkisi ise halkın seçmiş olduğu geçici temsilcilerden oluşın Milli Meclis’e ait olup Meclis bu yetkiyi ancak kralın onayı ile kullanabilir. Ancak kralın buradaki veto yetkisinin sadece geciktirici bir fonksiyonu olup, kralın veto ettiği yasaların takip eden iki yasama döneminde de aynen kabul edilmesi halinde onaylanması zorunludur. Madde 4’te ise yönetimin monokratik olduğu ve yürütme yetkisinin, kralın otoritesi altında bulunan bakanlar ve diğer yetkililer tarafından kullanılmak üzere krala verildiği hüküm altına alınmıştır. 5. Maddede ise, yargı yetkisinin belirli zamanlarda halk tarafından seçilecek olan yargıçlar tarafından kullanılacağı ifade edilmiştir (St. Thomas University). Burada 1791 Fransız Anayasası ile İngiliz anayasal belgeleri olan 1689 Bill of Rights ve 1701 Act of Settlement karşılaştırıldığında siyasal anlamda bir benzerlik olmasına karşın Fransız Anayasasının kuvvetler ayrılığı açısından daha güvenceli olduğu söylenebilir. Zira İngiliz anayasal belgeleri kralın veto yetkisine hiçbir sınırlama getirmemişken, Fransız Anayasası bu konuda krala hiçbir üstünlük bırakmamıştır (Heringa, 2016: 51).

1.3.4. 1791 Polonya – Litvanya Birliği Anayasası

Polonya'nın anayasa benzeri kurallar üretme geçmişı 16. yüzyıla kadar dayanır (Ludwikowski, 1987: 118-130). Bir asilzadeler cumhuriyeti olarak değerdendirilen o dönem, ülkenin anayasacılık geçmişı açısından “Birinci Cumhuriyet” olarak kabul edilmektedir (Cole, 1998: 5-14). 1787 Amerika ve 1791 Fransız anayasaları literatürde ilk yazılı anayasalar olarak kabul edilir (Gözler, 2010: 69). Ancak Polonya, 3 Mayıs 1791’de, Fransız Anayasasından dört ay önce anayasasını kabul etmiş ve Avrupa’nın ilk yazılı anayasasına sahip olmuştur. Şüphesiz bu önceliği elde etmesinin temel sebepleri, 18. yüzyılın ikinci yarısında Batı anayasacılık düşüncesinin kaynağı niteliğinde olan bazı yazılı eserlerin lehçeye çevrilmesi ve Polonya elitlerinin Montesquieu ve Rousseau’yu tanımaları ve ilgi duymaları denilebilir (Flanz, 1956: 34).

18. yüzyıl sonlarında, Polonya iç siyasetinde, muhafazakârlarla modernler arasında bir çekişme başlamıştır. Ülkenin muhafazakâr aristokratları, Kral Poniatowski ve aydınlıkçı aristokratlar tarafından bir anayasa metni ile kısıtlanmak istenmiştir (Gönenç, 2002: 52-55). Üstelik bu metin sadece Polonya ile sınırlı kalmamış, Polonya – Litvanya siyasi birliğine dayanan bir anayasal düzen amaçlamıştır (Ludwikowski, 1987: 147-148). İki yıl dahi sürmeyen, çok kısa bir ömrü olan 3 Mayıs 1791 Polonya Anayasası yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrı olarak düzenlendiği ve kabinenin parlamentoya karşı sorumlu olduğu bir monarşı sistemini benimsemiştir (Lerski, 1996: 82). Dünyanın bu ikinci yazılı anayasasında Sejm adı verilen parlamento Temsilciler Meclisi ve Senatörler Meclisi olarak iki meclisli bir şekilde oluşturulmuştur. Senatörler Meclisi’nin başkanı kral olup, üyeleri din adamlarından ve aristokratlardan oluşmaktadır. Anayasanın VI. bölümünde, yürütme yetkisinin kral ve onun konseyi tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Yargı yetkisini düzenleyen VIII. bölümde ise yargı yetkisinin yasama organı ya da kral tarafından değil, atanan veya seçilen yargıçlar eliyle kullanılabileceği hüküm altına alınmıştır (Poland 1791).

Kabulünden dört yıl sonra, bu anayasaya göre kurulmuş olan hükümet de devrilmiş ve böylece 1791 Anayasası tamamen ilga olmuştur. Bu anayasa, birçok Avrupa ülkesinin modern anlamda yazılı bir anayasayı benimsemediği bir tarihte kabul edildiği ve modern anayasa sistematiği çerçevesinde yazıldığı için, Polonya milliyetçiliğinin ve Polonya siyasi kimliğinin sonraki yüzyıllarda da hep gurur duyduğu bir metin olmuştur (Demirci, 2017: 3-4). Öyle ki, Polonya’nın bağımsızlığını kazandığı ve Cumhuriyet rejimini kabul ettiği 1921 yılında, yani 1791 Anayasasından 130 yıl

sonra, yaptıkları anayasanın başlangıç bölümünde ilk anayasalarına atıfta bulunarak, bu siyasi miraslarına sahip çıkmışlardır (Zubic, 2014).

Polonya – Litvanya Birliği, 1795 yılında Polonya’nın Rusya, Avusturya ve Prusya devletleri tarafından paylaşılmasıyla son bulmuştur. Polonya devleti 123 yıl sonra, 1918 yılında yeniden kurulduğunda 1791 Anayasası’nın onaylandığı gün olan 3 Mayıs’ı Milli Gün olarak ilan etmiştir (Polonya Cumhuriyeti).

1.3.5. 1848 Hollanda Anayasal Yeniliği

Napolyon Savaşları (1803 – 1815) sonucu Fransa’nın Koalisyon Güçleri tarafından mağlup edilmesi üzerine yapılması planlanan Viyana Kongresi (Kasım 1814 – Haziran 1815) öncesi İngiltere, Prusya, Avusturya ve Rusya devletleri bir araya gelmiş ve London Articles of 1814 kararlarını almışlardır. Bu mutabakatla, günümüz Belçika topraklarının Hollanda Krallığı’na dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Böyle bir kararın alınmasının temel sebebi ise Birleşik Krallık’ın Fransa’nın kuzeyinde, Fransa’ya karşı güçlü bir devlet oluşturmak istemesidir (Hooker, 1999: 122). Hollanda Krallığı’nın anayasası, bu süreçle eş zamanlı olarak 24 Ağustos 1814’te yürürlüğe girmiş, 1815’te Belçika’nın resmi olarak Hollanda Krallığı’na katılması ile de Anayasa’da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle yasama organı iki meclisli bir hale getirilmiştir. Yeni oluşturulan ve adına First Chamber (Birinci Meclis) denilen meclis kralın atamış olduğu üyelerden meydana geldiği için bu meclise “King’s Menagerie” (Kral’ın Hayvanat Bahçesi) adı verilmiştir (Heringa, 2016: 55). Her ne kadar anayasa ile yasama organı olan States General’a kanun yapma ve finansal konularda bazı önemli yetkiler verilmiş olsa da, bu yeni haliyle Hollanda Krallığı’nı “parlamenter” ya da “anayasal” olarak nitelendirmek pek mümkün değildi. Zira bakanlar hala States General’e karşı değil Kral’a karşı sorumluydular (Roegiers ve Van Sas, 1999: 301).

Hollanda’da günümüzde yürürlükte olan anayasa 1815 Anayasası olup 1789 Amerikan Anayasası ve 1814 Norveç Anayasası’ndan sonra Dünya’nın en eski üçüncü anayasasıdır. Ancak bu anayasa daha çok “1848 Anayasası” veya “1983 Anayasası” olarak ifade edilir. Bunun sebebi ise, bu tarihlerde yapılan köklü değişiklikler ve metinlerde yapılan sadeleştirmelerdir (Heringa, 2016: 57).

2. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN GELENEKSEL VE MODERN ANLAMLARI İLE GÖRÜNÜMLERİ

2.1. GELENEKSEL ANLAMDA KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ VE İLKEYE ELEŞTİRİLER

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, anayasacılık düşüncesi içerisinde geniş bir kitlece kabul görmüş olmasına rağmen bu ilkedен tam olarak ne anlaşılması gerektiği ve ideal bir kuvvetler ayrılığı uygulamasının nasıl olması gerektiği hususunda bir konsensüs sağlanamamıştır (Carolan, 2009: 18). Maurice John Crawley Vile, bunun en temel sebebinin, teorinin adında yer alan “kuvvet” kelimesine atfedilen anlamın net olmamasından kaynaklandığını; bu kelimeye “belirli amaçlara ulaşmak için gerek güç gerekse ikna yoluyla sahip olunan kudret”, “yasal yetki”, “yasama, yürütme ve yargı işlevi”, “devlet kurumları ya da kişileri” şeklinde çok çeşitli anlamlar yüklendiğini ifade eder ve saf kuvvetler ayrılığının koşullarını, devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç bölüme veya organa ayrılması, bu organların kendi fonksiyonları ile sınırlı kalması ve bir diğerinin fonksiyonlarına tecavüzünün engellenmesi, hatta bu organları oluşturan kişilerin birbirlerinden ayrı ve bağımsız olması gerektiğini ve hiç birisinin aynı anda birden fazla organın üyesi olmaması şeklinde sıralar. Vile, bu şartların sağlanması durumunda organların birbirlerini dengeleyebileceklerini ve hiçbir organın tek başına devleti kontrolü altına alamayacağını öngörmüştür (Vile, 1998: 14).

Ancak Sajó, böyle katı bir ayrılığın hiçbir organın bir diğeri üzerinde atama, denetim ve hesap sorma yetkisi olmaması ile mümkün olacağını; böyle bir durumun yanıltıcı bir takım sonuçlarının olacağını ve bu denli katı bir kuvvetler ayrılığını tesis etmenin pek de mümkün olmadığını öne sürmüştür. Dahası, bir organa, ilave kontrol mekanizmaları oluşturulmadan, kısıtlı bir alanda faaliyet göstermesine müsaade edilirse, bu otokrasinin ortaya çıkmasına sebep olur. Böyle bir durumda “en az tehlikeli” olarak nitelendirilen yargıyı bile artık bu şekilde nitelendirmek mümkün olmaz. Zira yargı erki dahi diğеr organlar tarafından belirli düzeyde denetlenmekte ve böylece denge sağlanmaktadır (Sajó, 1999: 75).

Yukarıda da belirtildiği gibi her ne kadar uygulamaya geçememiş olsa da kuvvetler ayrılığının saf hali bir takım eleştirilere hedef olmaktan da kurtulamamıştır. Bu eleştirilerden ilki, teorinin temellerini oluşturan “siyasal özgürlük” ve “keyfi iktidarın önlenmesi” kavramlarının tanımlanması ile ilgili idi. Vile’a göre teorinin saf

hali, özgürlüklerin sadece negatif anlamını dikkate almış, pozitif yönlerini ise tamamen değerlendirme dışında tutmuştur. Merkezine bireylerin özgürlüğünü alan teori, bu özgürlükleri koruma güdüsüyle devletin sosyal ve ekonomik alanlarda icra etmesi gereken faaliyetlerini kısıtlamak suretiyle özgürlüklerini korumaya çalıştığı bireylerin yeteneklerinin gelişimi için zaruri olan asgari şartların oluşmasını da engellemiş olmakta, devleti aciz duruma düşürmektedir. Zira devletin yürütmesi gereken bir takım faaliyetlerde tüm organlarının eşgüdüm içinde çalışması zarureti özellikle Amerika ve Birleşik Krallık'ın kuvvetler ayrılığına bakışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla ilkenin kimi savunucuları siyasal özgürlüğün korunmasının şartlarından birinin de asgari düzeyde de olsa bir devlet gücünün varlığı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hatta Vile, bu durumun bir çelişki olmadığını, aksine birbirini tamamlayan hususlar olduğunu ifade etmiştir (Vile, 1998: 15). Ergün Özbudun da konuya diğerlerinin düşüncelerine paralel şekilde yaklaşmış, bir devlet sistemi içindeki organların birbirleri ile etkileşim içinde olmalarını son derece doğal ve kaçınılmaz olarak değerlendirmiş, aksi bir durumun hâkim olduğu bir sistemde devletin, karşıt yönlerden eşit kuvvetlerle çekilen bir cisim gibi hareketsiz kalacağını ve iş göremeyeceğini ifade etmiştir. Özbudun, günümüzde “kuvvetler ayrılığı” ifadesi ile kastedilen (ya da kastedilmesi gereken) asıl hususun “fonksiyonların” ayrılığı olduğunu, buradaki “fonksiyon” ifadesinin de hukuki anlamda kullanıldığının altını çizmektedir (Özbudun, 2017: 192-193).

Eoin Carolan ise, yasama, yürütme ve yargı erklerinin katı bir şekilde ayrıldığı “saf Montesquie modeli”nin modern devlet sistemlerinde uygulandığı bir örneğin olmadığını, zaten böyle bir uygulamanın da yönetimin etkinliğine ciddi zarar vereceği eleştirisini getirmiştir. Carolan’a göre, erkler arasında bir dereceye kadar etkileşim ve iletişim devlet yönetiminin uyumu için zaruri olup, aksi bir durum etkin yönetim ilkeleriyle bağdaşmaz. Her ne kadar günümüzde uygulanamaz ve irrasyonel olarak nitelendirilse de, kuvvetler ayrılığı ilkesinin saf hali ilkenin çıktığı dönemlerin şartları göz önünde bulundurulduğunda o kadar da akla aykırı görünmemektedir. Zira günümüz düşünürlerinin en büyük endişesi olan yönetimde etkinlik ve istikrar konuları kuvvetler ayrılığının ortaya çıktığı zamanlardaki mutlak monarşi yönetimlerinde endişe teşkil etmiyordu. O dönemlerde en önemli husus kişi hak ve özgürlüklerinin tesis edilmesi idi. Katı kuvvetler ayrılığının kamusal gücün tek bir kişi ya da organda toplandığı siyasal düzenlere bir tepki olarak ortaya çıktığı göz önünde bulundurulduğunda bir takım

irrasyonel söylemleri içinde barındırmasının kaçınılmaz olduğu görülecektir (Carolan, 2009: 18-19).

Kuvvetler ayrılığı ilkesi evrensel anlamda geçerliliğı olması, farklı siyasal sistemlere adaptasyonunun mümkün olması, farklı devletlerinin iç hukukuna göre yorumlanabilmesi fonksiyonları bakımından teorik ve filozofik olmasının yanı sıra uygulanabilir bir ilkedir (Vanderbilt, 1953: 50). Her ne kadar hiçbirisi kabul etmek istemese ve tamamen benimsemese de bu farklı siyasal doktrinler, Montesquieu'nun orijinal üçlü devlet ayırımına dayanma ve bu düşüncede birleşme eğilimindedirler ve bu üçlü ayırım hemen hepsinin kuvvetler ayrılığı düşüncesinin ortak özelliğı (Carolan, 2009: 21).

2.2. MODERN ANLAMDA KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

Kuvvetler ayrılığının modern hali, salt bir hükümet teorisi olarak etkili ve istikrarlı bir siyasal sistem için yetersiz kalan ilkeye karma yönetim, dengeleme düşüncesi, denetler ve dengeler gibi batı demokrasilerinin temelini oluşturan bir takım prensiplerin eklenmesi ile oluşmuştur. Kuvvetler ayrılığına yapılan bu ilavelerle, her bir branşa diğerlerinin alanında çok sınırlı bir yetki ile birbirlerini doğrudan kontrol etme imkânı tanınmıştır. Örneğin yürütmeye veto yetkisi, yasamaya ise görevden alma yetkisi verilmiştir. Burada önemli olan organların birbirleri üzerindeki yetkilerinin fonksiyonlar ayrılığı düşüncesinin özüne dokunmayacak şekilde sınırlı olmasıdır (Vile, 1998: 6-17).

Otoriter sistemlerin ortak özelliğı, kuvvetlerin hızla tek elde toplanmakta olmasıdır. Ancak, Hitler'in yönetiminde kuvvetler, ilkel çağlardaki gibi birleşmek için acele etmemiştir. Nazizmin kurucusu olan teoristler, Reichspresident'in diktatörlüğünü ulusun korunması ve Alman halkının egemenliğe erişmesinin çaresi olarak sunmuşlardır. Öte yandan komünist rejimler, diktatörlüğün gücü simgelediğini ve çok fazla çaba sarfetmeyi gerektirmediğini için çekici bir yönü olduğu gerekçesiyle yönetimin tekelleşmesini savunmuşlardır. Sajó, devletin doğrudan harekete geçmesi gereken bazı acil durumlar ve krizlerin olduğunu, ancak Montesquieu'nun "dengeler ve denetler" sisteminin hedefi bu acil durumlardaki devlet fonksiyonu değil, modern devlet sisteminin ilk hali olan "mutlakiyetçilik" olduğunu ifade eder (Sajó, 1999: 70).

İngiliz iç savaşı sonrası, birbirleriyle rekabet içinde olan, birbirlerini hem eleştiren hem de etkileyen iki anayasacılık teorisi ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, eski

çağlara ait “karma hükümet” teorisinin başkalaşım geçirmiş hali olan “dengeli anayasa”dır. Adeta eski anlayışın üç sosyal sınıfını ve bunların birbirini dengelemesini andırır bir şekilde, Kral, Lordlar ve Avam Kamarası’ndan oluşan bir iktidarın paylaşıldığı ve birbirlerini dengelediği bir anayasa anlayışı İngiliz anayasa hukukuna hâkim olmuştur. İkinci anayasacılık teorisi ise, ilkinden farklı olarak, devletin sınırlandırılması amacını sınıf temelli bir yetki paylaşımı yerine, hukuki fonksiyonlara dayalı bir yetki bölüşümü üzerine kurmuş olan “kuvvetler ayrılığı” teorisidir (Özbudun, 2015: 15-16).

Kısmi Fonksiyonlar Ayrılığı (Partial Separation of Functions) ise, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile karma yönetim modelinin karışımından meydana gelmiştir. Vile bunu, ortada paylaşılabilir tek yetkinin yasama olduğu ve diğer fonksiyonların ise katı bir şekilde birbirinden ayrı tutulması gerektiği şeklinde açıklar. Bu durum, 18. yüzyıl İngiliz Anayasacılığı’nın ve Dengeli Yönetim Teorisi’nin temelini oluşturur. Doktrindeki bu değişiklikler, doktrinin modern halinden çok daha etkili olmuştur (Vile, 1998: 18).

Kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan Denetler ve Dengeler Sistemi Amerikan anayasal düzeninin temelini oluşturur. Amerikan anayasal sisteminde kuvvetler ayrılığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirlerini denetlemesi ve yargıçların yasama erkinin anayasal yetkileri çerçevesinde kalıp kalmadığını kontrol etmesi şeklinde uygulanmaktadır. Bu şekilde, gücün tek bir organ elinde toplanmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır (Ertaş, 2017: 96). 18. yüzyıl doktrinine göre, yürütmenin başı olan kralın parlamentoyu feshedebildiği, ancak parlamentonun kralı azledemediği İngiliz sisteminin aksine, Amerika’da, kuvvetler ayrılığı teorisindeki tüm erklerin kuruluşları diğerlerinden bağımsızdır. Buna, halkın arasından seçilen yargıçların çoğu da dâhil. Amerikan sisteminde, yasama ve yürütme (başkan) doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Başkan kongreyi azledemeyeceği gibi, kongre de, suç durumu haricinde, başkanı görevden alamaz. Kongre, kendisini feshedemez; başkanlar ise vurulabilir! (Sajó, 1999: 78). Amerikan sistemindeki bu katı erkler ayrılığına rağmen, işbirliğini sağlayacak bir takım enstrümanları da bulunmaktadır. Başkanın kanunları veto yetkisi, Temsilciler Meclisi’nin belirli suçlarla ilgili başkanın Senato’da yargılanmasını sağlama yetkisi, mahkemelerin yasaların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisi bu enstrümanlara örnek birer Denetim ve Denge mekanizmasıdır.

Jeremy Waldron, Amerikan siyasal sisteminin devletin fonksiyonlarının yasama, yürütme ve yargı şeklinde üçe ayrıldığı kuvvetler ayrılığı ilkesini (the separation of powers principle); iktidarın tek bir kişi, grup ya da organda toplanmasının önlenmesini amaçlayan iktidarın bölünmesi ilkesi (division of power); devlet organlarının birbirlerini denetleyebildiği ya da veto edebildiği denetler ve dengeler ilkesi (check and balance principle); yasaların iki meclis tarafından kabulünü sağlayan çift meclis ilkesi (bicameralism principle) ve yetkilerin federal devlet (federal government) ile eyaletler (states) arasında dikey olarak dağıtıldığı federalizm ilkesi'nin (federalism principle) bir araya gelmesinden oluşan bir yapı olduğunu ifade eder (Ertaş, 2017: 96-99).

Devletin organlarından, doğrudan halk tarafından seçilen organın diğerleri üzerinde demokratik meşruiyetin fazlalığı nedeniyle üstünlük kurmaya çalışması ve genel politikanın belirlenmesinde daha fazla söz sahibi olmak istemesi olası bir durumdur. Devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçildiği Amerika'da yasama ve yürütme arasındaki dengeli ilişki buna örnek olarak gösterilebilir. Zira yasama kendi politikasının uygulanması için uğraşırken, başkan da seçim süresince halka verdiği sözleri yerine getirmek için uğraşır ve parlamentoyu bu yönde davranmaya zorlar. Sajó bu durumu bir tahterevalliye benzetir ve tahterevallinin yatay bir şekilde konumlanmasını denge hali olarak tanımlar. Taraflardan bir tanesinin diğerinden ağır gelmesi durumunda dengenin bozulacağını ve bu dengenin yeniden sağlanması için ise anayasa yargısının devreye gireceğini belirtir (Sajó, 1999: 76).

Bir anayasal düzende hangi tür kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş olursa olsun, batı demokrasileri açısından yargı erkinin işlevi ve konumu hayati önemdedir. Zira yargı organının hükümet müdahaleleri karşısında bağımsız ve tarafsız olması sağlıklı bir demokratik düzen için olmazsa olmaz bir şarttır (Ertaş, 2017: 100-101).

Vile, kuvvetler ayrılığı ilkesini oluşturan dört unsurdan bahseder. Birincisi, 18. yüzyılın ortalarından itibaren genel kabul gören ve anayasalcı devletlerin temel gereksinimlerini karşılayan, devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç farklı organa dağıtılmasıdır. Bu ayırmda amaç gücün tek elde toplanmasının önlenmesidir. İkinci unsur, devletin fonksiyonlarının üçe ayrılmasıdır. Buna göre bütün devlet işlemleri önceden belirlenmiş olan yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarından birinin görev alanına dâhil edilir ve o organın yetki ve sorumluluğunda olur. Bu ayırmda organlar arasında bir ayırmanın olup olmamasının, fonksiyonun bir kişi ya da grup tarafından yerine getirilmesinin bir önemi yoktur. Üçüncü unsur, şahısların ayrılığı

prensibidir. Bu unsurun amacı aynı kişinin farklı organlarda görev almasının önüne geçerek özgürlüklerin güvence altına alınmasını pekiştirmektir. Vile’a göre ilkenin dördüncü unsuru, devlet organlarının birbirlerinin keyfi ya da meşru olmayan faaliyetlerini denetlemektir. Böylece, organların kuvvetler ayrılığının saf halindeki gibi birbirlerinin iş ve işlemleri karşısındaki pasif denetlemeleri aktif bir hale getirilmektedir (Vile, 1998: 15-17).

Anayasası ile kuvvetler ayrılığı prensibini benimsemiş olan Türkiye’de, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucu bir Anayasa değişikliğine gidilmiş ve parlamenter yönetim sisteminden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sağlanmıştır. Bu sistem değişikliği ile yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki sınırlar “şeklen” daha belirgin hale getirilmiş ve erkler arası ilişkileri temelden etkileyen düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, Anayasa’da yapılan bu değişikliklere paralel yasal düzenlemeler yapılmadığı, hatta aksi yönde uygulamalara gidildiği için erkler arasındaki sınırlar yürütme lehine daha belirsiz hale gelmiştir. Örneğin, yasama fonksiyonunu yerine getiren milletvekillerinin seçimi ile yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının seçimi işlemi aynı gün yapılan seçimle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Yine, bütçe kanununun yürütme sıfatıyla Cumhurbaşkanı tarafından yapılması; yürütmeye ilişkin konularda Cumhurbaşkanı’na kanun gücünde kararname çıkarma yetkisi verilmesi; Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) ve Anayasa Mahkemesi üyeleri de dâhil üst düzey kamu görevlilerinin atamalarının hemen hepsinin tek başına Cumhurbaşkanı’nın yetkisine bırakılması, kuvvetler ayrılığı bağlamında yapılan eleştirilerin en temel başlıkları olmuştur (Doğan ve Geyik, 2020: 21).

Bu durumda akla gelen ilk soru, mülki idare amirleri ve C. Savcılarının aynı kurumla ilgili görevlerinin bulunması neden sakıncalıdır? Oysaki yukarıda da ifade edildiği gibi kuvvetler ayrılığının saf halinin pratikte uygulanması mümkün değildir ve dünyada hiçbir örneği de bulunmamaktadır.

Burada tekrar Ergun Özbudun’un yukarıdaki ifadeleri hatırlanacak olursa, aynı devlet sistemi içindeki organların birbirleri ile etkileşim halinde olmaları son derece doğal ve zaruridir. Aksi takdirde devletin, farklı yönlerden aynı kuvvetle çekilen bir cisim gibi eylemsiz kalacağı ve iş göremeyeceği aşîkârdır. Ancak mülki idare amirleri ve savcılarının CİK’larının yönetimindeki durumları bir “görevde etkileşim” değil, iki farklı erk mensubunun, aynı anda tek bir kurum üzerinde sorumluluk ve yetki sahibi olmalarından ortaya çıkan bir belirsizlik halidir. Yukarıda yer verilen, Vile’ın kuvvetler

ayrılığı ile ilgili dört ilkesi de bu durumun sakıncalı olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle, ikinci ilkedeki “...bütün devlet işlemleri önceden belirlenmiş olan yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarından birinin görev alanına dâhil edilir ve o organın yetki ve sorumluluğunda olur.” ifadesi ile üçüncü ilkedeki, aynı kişinin farklı organlarda görev almasını önleme amacı güden “şahısların ayrılığı prensibi” Türkiye’deki CİK’larının yönetiminde iki farklı erk mensubunun bulunmasını ve savcılarının iki farklı organda görev almasını sakıncalı bulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ, TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHİ, GÜNÜMÜZDEKİ YAPISI VE YÖNETİMİ

1. CEZA İNFAZ SİSTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. TOPLU HAPİS SİSTEMİ

Toplu hapis sistemi, 1595 yılında ilk hapisane örneği olan Amsterdam cezaevleri ile uygulanmaya başlamıştır. Bu sistemde mahkûmlar suçları açısından hiçbir sınıflandırmaya tabi olmaksızın bir arada tutulurlardı. Tutuklular ve hükümlüler, ceza süreleri, yaşları, mükerrer suçlu olup olmadıklarına bakılmaksızın, günün her saatinde bir arada barındırılırlardı (Kurt, 2006: 39). Bu beraberlik, insanların birbirlerinden olumsuz etkilenmelerine yol açmış, suçlularda bir pişmanlık değil, aksine intikam duygularının kabarmasına sebep olmuştur. Ayrıca, çocukların yetişkinlerle birlikte tutulmaları da çok ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Canel, 2003: 9). Tüm bu olumsuzlukların temel sebebinin hükümlü ve tutukluların birbirleri ile konuşmasından kaynaklandığı düşüncesiyle, cezaevlerinde mahkûmların birbirleriyle konuşmaları yasaklanmış, konuşanlar için şiddetli cezalar öngörülmüş, ancak bu uygulama sorunlar için bir çözüm olmamıştır (Kurt, 2006: 39-40).

Topluluk sisteminin sakıncaları şu şekilde sıralanabilir:

- Mahkûmlar sürekli bir arada oldukları için, ilk defa suç işlemiş olan bir hükümlünün en azılı hükümlü ile etkileşim içerisinde kalmak zorunda bırakılması adaletsizliklere yol açmaktadır. Suçu meslek haline getirilenlerle ilk defa suç işleyenlerin olumsuz etkileşimi, suçlularda pişmanlık duygusunun ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir. Ayrıca mahkûmların birbirlerine kendilerini ispat etme çabası, koğu içi disiplini zayıflatmaktadır. Neticede bu sistemin hükümlüyü ıslah etmek bir yana, suça meylinin artmasına sebep olduğu tespit edilmiştir (Erem, 1988: 360).
- Mahkûmların münferiden değerlendirilmesi mümkün olmadığından, ıslah olan ile olmayanın ayırt edilmesi zorlaşmaktadır.
- Birbirlerini dert ortağı olarak gören mahkûmların, suç tecrübelerini birbirlerine aktarmaları cezanın ıslah edici etkisini zayıflatmaktadır (Bouloc, 1991: 118).

- Aynı ortamda kalan mahkûmlar, tahliyelerinden sonra diğer mahkûmlarca tanınma ve onların şantajına maruz kalma tehlikesi yaşamaktadırlar. Bu durum onların sosyal hayata yeniden katılımlarını zorlaştırmakta, hatta engel olmaktadır (Donnedieu De Vabres, 1947: 584).
- Müşterek hapis sistemi, mahkûmların tahliyelerini sonrası irtibatlarını devam ettirme ve yeni suç ortaklıklarına ortam hazırlamaktadır (Dönmezer ve Erman, 1999: 626).
- Mahkûmların bir arada bulunmaları isyan ve firar gibi toplu kalkışmalara zemin hazırlamakta, cezaevi hayatı sonrası dönemde çeteleşme ve organize suç örgütlerinin kurulum aşamalarına zemin oluşturabilmektedir (Bouloc, 1991: 118).
- Almanya’da 30 Yıl Savaşları sonrası, cezaevlerinin kötü fiziksel şartları ve toplu hapis sistemi uygulanması çoklu ölümlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Özbek, 2008: 38-39).

1.2. PENNSYLVANIA (HÜCRE TİPİ) HAPİS SİSTEMİ

Toplu hapis sisteminin yukarıda ifade edilen sakıncalarının tespiti üzerine, Pennsylvania sistemi olarak da bilinen, hücre tipi hapis sistemi uygulaması başlatılmıştır. İsmi, Amerikan Başkanlarından Franklin D. Roosevelt’in 1790 yılında Pennsylvania’da inşa ettirmiş olduğu hücre tipi Walnut Street Hapishanesi’nden alan bu sistem, suçlunun cezaevindeki tüm yaşamını tek başına bir hücrede geçirmesi şeklinde planlanmıştır (İçel vd., 2000: 87). Bu hapis tipinde hücreye konulan mahkûmun diğer mahkûmlarla temasına kesinlikle izin verilmez. Her gün belirli bir süre havalandırma amaçlı koridora veya avluya çıkarılan mahkûmun, karşılaştığı diğer mahkûmlar tarafından tanınmaması için başına, sadece gözlerinin açık kaldığı bir kukuleta geçirilirdi (Bouloc, 1991: 119). Mahkûm hücrelerinde yalnızca cezaevi müdürü, öğretmen ve patronaj derneği üyeleri ile görüşebilirdi (Donnedieu De Vabres, 1947: 335). Bazı uygulamalarda ise, kendisine vaaz vermeye gelen papazı görmesine dahi izin verilmez, yalnızca onun sesini duyabilirdi. Mahkûmlar hücrelerinde ayakkabıcılık, terzilik, dericilik gibi işlerde istihdam edilirdi (Bouloc, 1991: 119).

Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanmaya başlanan bu sistemin hayata geçirilmesinde Dr. Benjamin Rush tarafından kurulan Philadelphia Ceza Vakfı öncü olmuştur. İngiltere’de dini inançları nedeniyle ağır yaptırımlara uğradıkları için

Pennsylvania'ya göç eden ve kendilerini Quaker olarak adlandıran bu topluluk Howard'ın görüşlerinden ilhamla bu sistemi önermişlerdir (Artuk vd., 2013: 685).

“İngiltere’de ve Galler’de Cezaevlerinin Durumu” adlı eserinde Howard, hücre tipi hapsin cezanın amacına ulaşmasındaki rolünü anlatırken, kişinin tek başına bırakılması (inziva) ve konuşmadan mahrum edilmesinin (sükût) suçun en büyük panzehri olduğunu, zira yalnızlık ve suskunluğun insanı düşünmeye, düşüncenin de pişmanlığa sevk edeceğini ifade eder. Düşünür, yalnızlık ve sükûnetin, insanı en ağır cezalardan, en kuvvetli dini telkinlerden daha etkili bir şekilde iyiye ve doğruya ulaştıracağını belirtir. İlginçtir Howard, bazı sınıf mahkûmlar hariç, mutlak tecrit uygulamasının toplu hapis sistemi kadar kötü sonuçlar doğurabileceğini de ifade etmiştir (Güran, 1942: 12-52).

Pennsylvania sisteminin temel felsefesi, suçluların birbirlerinden ve toplumdan tecrit edilmek suretiyle yalnız kalmalarını temin etmek; bu yalnızlık süresince işledikleri suçları düşünmeleri ve bunların vicdani acılarını hissederek o suçlardan nefret etmelerini sağlamak; ve nihai olarak ıslah olmalarıdır (Artuk vd., 2013: 686). Yine bu yöntemin korkutucu olması nedeniyle caydırıcılığının güçlü olması ve ilk defa suç işleyenler için hapisli olanın “suç okulu” olmaktan çıkması, hedeflenen bir diğer husustur.

Hücre sistemi hapis tipinin avantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Dönmezer-Erman, 1999: 624-625):

- Yalnız başına bir hücreye kapatılma cezasının korkutuculuğu, suçların önlenmesi açısından caydırıcı etki yapar.
- İlk defa suç işleyenler için cezaevi, suç okulu olmaktan çıkar.
- İsyan ve firar gibi toplu gerçekleştirilebilecek eylemleri imkânsız kılarak, güvenliğin sağlanması daha kolay olur.
- Azılı suçluları yıldırıcı etkisinin yanı sıra, farklı suçlulara farklı uygulamalar yapılarak cezanın kişiselleştirilmesine imkân tanır.

Sistemin dezavantajları ise şu şekilde ifade edilebilir (Boulloc, 1991: 119):

- Tek başına hücrede kalan hükümlü umutsuzluğa düşer ve zamanla ruh sağlığı bozulabilir.

- Uzun süre yalnız başına yaşamak mahkûmu asosyalleştirir ve tahliye sonrası toplumsal hayata adaptasyonunu güçleştirir.
- Dar bir alandan oluşan hücrede mahkûmun yapabileceği işler küçük el sanatlarıyla sınırlı kalır. Topluluk sisteminde ise ortak çalışmayı gerektiren daha fazla uğraş imkânı ortaya çıkar.
- Bu sistemde, her mahkûma ayrı bir oda tahsisi, ekonomik anlamda daha maliyetli olur.

Pennsylvania sistemi, ilk yıllarında çok kabul görmüş ve birçok ülkede uygulanma imkânı olmuşsa da, sonraları sistemle alakalı aleyhte düşünceler daha etkili hale gelmiş ve tedrici bir şekilde uygulamadan çekilmiştir. Öyle ki sistemin en sıkı uygulayıcılarından Belçika, sistemi 1922’de tamamen terk etmiş; İtalya ise 1930’dan itibaren, mahkûmların geceleri ayrı hücrelerde kalmaları, gündüzleri ise birlikte çalışmaları sistemine geçmiştir (Taner, 1953: 600).

1.3. AUBURN (KARMA) HAPİS SİSTEMİ

Toplu hapis ve hücre tipi hapis sistemlerinin sakıncalarının giderilmesi ve olumlu yanlarının bir araya getirilmesi şeklinde ortaya çıkan bu sistem ilk defa, 1816 yılında ABD’nin New York eyaletinin Auburn bölgesinde yapılan Auburn Hapishanesi’nde uygulanmış ve adını da bu hapishaneden almıştır. Bu sistemde mahkûmlar, geceleri tek başlarına bırakılmakta, gündüzleri ise konuşma yasağı ile birlikte atölyelerde, cüz’i bir ücret karşılığında çalıştırılmaktadır. Konuşmanın her türlüünün katı bir şekilde yasak olduğu, yalnızca izin verilmesi halinde gardiyanlarla kısık sesle konuşulabilen bu sistem, mahkûm ailelerin ziyaretlerini de kabul etmemektedir (Dönmezer-Erman, 1999: 626).

Sistemin bir diğer adı olan “sessizlik” (silent), hükümlülerin önlerine bakmaları, yürürken sessiz olmaları ve çalışırken karşılıklı oturmalarına izin verilmemek suretiyle sağlanmaya çalışılmış; uymayanlara kırbaç cezası verilmiş, ancak tüm bu tedbirler tam anlamıyla sükûtun sağlanmasına yetmemiştir (Donnedieu De Vabres, 1947: 336).

Auburn sisteminin avantajları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Gündüzleri bir arada bulunan mahkûmlar, ortak çalışma ile daha nitelikli iş üretebilmektedirler (Garraud, 1928: 155).

- Konuşma yasağı ile mahkûmların birbirlerini olumsuz yönde etkilemelerini engellenmiş olur.
- Mahkûmların gündüzleri bir arada bulunmaları asosyalleşmelerini engeller.
- Geceleri ayrı hücrelerde kalmaları eşcinselliği önler (Dönmezer-Erman, 1999: 626).

Sisteme yapılan eleştiriler ise şunlardır (Bouloc, 1991: 121):

- Mahkûmların gündüzleri beraber, geceleri ayrı ortamda bulunmalarını sağlamak için adeta iki farklı cezaevinin birlikte inşası gerekmektedir ki, bu da yapım maliyetlerini artırır.
- Mahkûmların birbirleri ile konuşmamasını temin etmek imkânsız derecede zor olup, bu zorluğun uygulaması çok fazla personel istihdamını gerektirdiği için çok da maliyetli olacaktır.
- Toplumsal hayatla hiçbir benzerliği olmayan sürekli sessizlik uygulaması mahkûmların sosyal hayata uyumunu imkânsız hale getirir.

1.4. PANOPTİKON (DERECELİ) HAPİS SİSTEMİ

Traité de législation civile et pénale (hukuk ve ceza mevzuatı) adlı eserinde Jeremy Bentham (1448 – 1832), hapishanelerin ne şekilde yapılması gerektiğini tarif etmiş ve bu sisteme Panoptikon adını vermiştir. Bu sistem aslında bir infaz sistemi değil, cezaevi modelidir (Taner, 1953: 30). Bu modelde cezaevi daire şeklinde olup, ışık yukarıdan, kubbeden gelecek, odası bu yuvarlak yapının tam ortasında olacak olan müdür bütün hücreleri denetim altında tutabilecektir. Hürriyeti kısıtlama cezalarının korkutma ve ıslah amacına yönelmesi gerektiğini savunan Bentham, bu amaçlara ulaşmak için şu araçların kullanılması gerektiğini ifade etmiştir (Kantar, 1937: 28):

- Hükümlülerin gruplara ayrılması,
- Hükümlüler tahliye olduktan sonra geçimlerini sağlayabilecekleri bir sanat öğrenmeleri için çalıştırılmaları,
- Hükümlülere ahlaki ve dini terbiye verilmesi,
- Hükümlülerin çalışmalarından elde edilecek gelirin bir kısmının, suçun mağdurlarının zararının tazmininde kullanılması.

1.5. İRLANDA SİSTEMİ (İYİ HAL/DERECELİ SİSTEM)

Doğduğu yer İngiltere olmasına karşın ilk kez Walter Crofton tarafından İrlanda’da uygulandığı için adı İrlanda Sistemi olmuştur. Bu sisteme göre, mahkûm ilk başta geceli gündüzlü, tek başına hücrede tutulmakta; belirli bir süre geçtikten sonra ise Auburn sisteminde olduğu gibi geceleri hücrede, gündüzleri ise diğer mahkûmlarla birlikte çalıştırılmaktadır. Bu aşamada iyi hal gösterenler zirai işletmelerde çalıştırılmakta, orada da iyi halini devam ettirirse, şartla salıverilmektedir. Geri kalan ceza süresinde herhangi bir suç işlemezse cezasını çekmiş sayılmakta, aksi takdirde tekrar cezaevine döndürülmektedir (Taner, 1953: 601).

Sistemin oluşumunda, Avusturalya sahillerindeki İngiliz Kolonisi Norfolk adasına yönetici olarak tayin edilen Alexander Maconochie’nin (1787 – 1860) katkıları çok büyük olmuştur. Sistem 1840 yılında Maconochie tarafından Norfolk’taki mahkûmlara uygulanmıştır (Demirbaş, 2001: 122).

Birden fazla kez mahkûm olan mükerrir suçluların getirildiği Norfolk’ta infaz sistemi ve inzibati cezalar çok ağır ve insanlık dışıydı. Bu ağır cezalar mahkûmların sık sık isyan etmelerine ve bazılarının da intihar etmelerine sebep oluyordu. Bu olaylar üzerine Maconochie, İngiltere için ciddi bir problem haline gelen Norfolk’a kendi isteğiyle görevlendirildi (Güran, 1942: 13-14).

Önceden belirlenmiş ve tamamının infazı zorunlu olan sabit hapis cezasına karşı olan Maconochie, eğitimin, çalışmanın ve iyi halin ödüllendirildiği “Notlu” bir sistem oluşturdu (Demirbaş, 2001: 122). Bu sistemde mahkûm, kendisine işlediği suçun ağırlığına göre verilen belirli bir notu çok çalışarak, düzenlenen eğitim ve dini programlara katılarak ve iyi davranış göstererek kazanabilir; bunun sonucunda da özgürlüğüne kavuşabilirdi (Dönmezer-Erman, 1999: 627). Kurallara aykırı davranışlar ise mahkûmun notunun düşmesine sebep olurdu (Güran, 1942: 14).

Maconochie’ye göre, mahkûmun salıverilmesi belirli bir süre ceza çekmesine değil, belirli bir miktar işi bitirmesine bağlanmalıdır. Diğer bir deyişle, zaman cezaları kaldırılmalı, görev cezaları getirilmelidir. Hükümlünün yapacağı işin miktarı ise, işlediği suçun ağırlığına göre tespit edilecek bir notla belirlenmeliydi. Böylece mahkûmun ıslahı konusunda sağlıklı bir karar verilmesi temin edilebilirdi. Maconochie’nin kurduğu bu sistem 1854 yılından itibaren İrlanda’da benimsendi ve Walter Crofton tarafından “süresiz hüküm sisteminin” geliştirilmesinde kullanıldı.

Sistemin bu son hali “Dereceli Sistem”, “İrlanda Sistemi” şeklinde adlandırıldı (Artuk vd., 2013: 690).

İrlanda Sistemi, infazın çeşitli aşamalarında ziyaretçi kabul sayısının artırılması, haberleşme imkânının genişletilmesi gibi bazı ödüllerle mahkûmun ıslahını sağlamaya çalışır. Böylece, cezanın infaz aşamasında şahsileştirilmesi, olumlu davranış gösterenlerin mükâfatlandırılması ve bu davranışları gösteremeyenlerin de cesaretlenmesi mümkün olabilmektedir (Voulet, 1951: 15).

Bu sistem; cezanın uzunluğunu işlenen suçun ağırlığına göre değil de şartla salıverme komisyonlarının takdirine bırakması, bu komisyonların siyasi yönlendirmeler ve baskılarla hareket etme ihtimali ve şahsi sebeplerle olumsuz rapor vererek hükümlülerin tahliyesini geciktirebilecekleri gerekçeleriyle keyfiliğe açık bulunmuş ve 19. yüzyılın sonlarından itibaren birçok Avrupa ülkesinde kabul edilmişken, günümüzde artık kullanılmamaktadır (Bouloc, 1991: 122).

2. CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. HAPİSHANELERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Hapishaneler 17. Yüzyıla kadar, bugünkü anlamda hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yapılar olarak kullanılmamıştır. Bu yerler, cezalandırılmak istenen kişilerin devletin gözetimi altında kalmasını sağlamak amacıyla tutuldukları tutukevleri veya idam mahkûmlarının cezalarının infazına kadar tutuldukları yerler olarak kullanılmışlardır. Bazı dönemlerde hapishaneler, ülke yönetimini eline geçirenlerin, muhaliflerini kan dökmeden ortadan kaldırmak amacıyla, kimi zaman ömür boyu, tuttukları yerler olarak da fonksiyon icra etmişlerdir. Orta çağda cezalar genellikle ölüm ya da uzvun kesilmesi şeklinde infaz edildikleri için hürriyeti bağlayıcı cezalar için mekânlara ihtiyaç duyulmamıştır (Artuk ve Alşahin). Ancak Foucault, hapishanenin tarihinin, hapishanelerin ortaya çıkışı olarak gösterilen kanunların varlığından çok daha eski olduğunu ifade eder (Foucault, 1992: 289).

İnsanların toplu olarak yaşadığı günden beri var olan ceza uygulaması da, insana verilen değerdeki değişimle birlikte değişmeye başlamış, daha insani yöntemlere evrilmiştir. Cezanın yalnızca yöntemleri değişmekle kalmamış, cezanın amacında ve şeklinde de ilerlemeler olmuştur. Cezaevleri de zaten bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır (Durkal, 2021: 44). Yine Foucault, cezaevlerinin ceza adaleti tarihi içindeki önemini belirtirken “insanlığa atılan adım” olarak nitelendirir ve hapsetmenin

modern ceza sisteminin temeli haline gelmesinin bir rastlantı olmadığını, bunda fikirlerin gelişmesinin ve geleneklerin yumuşamasının katkısının büyük olduğunu belirtir (Foucault, 1992: 290).

Günümüzdeki anlamıyla cezaevi fonksiyonu gören ilk hapishanenin nerede olduğu konusundaki tartışmalar halen devam etmektedir. Kimi düşünürlere göre ilk cezaevi, Londra’da bulunan ve daha önceleri saray olarak kullanılan Bridewel Hapishanesidir. Bridewel, 1552’de kilisenin isteği üzerine dilenci, serseri ve hırsızların eğitildiği bir çalışma evi olarak kullanılmaya başlamıştır (Özbek, 2008: 33). Ancak literatürde ilk cezaevi uygulamasının 1595 yılında kurulan Amsterdam cezaevi olduğu kanaati daha ağır basmaktadır.

2.1.1. Modern Anlamda İlk Cezaevi: Amsterdam Cezaevleri

16. yüzyıl sonunda, özgürlüğün kısıtlanması anlayışında devrim niteliğinde bir değişiklik oldu ve modern anlamda hürriyeti bağlayıcı ceza hukuku ortaya çıktı. Bu anlayış, teokratik düşünceler ve fakirlerin korunması olgularından etkilenmiş; ana fikri ise, suç fiilinin cezalandırılması değil, suçlunun ıslah edilmesi ve yeniden topluma kazandırılmasıydı (Kaiser ve Schöch, 2002: 3).

Amsterdam cezaevlerinin hikâyesi, 1595 yılında bir Amsterdam mahkemesinin, hırsızlık yapan genç bir kişiye idam cezası vermek yerine, onun devletin gözetiminde bulunan bir mekânda eğitilerek yeniden topluma kazandırılması şeklinde karar vermesine dayanmaktadır (Özbek, 2008: 32-34). Bu karar üzerine, Amsterdam yetkilileri, Klarissen Manastırı’nın bir bölümünün çalışma ve iyileştirme kurumu olarak düzenlenmesine karar verdiler. Erkekler için oluşturulan bu hapishanenin görevi, kabiliyetsiz gençleri, çalışma yeteneği olan dilencileri, serseri ve avareleri Tanrı’dan korkan insanlar olarak yetiştirmek ve hükümlüyü topluma yeniden kazandırmaktı (Albrecht ve Eicker, 1999: 16). Bu olaydan iki yıl sonra, 1597’de kadınlar için Spinnhaus denilen bir kadın cezaevi inşa edilmiştir. Bu binanın üzerine yazılan “Korkma! Kötülüğe karşılık vermeyeceğim, aksine iyiliğe zorlayacağım. Ellerim serttir, duygularım sevgi doludur.” ifadesi suçlunun ıslahının amaçlandığını göstermesi açısından manidardır (Demirbaş, 2020: 122).

Modern anlamda ilk cezaevi 1595’te Amsterdam’da erkekler için yapılan, ikincisi ise 1597’de kadınlar için yapılan Spinnhaus’dur. Bu kurumların amacı, Briedewel gibi, serserilik ve dilencilikle mücadele olarak belirlenmiştir. Zira burada

tutulanların çalıştırılarak ıslah edilmeleri ve eğitilmeleri temel gaye olmuştur. 1603'te, bakım masrafları aileleri tarafından karşılanmak şartıyla, eğitilememiş çocuklar için özel bir bölüm de açıldı. Amsterdam cezaevleri, Kıta Avrupa'sının modern hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulandığı ilk kurumlardır (Grete, 1933: 11).

Cezaevlerinin ortaya çıkışının asıl nedeni tehlikeli boyutlara ulaşan dilencilik değil, Merkantilizm ve Kalvinizm düşünceleridir. Zira Merkantilizm döneminde gerçekleşen 30 Yıl Savaşları nüfusun ve iş gücünün ciddi şekilde azalmasına sebep oldu. Merkantilizm, Orta Çağ'ın feodal yapısının yanı sıra çalışan zanaatkârlardan da önemli ölçüde beslenmiştir. Kalvinizmin katkısıyla bu düşünce daha da güçlendi. Kalvinistlere göre, yoksulluk ve dilencilik bir çeşit günahı ve yoksullar çalışmaya teşvik edilmeliydiler (Ortner, 1988: 21).

Amsterdam cezaevleri, tüm Avrupa ülkelerine ve daha sonraları Kuzey Amerika'ya örnek teşkil etti. Almanya'da ilk cezaevleri 1609'da Bremen'de, 1613'te Lübeck'te, 1614'te Bern'de, 1617'de Kassel'de, 1622'de Hamburg'da, 1629'da Danzing'de, 1637'de Zürih'te, 1687'de Spandau'da ve 1712'de Berlin'de açıldı. Ancak bu cezaevleri tek tip olmayıp, birbirinden farklı şekilde oluşmuşlardır. Hürriyeti bağlayıcı ceza, Orta Çağ'dan gelen alışkanlıkla, 18. yüzyılın sonuna kadar bedeni ceza ile birlikte uygulandı. Özellikle 17. yüzyıl ile birlikte zincire vurma, kaleye kapatma ve kürek cezası sıklıkla kullanıldı (Fasoli, 1985: 59-60). 1786'da Almanya'da en az 60 cezaevi bulunmaktaydı (Cornel, 1979: 60). Bunlardan Bremen Cezaevi birçok Alman cezaevinin kuruluşunda örnek olarak alındı. Bremen Cezaevi, henüz 1609 yılında 22 maddeden oluşan bir talimatnameye sahipti. Hükümlülerin çalışma eğitimlerinin ana konusu olduğu bu talimatnamede ilk madde, başgardiyana hükümlüleri devamlı çalıştırılması talimatı yer almaktaydı. Bir itaatsizlik durumunda ise, iki numaralı kural gereği, mahkûma su ve ekmeğin mevcut olduğu gıda kısıtlaması uygulanmaktaydı (Albrecht ve Eicker, 1999: 17).

2.1.2. Aydınlanma ve Sonrası: Cezaevlerinde Çöküş

Yukarıda ifade edildiği üzere, 30 yıl savaşları devletlerin ekonomilerini olumsuz anlamda derinden etkilemiş, buna bağlı olarak da cezaevleri, kötü hayat şartları sebebiyle adeta ölüm evlerine dönmüştür. 19. Yüzyılla beraber, mahkûmların kurum dışında yaşama imkânı olmayan eş ve çocuklarının da kabul edilmeye başlanmasıyla, cezaevlerinin kapasitesi insani yaşam koşullarını imkânsız kılacak derecede artmış ve en

önemli sorun haline gelmiştir (Demirbaş, 2012: 550). Cezaevi idarelerinin maddi imkânsızlıkları cezaevlerini pislik ve yoksulluk içine sokmuştur. 1577’de İngiltere’de, Oxford yakınlarındaki bir cezaevinde ortaya çıkan bir hastalık yüzünden, cezaevi şerifi ile birlikte 300 mahkûm 24 saat içinde hayatlarını kaybetmiştir. Bu Oxford trajedisi daha sonraları Tounton’da 1730 kişinin, Londra’da ise 1750 kişinin ölümüyle tekrarlanmıştır (Krohne, 1889: 19). Merkantilist düşüncedeki İmparatorluğun prensleri, cezaevlerini özel işletmelere kiralamaya başladılar. Kazanç düşüncesi, yeniden sosyalleşme düşüncesi karşısında daha ağır bastı (Schwind, 1988: 5). Dahası, artık cezaevlerindeki insanlar ucuz iş gücü kaynağı olarak değerlendirilmekteydi (Kaiser vd., 1991: 37).

19. yüzyılın başlarında Avrupa’daki cezaevlerinin durumu çok kötü bir durumdaydı. İngiliz düşünür Adshead, cezaevlerini, kötü şartlar ve disiplinsizlik nedeniyle “suçun yüksekokulu” şeklinde nitelendirmiştir (Albrecht ve Eicker, 1999: 22). Bunların tek istisnası, insani bir ceza hukuku ve insani bir infaz hukuku uygulayan, dolayısıyla ceza adaletini en iyi şekilde sağlamış olan Hollanda devleti olmuştur. Hollanda’daki cezaevleri temizliği, düzeni ve disiplini ile diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir görünüm sergilemiştir. (Krohne, 1889: 21).

1800’lü yıllarda, bir ceza usulü olarak hapis ve bu cezanın çekildiği hapishaneler için sıra dışı bir dönem olmuştur. Çağın Amerikalı ve Avrupalı düşünürleri toplumun tabiatını, bireyin toplum içindeki yerini ve bu çerçevede suçluların cezalandırılma usullerini sorgulamaya başlamışlardır. Fiziksel anlamda hapishanelerin çok kötü olduğu ve kötü yönetildiği bu dönemde, suçluların ıslahı konusunda ilk reformlar yapılmaya başlandı (Demirbaş, 2001: 183). 18. yüzyıl filozofları Diderot, d’Alembert, Helvtius, d’Holbach, Voltaire ve Rousseau gibi düşünürler, devlet otoritesi altındaki cezaevlerinin keyfilik ve kötü fiziksel şartları sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Hatta Beccaria, hürriyeti bağlayıcı cezaların varlığını savunduğu 1764 tarihli “Suçlar ve Cezalar” adlı ünlü eserinde, hükümlülerin asgari insani muamele görmesi için bir takım kurallar olması gerektiğini ifade etmiştir (Tiedemann, 1963: 26).

Tüm bu olumsuz örneklerle rağmen, Amsterdam cezaevlerinin genel esaslarını uygulamaya çalışan iyi örnekler de mevcuttur. Fillipo Franci adlı İtalyan rahibin 1667’de küçükler için Floransa’da kurduğu kurum (Dönmezer ve Erman, 1999: 1410), Papa XI. Clemens’in gençler için 1703’te Roma yakınlarında kurduğu Saint Michele cezaevi ve 1775’te Belçika’nın Gent kentinde açılan cezaevi bu iyi uygulamalara örnek

olarak gösterilebilir. 60 hücreden oluşan Saint Michele cezaevinde ders odaları, hasta odaları, disiplin hücreleri ve genç hükümlülerin çalışması için büyük bir atölye mevcuttu. Bu kurumlarda, kendisini gençlerin bakımına adanmış olan bir grup ruhban yardımıyla hükümlülerin ıslahına çalışılmıştır. Çalışma esnasında mutlak konuşma yasağının uygulandığı Gent hapishanesinde, hükümlülerin kesin bir şekilde gruplandırılması, gündüzleri birlikte çalışılması ve geceleri de tek kişilik hücrelerde kalınması şeklinde bir infaz sistemi uygulanmaktaydı. Bu cezaevinin gelişmiş yapısı, modern anlamda ilk cezaevine çok benzemektedir (Albrecht ve Eicker, 1999: 32). Bu cezaevinde suçlular ahlaki derecelerine göre sınıflandırılmıştır ve çalışmayana yiyecek verilmemektedir (Dönmezer ve Erman, 1999: 1410). Clemens Sistemi, daha sonra kadın cezaevleri için de uygulanmaya başladı. İmparatoriçe Maria Tereza, 1759'da Milano'da, 25'i kadın ve 20'si genç olmak üzere 140 hükümlü için Clemens sisteminde bir cezaevi açtı. Yine benzer sistemin uygulanacağı bir cezaevi de Gent'e yaptırdı (Eisenhardt, 1978: 34).

Fransız İhtilali ile birlikte, özgürlüğün insan için vazgeçilmez bir değer olduğu düşüncesi yaygınlaşmış ve bunun sonucunda hapis cezası, cezalandırma sisteminin ana unsuru haline gelmiştir. Fransız İhtilali'nden önce işkence, halka açık yerlerde idam etme ve idam edilen kişinin parçalanmış bedeninin teşhir gibi yöntemlerle suçun önlenmesi amaçlamaktaydı. 19. yüzyıldan itibaren ise, bu infaz şekilleri tedrici olarak yerini modern ceza yöntemlerine bırakmaya başladı. Artık amaç, suçlunun bedenine eziyet çekirtmek olmayıp, suçluyu değiştirerek doğru yola yönlendirmektir (Artuk vd., 2013: 682). Ancak ilk etapta hapis cezası yetersiz görüldüğü için korkutma ve ödetme düşüncesiyle angarya cezası da hapis cezasına ilave olarak uygulanmıştır (Gülşen, 1993: 9).

Cezaevlerinin ıslahı ile ilgili reformlara katkı sunan en önemli düşünür şüphesiz John Howard (1726 – 1790) olmuştur (Taner, 1953: 599). Howard, yapmış olduğu seyahatlerde, Osmanlı da dâhil Avrupa'daki birçok cezaevini incelemiş ve bu incelemeleri sonucunda edindiği gözlemlerini "The State of Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons" (İngiltere ve Galler'deki Cezaevlerinin Durumu, Ön Gözlemler ve Bazı Yabancı Cezaevlerinin Anlatımı) adlı eserinde yayınlamıştır (1777). Howard, cezaevi ziyaretleri esnasında korkunç fiziki şartlar ve disiplinsizlikler tespit etmiş ve bu olumsuzlukların giderilmesi adına şu reform önerilerini sunmuştur (Özbek, 2008: 39-40):

- Mahkûmlar, birbirlerinden olumsuz etkilenmesinin önlenmesi için gece ve gündüz birbirlerinden ayırmak suretiyle izole edilmelidir.
- Ücret mukabili, mahkûmların zorunlu olarak çalıştırılması sağlanmalı.
- Mahkûmun cezaevi hayatı sonrası için, ücretin bir kısmının kesilmesi zorunluluğu getirilmeli.
- Cezaevlerinde hijyen koşulları iyileştirilmeli.
- Gelişim ve geliştirme amaçlı açık bir sistem kurulmalı; kurallara uygun davranan hükümlülerin infaz sürelerinin kısaltılabilmesi imkânı oluşturulmalıdır.

Howard, cezaevlerinin suçluların ahlaki bakımdan ıslahını hedeflemeleri gerektiğini; bu hedefin gerçekleşmesi için en önemli iki argümanın ise çalışma ve din olduğunu ifade etmiştir. Howard, mahkumların hijyenik bir yaşam alanına kavuşturulmasını ve sağlıklı beslenme imkanı tanınmasını da önemle belirtmiştir (Dönmezer ve Erman, 1999: 623).

İngiliz Parlamentosu 1779’da, Howard’ın yukarıdaki önerileri doğrultusunda yeni bir Cezaevi Yasası (Penitentiary Act of 1779) çıkardı. Bu yasa ile cezaevleri şu dört özelliğe kavuşmuştur: 1) Güvenli ve sağlıklı bir bina, 2) Mahkûmların denetimi, 3) Mahkûmların yemek için ödedikleri bedelin kaldırılması, 4) Reformcu bir rejim. Bu cezaevi yasasının uygulaması ancak 1842’de başlayabilmiştir (Artuk vd., 2013: 682).

2.1.3. 20. Yüzyılda Hapishanelerle İlgili Gelişmeler

20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen II. Dünya Savaşı, cezaevleri ile ilgili olumlu gelişmeleri sekteye uğratmış ve bu gelişmeler ancak 1950’den sonra canlanabilmiştir (Naskali ve Altun, 2004: 23).

19. yüzyılın sonlarına doğru Alman düşünür Wahlberg, devlet ile hükümlüler arasında karşılıklı bir haklar ve ödevler bütünü olduğunu söylemiş ve bu çıkışıyla dikkatleri cezaevlerinde bulunan hükümlülerin haklarına çevirmiştir. 20. Yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Berthold Freudenthal, Wahlberg’in devlet ile hükümlüler arasındaki karşılıklı ilişki düşüncesinden faydalanarak, özellikle devletin görevleri ile ilgili ciddi sonuçlar çıkarmıştır. Freudenthal, cezanın infazının bedensel ve onur kırıcı olamayacağını, infazın etkilerinin hükümlünün şahsı ile sınırlı kalması gerektiğini ve hükümlünün mal varlığına bir müdahaleye imkân tanımaması gerektiğini belirtir. Ayrıca Freudenthal’a göre devlet, cezaevlerinde hijyen koşullarının iyi olduğu huzurlu

bir ortam sağlamak, iş kazalarına karşı gerekli tedbirleri almak ve hükümlünün bakıma muhtaç yakınlarına ve tahliye sonrası kendisine bakmak zorundadır. Düşünür, hükümlüye “sen” şeklinde hitap edilmesinin, kafasının saçsız hale getirilmesinin ve kıyafetlerde ayırım yaparak hükümlülerin rencide edilmesinin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (Tiedemann, 1963: 36).

Ceza infaz hukukunda eğitim düşüncesi, ilk kez Weimar döneminde uygulanmaya başlanmıştır. 20. Yüzyılda, kişiliği ön planda tutulan hükümlünün düzenli bir toplumsal yaşama hazır olmak için çaba göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu dönemde ceza infaz sisteminin merkezinde “eğitim” vardır. Ancak 1933’te Almanya yönetimine Nasyonal Sosyalistlerin geçmesiyle bu uygulama rafa kalktı (Mittermaier, 1954: 28).

Almanya’da 1 Ocak 1977’de yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kanunu, hükümlülerin haklarını, infaz kurumlarının müdahale yetkilerini ve tehlikeli suçluların katı bir şekilde muhafazası hususlarını açık hükümlerle düzenleyerek ceza infaz sisteminde yeni bir dönem başlatmıştır. Tedavi ve yeniden sosyalleşme düşüncesi de bu yeni kanunda daha belirgin şekilde vurgulanmıştır (Kaiser ve Schöch, 2002: 55).

20. yüzyıl Amerika’sında infaz sistemi reformlarının en önemli aktörü şüphesiz Amerikan mahkemeleri olmuştur. İlk kez 1871 yılında, Ruffin isimli bir mahkûm, cezaevi şartlarının iyileştirilmesi talebiyle Yüksek Mahkemeye başvurmuş ve Mahkeme, hükümlülerin devletin esiri, sivil ölümler olduğu gerekçesiyle talebi reddetmiştir. 1950’li yıllarda cezaevlerinde isyanlar artmaya başlamış, bu durum kamuoyunda farkındalık oluşturmuş ve bu baskılar sonucu Yüksek Mahkeme, cezaevleriyle ilgili açılan davaları kabul etmeye başlamıştır. 1960’tan itibaren ise Yüksek Mahkeme, baktığı cezaevi davalarında temkinli hareket ederek, hükümlü haklarının ne olduğunu somut şekilde belirtmeksizin, hükümlülerin hangi haklara hangi koşullarda sahip olabileceğini karardan karara değişen şekillerde, Anayasa açısından tartışarak sonuçlandırdı. Nihayetinde, Anayasa’nın 14. Maddesi gereği, “yargıya müracaat” hakkının hükümlüler tarafından kullanılmasının yolu açıldı ve sonrasında çok sayıda benzer davaların açılmasına sebep oldu.

Amerika’da infaz sistemi reformlarında yargıdan başka önemli rol oynayan bir diğer kuruluş; geçmişi 1870’lere kadar dayanan, bugünkü üye sayısı 20 binden fazla olan, üyeleri özel veya kamuda çalışan infaz görevlileri ve uzmanlardan oluşan,

bünyesinde Kanada ve 14 Avrupa ülkesinden uzmanların görev yaptığı American Correction Assosiation'dır (ACA). ACA ilk kongresinde yayınladığı “infaz felsefesi”ni, ilkinin 1932’de açıkladığı ACA Minimum Standart Kuralları ile uygulamaya geçirmiştir. Bu standartlar, cezaevi işletmeciliğinde uyulması gereken sağlık, yemek, haberleşme, cezaevi fiziki şartları gibi hususları belirten kısa, emredici ve hukuki temelleri olan kurallardan oluşmaktadır (Türker, 2001: 167-169).

İnfaz rejimlerinin iyileştirilmesi konusundaki çabalar, 20. Yüzyılın ilk yarısında patlak veren II. Dünya Savaşı ve infazın insanileştirilmesini benimsemeyen totaliter rejimler tarafından ciddi anlamda engellenmiştir. Ancak, yüzyılın ikinci yarısında uluslararası kuruluşlar harekete geçmiş ve ilk olarak Birleşmiş Milletler (BM), 1955 yılında Cenevre’de “Suçların Önlenmesi ve Hükümlülere Muamele” gündemiyle toplanarak “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” ve “İnfaz Kurumu Açma” konularındaki tavsiye kararlarını almışlardır. Nitekim 31 Temmuz 1957’de de “Hükümlülere Muamelede Uyulacak Asgari Standart Kurallar” kabul edilmiştir (Naskali ve Altun, 2004: 26).

“Ceza infazı, hükümlünün topluma yeniden sosyal olarak dâhil olmasına hizmet eder” ifadesinin, 1966 tarihli Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’ne girmesi ile hükümlü hakları ilk kez uluslararası hukukta yerini almıştır. Öte yandan, Uluslararası Asgari Standart Kuralların uygulanması konusunda hala bazı tereddütler ve boşluklar bulunmaktadır. 10.12.1984 tarihli BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi, 10.12.1984 tarihli Amerika İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ve 26.11.1987 tarihli “Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi” bu boşlukların doldurularak infaz sistemlerinin iyileştirilmesi amacıyla imzalanmış belgelerdir. Yine Avrupa Konseyi, 15.1.1989 tarihli Viyana Sonuç Bildirgesiyle, katılımcı devletleri mahkûmlara insani davranmakla sorumlu tutmuştur (Kaiser ve Schöch, 2002: 75). Bu uluslararası belgelerde; “C.İ.K.’nın kapasitesinin 500 kişi ile sınırlanması, mahkûmların sınıflandırılmasına imkân tanınması, oda ve koğuşların yeterli büyüklükte olması, ışıklandırma, ısınma, sağlık, hijyen, beslenme, ibadet ve yıkanma gibi ihtiyaçların karşılanması, odaların en az bir metre küp temiz hava alabilecek genişlikte olması, pencerelerin içeriye temiz hava girişini sağlayacak ölçüde ve güneş ışığında okuma ve çalışmayı sağlayacak nitelikte olması, mahpuslara içme suyu ve yemek sağlanması, kurumda bir revir ve mahkûm çocukları için kreş bulunması, karanlık odalar veya hücreler yapılmaması, mahpusların ziyaretçi kabul

edebilmesi ve haberleşebilmesi, açık havaya çıkarılması, eğitilmesi veya çalıştırılabilmesi, bedensel faaliyetlerde bulunabilmesi, dilekçe ve şikâyet hakkının kullandırılması, tutuklu ve hükümlülere kötü muamelelerde bulunulmaması” gibi temel kurallar düzenlenmiştir (Necati, 2001: 26).

3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. OSMANLI DÖNEMİ

Osmanlı ceza hukuku teorik olarak İslam hukuku temeline oturtulmuş olmakla birlikte, bu sınırlar içerisinde örfi hukuk uygulamalarına da yer veren karakteristik bir yapı arz etmektedir. Öyle ki Osmanlı Devletinde, İslam dininin asli kaynaklarında var olan hükümler aynen uygulanırken İslam ceza hukukunun devlet otoritesine vermiş olduğu ta’zir cezası koyma ve uygulama yetkisi de geniş bir şekilde tatbik edilmiştir (Yurtseven, 2001: 265). Her ne kadar ta’zir cezası uygulansa da, İslam hukukunda esas olan bedeni cezalar olduğu ve hürriyeti kısıtlayıcı cezalar olmadığı için Osmanlı Devletinde bugünkü anlamda hapisaneler bulunmamaktaydı (Bozkurt, 2012: 262). Ancak özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar İslam hukukunda ikincil cezalar olarak yer almaktadır. İnsanlar, yargılamalarının yapıldığı süre boyunca veya haklarındaki kesinleşmiş ceza infaz edilinceye kadar bir yere kapatılırlardı (Bekiroğlu, 2011: 91). İslam hukukunda, hakkında şer’i hüküm bulunmayan suçlara ta’zir cezası uygulanır ve hapis cezaları da bu cezalar kapsamında yer almaktaydı. Şer’i hukuka göre uygulanan had ve kısas cezaları fıkıh kitaplarındaki şekliyle uygulanırken ta’zir cezaları (hapis cezaları da dâhil) kanunnamelerle düzenlenirlerdi (Şentop, 2004: 14).

19. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinde insanları kapatmak için fiziki anlamda binalar inşa edilmediğinden farklı kültürlerle ait değişik mekânlar hapisane amaçlı kullanılmış ve bunlar “mahbes”, “mahpes” ve “zindan” şeklinde isimlendirilmişlerdir. Bu mekânların en başında kaleler ve kuleler gelip, bunların dışında devlet dairelerinin bodrum katları ve tersanelerin bazı bölümleri de bu amaçla kullanılmıştır. Kadınlar için ise imamın, muhtarın, mahbeste görevli kadınların evleri ve sarayın belli bölümleri de hapis amaçlı kullanılmıştır. Osmanlı’nın erken dönemlerinde zindanlarla ilgili kanun ya da kanunname bulunmamakta, buralar subaşılar tarafından yönetilmekteydi (Eren, 2014: 2).

Osmanlı ceza sisteminde müstakilen özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar olmaması nedeniyle bu cezaların infazı farklı amaçlarla yapılmış yapılarda gerçekleştirilmiş, bu durum da farklı ceza türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

3.1.1. Kalebentlik Cezası

Kalebentlik cezası Osmanlı Devleti'nde uygulanan ta'zir cezalarından biri olup, daha çok kişilerin aynı suçu mükerreren işlemeleri sebebiyle kale içerisinde hapsedilmesi idi (Parlakoğlu, 2018: 13). Aslında kalebentlik Osmanlı'nın ilk dönemlerinde sık kullanılan bir ceza yöntemi değildi. Daha çok mültezimlerin devlete olan borçlarını ödememeleri durumunda uygulanmaktaydı (Erim, 1984: 81). Bu ceza, suçluların bir kaleye kapatılmak suretiyle uygulanması sebebiyle bir tür hapis; cezanın infazının memleketlerinden farklı bir şehir veya kasabada gerçekleştirilmesi sebebiyle de bir tür sürgün niteliği taşımaktadır. Kalebentlik cezası bazen idam cezasının hafifletilmesi amaçlı uygulanmaktaydı (Çiçen, 2010: 6).

Kalebentlik cezası çektirilen mahkûm kale surları dışına çıkmamak kaydıyla halkla bir araya gelebilir, kale dışındakilerle haberleşebilir, ibadethanelere gidebilir, sanatını veya mesleğini icra edebilir, sur içerisinde arazi kiralayıp tarım yapabilir ve evlenebilirdi (Eren, 2014: 3).

Kamu düzenini bozmak, kalpazanlık, evrakta sahtecilik, yalancı şahitlik, adam öldürme veya yaralama, fuhuş, ırza tecavüz kalebentlik cezasının uygulandığı suçlardan bazılarıdır (Acehan, 2008: 16).

3.1.2. Prangabentlik Cezası

Pranga (ayağa takılan zincirli halka) ve bend (bağlamak) kelimelerinin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkmış olan bu ifade suç işlemiş kişinin ayaklarına zincir bağlanarak infaz edilen bir ceza türü olarak literatürde yer almıştır (Sami, 1996: 350). Bu ceza uygulanırken ayağa vurulacak demirin ve zincirin ağırlıkları ve uzunluğu mahkûmun fiziksel özellikleri ile uyumlu olarak ayarlanır, böylece mahkûmun hareket yeteneği minimum derecede kısıtlanarak günlük yaşantısını sürdürmesi temin edilirdi. 1869 Ceza Kanunnamesi ve daha sonraki kanunnamelerde prangabend mahkûmlarının maden işlerinde çalıştırılması, bu çalışmaları karşılığında kendilerine ücret tayin edilmesi, bu ücretin ihtiyaçları kadarının mahkûmlara verilmesi, borçları varsa kalan miktardan borçlarının ödenmesi ve yine para artarsa bunun da tahliye sırasında mahkûma verilmesi hükmü yer almıştır (Cin ve Akgündüz, 1990: 336).

3.1.3. Kürek Cezası

16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arası dönemde Osmanlı Devletinde en çok uygulanan ceza olan kürek cezası, 1851 Ceza Kanunnamesinde suçluların ayaklarına demir pranga vurulmak suretiyle ağır işlerde çalıştırıldığı bir ceza yöntemi olarak tanımlanmıştır (Cin & Akgündüz, 1990, s. 336).

Osmanlı'da kürek cezası birçok cezadan daha ağır bir ceza olarak değerlendirilmiştir. Hatta halk bu cezanın şiddetini ölümle eş değer tutar ve bu cezaya çarptırılan birinin sonunun ölüm olduğunu düşünürdü (Kılınç, 2015: 539).

Bu ceza hırsızlık, gasp, tecavüz, zimmet, casusluk, kalpazanlık, kadın ticareti vb. halkın huzurunu bozan, insanların can, mal ve namusuna kasteden kişiler ile devlet memurluğu görevini kötüye kullananlara verilen bir ceza türüdür (Avcı, 2002: 73).

Kürek cezasını Akdeniz ülkelerinden alan ve 16. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanan Osmanlı Devletinde mahkûmların kürekçi olarak kullanılmasını emreden, bilinen en eski ferman 1550 yılına aittir. Özellikle 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda donanmanın neredeyse tamamının kaybedilmesiyle hızla bu kaybın telafisi gereği ortaya çıkmış ve bu sebeple kürek cezaları artırılmış, idam ve dayak cezaları da kürek cezasına çevrilmiştir (Eren, 2014: 4).

3.1.4. Tomruk Cezası

İsmi daha önceleri bir ceza ve sorgulama aracı olarak kullanılan tomruktan alan tomrukhaneler Osmanlı Devletinde birer nezarethane, tutukevi olarak kullanılmışlardır (Şen, 2007: 14). Bu ceza, 40-50 cm'lik ikiye ayrılmış, arasına insan ayağının girebileceği şekilde yuvalar yapılmış tomrukların mahkûmun ayağına bağlanması şeklinde uygulanmıştır. Böylece mahkûmun günlük hayatını sürdürecektir kadar hareketine izin verilirken, kaçması da engellenmiştir. Tomruk cezası Tanzimat Fermanında işkence suçları arasına dâhil edilmiş ama uygulamadan kaldırılması 1862 yılına kadar mümkün olmamıştır (Kızıllan, 2011: 65).

Bab-ı Asafî, Sadaret Tomrukhanesi, Paşa Konağı, Munzır Ağa Tomruğu Osmanlı'da tomrukhane olarak kullanılan başlıca merkezler olarak kayıtlara geçmiştir (Yıldız, 2012: 54).

3.2. HAPİSHANEYE GEÇİŞ

Öncelikle mahbes ile hapis kavramlarının birebir aynı olmadığı bilinmelidir. Mahbes zindan, ev, mescit veya herhangi bir kapalı alanın tutuklunun kaçmasını engelleyecek şekilde düzenlenmesi sonucu oluşturulan yer olup burada asıl amaç cezalandırma değil, belirli bir amaç için geçici bir süreliğine tutulan tutuklunun kaçmasının önlenmesidir. Hapishane ise, nihai amacı mahkûmu ıslah etmek ve topluma yeniden kazandırmak olan hürriyeti kısıtlayıcı bir cezanın infazının gerçekleştirildiği yerdir (Yıldız, 2012: 9).

Osmanlı'da İslam hukukunun cari olması, İslam hukukunda ise esas olanın bedeni cezalar olması nedeniyle müstakil olarak hapishane müessesesinin mevcut olmaması durumu Tanzimat Dönemine kadar devam etmiştir.

3.2.1. Tanzimat Sonrası Hapishaneler

1839 yılında Sultan Abdülmecid tarafından çıkarılan ve “herkes kanun önünde eşittir” düşüncesini esas alan Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ile Osmanlı Devleti yüzünü Batı'ya dönmüş ve birçok alanda reformlar yapılmıştır. Adalet sistemi bu reformların en fazla yapıldığı alanlardan biri olmuştur. Söz konusu reformlar kapsamında Müslüman ve gayr-i müslim tebaa arasındaki ticaret ve ceza davaları için karma mahkemeler kurulması ve ceza kanunları yapılması taahhüt edilmiştir (İnalçık, 1964: 611). Yeni yapılan kanunnamelerle artık bedeni cezalar yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmaya başlamıştır (Daşcıoğlu, 2008: 56). Hürriyeti bağlayıcı cezalarda kadınlar, suçun niteliği ve suçlunun durumuna göre hapis cezası kararı verir, ancak bu cezanın süresini tayin etmezlerdi. 1838 Askeri Ceza Kanunu ile ilk kez suçların cezalarının süresi belirgin hale getirilmiş; 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunlarında ise hapis cezası alt ve üst sınırları belirlenmiş bir şekilde etkin bir ceza türü olarak mevzuattaki yerini almıştır (Avcı, 2009: 259).

1871 yılında, Sultanahmet'te bulunan ve mehterhane olarak kullanılan bir yapı bir takım tamirat ve tadilat sonrası Hapishane-i Umumi adıyla hapishane olarak kullanıma açılmıştır. Bu bina, içerisinde koğuşlar, hastaneler, imalathaneler, cami, hamam ve kiliseyi de ihtiva etmekte olup haftanın belli günleri halkın ziyaretine açık bir hale getirilmiştir (Tan, 2020: 1059).

1876 yılında, Kanun-i Esasi'nin kabulü ile batıda olduğu gibi Osmanlı'da da zindandan mahbese ve mahbesten hapishaneye doğru bir değişim başlamıştır.

Yayımlanan kanunnameler ile hapishane ve tutukevlerinde birçok yeni uygulamalara geçilmiştir (Tekin, 2008: 207).

1880 yılında çıkarılan ve 97 maddeden oluşan “Memâlik-i Mahrûsa-yı Şâhânede Bulunan Tevkifhâne ve Hapishânelerin İdâre-i Dâhiliyelerine Dâir Nizâmnâme Lâhiyası” ile hapishaneler ve tutukevleri ile ilgili ilk defa genel hükümler oluşturulmuştur (Atar, 2011: 88).

1889 yılında Yedikule zindanlarında uygulanmak üzere hücre tipi, kaloriferli ve tam donanımlı bir hapishane projesi hazırlanmış ancak devlet bütçesinin imkânları yetmediğinden hayata geçirilememiştir (Tekin ve Özkes, 2008: 189).

1893 yılında Fransız mevzuatından tercüme edilerek aynen alınan “Hapishane Islahatına Dair Nizamname” çıkarılmıştır. Bu nizamnamede mahkûm koğuşları, konaklama şekilleri, ziyaretçi görüşleri gibi birçok husus ele alınmıştır. Ancak en çarpıcı tespit, ülke genelinde hapishane olarak kullanılan yapıların hiçbirisinin bu amaçla inşa edilmediği belirtilmiş ve ya yenilerinin yapılması ya da mevcut yapıların tamir edilmesi gerektiği güçlü bir şekilde vurgulanmıştır (Akin, 2011: 27).

3.2.2. Hapishanelerde Yabancı Ülkelerin Etkisi ve Rehberliği ile Yapılan Islahatlar

Osmanlı devleti son yüzyılında denge politikaları ile varlığını devam ettirmeye çalışmış, 19. yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa odaklı bir yönetim anlayışı benimsemişken, yüzyılın sonlarına doğru ise İngiltere’nin Osmanlı’ya bakış açısının değişmesiyle yönünü Almanya’ya çevirmiştir (Tekin, 2008: 208).

Avrupa devletleri, Osmanlı yönetimi altındaki gayrimüslimleri her zaman Osmanlı’nın içişlerine karışma sebebi olarak kullanmış, ceza sisteminin değiştirilmesi konusunda da bu gerekçeyi kullanmaktan geri durmamışlardır. Avrupa ülkeleri, büyükelçileri vasıtasıyla sürekli Osmanlı hapishanelerini gözlemlemiş ve bu hususta baskılar yaparak Osmanlı devletini harekete geçmeye zorlamışlardır (Tekin ve Özkes, 2008: 189). İngiliz Büyükelçisi Stratford Canning’in Osmanlı hapishanelerini teftişleri sonrası hazırlamış olduğu “Osmanlı’daki Hapishanelerin Islahı” adlı rapor en çarpıcı örneklerden bir tanesidir. Canning bu raporunda, Osmanlı hapishanelerinde yaşam koşullarının son derece sağlıklı ve elverişsiz olduğu, her suç türünden ve her yaştan mahkûmun bir arada tutulduğu ve mahkûmların büyük oranda yakınlarının yardımına muhtaç oldukları hususlarına yer vermiştir. İngiliz Sefir raporunda, Osmanlı Devleti’nin hapishaneler ve ceza kanunu ile ilgili ivedi ve ciddi reformlar yapması gerekliliğine

vurgu yapmış ve bu uyarıları ile 1856 Islahat Fermanı'nda ceza konuları için ayrı bir bölüm oluşturulmasını sağlamıştır (Schull, 1986: 217).

Osmanlı'da, hapishane ve tevkifevleri ile ilgili hükümlere ilk kez Islahat Fermanı'nda rastlanmakta olup, Ferman'ın ilanından sonra, bu hükümlerin hayata geçirilmesi amacıyla konusunda uzman İngiliz Binbaşı Gordon ülkeye davet edilmiş ve resmi olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca bu konunun görüşülmesi ve kararlar alınması için Meclis-i Tanzimat dairesi bünyesinde, Meclis-i Mahsus-u Muvakkat adında bir meclis kurulmuştur. Meclis-i Tanzimat tarafından hazırlanmış olan mazbatada, suçu kesinleşinceye kadar sanıkların ayrı bir yerde tutulması ve aynı tür suç faili kişilerin aynı yerde tutulması gerektiği; İstanbul'daki hapishane ve tevkifhanelerde Ceza Kanunu'ndaki suç ayırımına göre fiziksel ve yönetsel düzenlemelerin yapılmasının zaruri olduğu; kürek mahkûmlarının tutulduğu yerlerin ve ülke genelindeki hapishanelerin ıslahının yapılmasının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Her ne kadar bunları hayata geçirmenin maliyeti yüksek olsa da, yabancı ülke temsilcilerinin tepkilerini dindirmek ve hapishanelerde Avrupa usulüne geçiş için çok elzem oldukları ifade edilmiştir. Bunun üzerine 9 Ağustos 1858'de, 1810 Fransız Ceza Kanunu'nun birebir çevirisi olan Yeni Ceza Kanunu Meclis'te kabul edilmiş ve yasalaşmıştır (Bozkurt, 1996: 100-110).

II. Abdulhamid döneminde hapishanelerle ilgili çok ciddi reformlar yapılmış ve bu reformlarda Osmanlı'nın o dönemde katılmış olduğu uluslararası konferansların büyük etkisi olmuştur. 21 Şubat 1876'da "İdare-i Umumiye-i Vilayat Hakkında Talimat" yayımlanmış ve bu talimatla vilayet memurlarına hapishaneleri denetleme ve keyfî tutuklamaları önleme görev ve yetkileri verilmiştir. 1879 "Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu" ile de valilere hapishane müdürü ve gardiyan atama yetkisi verildi. 1880'de çıkarılan "Hapishane ve Islahevi Nizamnamesi"ne göre her kaza, liva ve vilayette bir tutukevi ve hapishane bulundurulacak ve buralarda kadınlar için ayrı bölümler oluşturulacaktı. Bu nizamnamenin esası İtalya, Fransa ve İsviçre'de uygulanan kanunlara dayanmaktaydı (Gönen, 2010: 174).

II. Abdulhamid döneminde çok sayıda reformlar yapılmasına rağmen, yapılan bu reformların aynı oranda hayata geçirildiği pek söylenemez. Hatta yapılan reformları hızlandırmak ve modernleşme programlarının ne derece iyi uygulandığının denetimi için 1896 yılında Dâhiliye Nezareti bünyesinde bir Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu kurulmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan denetim raporlarında,

hapishanelerde sağlık ve hijyen ile ilgili çıkarılan talimatnamelere uyulmadığı ve hapishanelerin perişan bir durumda oldukları ifade edilmiştir (Schull, 1986: 221-222).

Yukarıda ifade edildiği gibi, Osmanlı Devleti son yüzyılında İngiliz-Fransız yanlısı olan dış politikasını Almanya yanlısı olarak değiştirmişti. Bu değişikliğin bir sonucu olarak Osmanlı'nın ıslahat programlarında Almanya etkili olmaya başlamış ve hapishanelerin ıslahı için Alman uzman Dr. Pollitz, Hapishaneler ve Tevkifevleri Müfettiş-i Umumisi olarak atanmıştır. Pollitz, lke genelindeki hapishanelerin sayıları, fiziki durumları ve konumları ile ilgili çalışmalar yapmış, Aydın'daki hapishaneleri teftiş etmiş ve tüm bu incelemelerini bir rapor halinde Dâhiliye Vekâletine sunmuştur. Ayrıca Pollitz bu çalışmasında, ülke genelinde yapılması planlanan yeni hapishanelerin konumları, iç ve dış yapılarının özellikleri ve her hapishaneye revir yapılması önerilerini sunmuş; mevcut hapishanelerdeki mahkum yoğunluğunun fazlalığı, hijyen ve fiziki şartların kötölüğü konularına dikkat çekmiştir (Tekin 2008: 208).

4. CUMHURİYET DÖNEMİ

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devletinden devraldığı hapishanelerin adeta enkaz niteliğinde olduğu konusunda en detaylı bilgileri, Ahmet şerif'in 1909-1914 yılları arasında ziyaret ettiği hapishanelerin durumunu anlatan, Tanin Gazetesindeki köşesinde yazılarından anlayabiliyoruz. Örneğin, şerif'in şarkikaraağaç Hapishanesi hakkında kaleme aldığı yazıda hapishane binasına girdiği andaki ağır koku nedeniyle burnunu kapatmak zorunda kaldığı, içeride hava ve ışığın neredeyse hiç olmadığını, tavanın öktüğu, duvarların çarpıldığı, rutubetten her şeyin sarardığı ve zemini kaplayan tahtaların parçalanmış olduğu anlatılır. şerif'in farklı tarihlerde yayımlanan diğer köşe yazılarından da bu durumun Osmanlı hapishanelerinin hemen hepsi için geçerli olduğu anlaşılmaktadır (Eren, 2013: 101).

Hapishaneler konusunda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte fiziki şartlar ve uygulamalar açısından herhangi bir kopukluk yaşanmadığı gibi eski sistem aynen kullanılmaya devam etmiştir (şen, 2007: 150).

Atatürk'ün 1 Mart 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclis'inde yapmış olduğu açılış konuşması, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin hapishaneler konusundaki politikasının nasıl olacağının işaretleri niteliğinde olmuştur. Atatürk konuşmasında, cezaevleri konusunun çok önemli olduğunu, özgürlüğu kısıtlanan vatandaşların ceza süreleri sonunda topluma katkı sağlayacak şekilde yetiştirilmesi için İçişleri

Bakanlığının bir çalışma yaptığını; cezaevlerinin uygun olanlarının tadilatının yapılması, uygun olmayanların yerine ise yenilerinin yapılması için bir plan hazırlandığını ve bu plan kapsamında 1923 yılında genel bir cezaevi ile 5 liva ve 28 ilçede cezaevi yapılması için ertesi yılın bütçesine ödenek koyulduğunu ifade etmiştir (TBMM, 1923).

Atatürk'ün cezaevleri konusuna verdiği önemi özel olarak vurgulaması ve yeni devletin ilk bütçesinde cezaevlerinin tamirat, tadilat ve inşası için kaynak ayırması, genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin hapisane politikalarının insan haysiyet ve onuruna yakışır, evrensel insan hakları ilkelerini gözetten bir şekilde yürütülmesi niyetinin bir beyanı niteliğindedir.

Atatürk'ün bu hayalinin hayata geçmesi, maalesef çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşebilmiştir. Zira 1968 yılına gelindiğinde dahi 633 hapishanenin yalnızca 226'sı Cumhuriyet döneminde inşa edilebilmiştir (Eren, 2013: 102). Bu 226 tanenin 87 tanesi 1929-1950 yılları arasında, 149 tanesi ise 1950-1954 yılları arasında Adnan Menderes döneminde yapılmıştır (Eren, 2014: 15).

4.1. HAPİSHANELERE İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER

4.1.1. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) (1 Temmuz 1926)

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kapsamlı bir değişiklik yapılmış olsa da, 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu, yeni Cumhuriyet rejiminin modern anlamdaki toplumsal ve siyasal ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak kalmıştır. Bu doğrultudaki arayışlar neticesinde, 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'na dayanan ve büyük oranda onun tercümesi olan Türk Ceza Kanunu (TCK) meydana getirilmiştir (Dönmezer-Erman, 1997: 138). Adliye Encümeni mazbatasında, Mutlakıyet Devri'nin ceza maddeleriyle dolu 1858 tarihli Osmanlı ceza kanununun bilimsel değerini ve uygulama gücünü yitirdiği, halkçı ve laik anlayışa dayanan yeni Cumhuriyet rejiminin ihtiyaçlarını gidermekte yetersiz kaldığı için yenilenmesinin uygun bulunduğu belirtilmiştir (TBMM, 1926).

1 Mart 1926 tarihinde, 765 Sayılı TCK ile cezaevleri ve infaz sistemi baştan sona yenilenmiştir. Bu yeni kanuni düzenlemeden hemen sonra, Ceza Kanunu'nun Mevki-i Mer'iyete Vâz'ına Müteallik Kanun çıkartılarak, yeni ceza kanunu ile birlikte birçok yeni iş ve işlemi yürütecek olan adli teşkilat, TCK'ya uyumlu hale getirilmiştir (TBMMZC-1).

1926 tarihli TCK, yürürlüğe girdiği tarihten 1950 yılına kadar, değişik kapsam ve genişlikte 13 düzenleme gördü (Yener, 1954). Kanuna ilk büyük müdahale, 1933 yılında yapılan 84 maddelik değişiklikte olmuştur. TBMM'ye sevk edilen iki farklı tasarının birleştirilmesinden meydana gelen Kanun'un birinci kısmı, Ceza Kanunu'nu uluslararası ceza hukukuna uyarlayan; ikinci kısmı ise, uygulamada karşılaşılan aksaklıkları ve tercüme hatalarını gideren hükümlerden oluşmaktaydı (Kunter, 1946: 549-551).

Kanun'da en kapsamlı değişiklik 1936 yılında, 143 maddenin yaklaşık dörtte birinin değiştirilmesiyle yapıldı. Adliye Encümeni tutanaklarına göre bu değişikliğin temel sebebi, devletin güvenliğinin her türlü tehditlere karşı cezai yaptırımlarla korunması olup, nihai amacı ise Ceza Kanunu'nun 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'na uyarlanması idi (Bozkurt, 1996: 203). Bu aynı zamanda, demokratik bir yapısı olan 1926 tarihli metnin daha otoriter bir hal alması anlamına gelmekteydi (Dönmezer-Erman, 1997: 139).

Yeni ceza kanunu sonrası yapılan en önemli değişiklik, 1 Haziran 1929 tarihinde ceza ve tutukevlerinin idaresinin İçişleri Bakanlığı'ndan alınıp Adalet Bakanlığı'na verilmesi olmuştur (Demirbaş, 2020: 150). Bu tarihten sonra Adalet Bakanlığı, hükümlülerin çalıştırılarak ıslahını yerine getirebilmek için buna uygun cezaevleri inşa etmeye başlamıştır. 1930 tarihli Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun'da, cezaevlerinde işyurtları birimlerinin oluşturulacağı belirtilmiş, 750 Sayılı TCK'nın Yürürlük Kanunu'na eklenen maddedeki şartları taşıyan hükümlülerin, gecelerini cezaevinde geçirmek şartıyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılabileceği hükmü getirilmiştir (Özbek, 2008: 42).

765 Sayılı TCK'nun 13. maddesi ağır hapis cezasını iki aşamalı olarak düzenlemişti. Birinci aşamada, mahkûm cezasının 1/6'sını tek kişilik hücrede geceli – gündüzlü çekmekte; ikinci aşamada ise, gecelerini tek kişilik hücrede, gündüzlerini ise toplu halde, konuşmadan çalışmak şeklinde çekmekte idi. Bu 13. madde, 08.06.1933 tarihli 2275 Sayılı Kanun ile değiştirilmiş ve hücre hapsi uygulaması tamamen kaldırılarak, ağır hapis cezasına çarptırılan mahkûmların cezaları toplu ve mecburi çalışma biçimine dönüştürülmüştür. 13. madde, 11.06.1936 tarihli 3038 Sayılı Kanun ile bir kez daha değiştirilmiş ve ağır hapis cezasının infazı dört aşamalı hale getirilmiştir. Birinci aşamada cezanın 1/20'si geceli-gündüzlü hücrede; ikinci aşamada yalnızca geceleri hücrede; üçüncü aşamada mahkûm geceleri tecrit edilmeyebilir ve cezaevinde

geçirdiği her gün, üç (veya dört) gün cezasına sayılıyor; son aşamada ise, cezanın kalan kısmı, her gün için cezadan iki gün düşülerek infaz edilmektedir. Böylece 3038 Sayılı Kanun ile “müterakki infaz sistemi” benimsenmiştir.

Türk infaz sisteminde, 1965 tarihli 647 Sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ile modern anlamda infaz usulleri kabul edilmiştir. Bu kanun yürürlüğe girinceye kadar ağır hapis mahkûmlarının hücre cezası fiziksel şartların yetersiz olması nedeniyle infaz edilememiştir. Zira 1959 yılında, 5142 ağır ceza mahkûmu için sadece 894 adet hücre bulunmaktaydı (Gölcüklü, 1966: 43-78). Bu kapsamda, 01.08.1967 tarih ve 6/8517 sayılı CİK ile Tevkifhanelerin Yönetimine, Cezaların İnfazına Dair Tüzük çıkarılmış, infazın bir safhası olan hücre hapsi uygulaması kaldırılmış ve eski müterakki sistem terkedilmiştir (Önder, 1992: 497).

Günümüz Türk Ceza Adalet Sisteminin üç temel yasasından biri olan ve 1 Haziran 2005’te yürürlüğe giren 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da (İnfaz Kanunu) kural olarak topluluk sistemi benimsenmiş olmasına rağmen, yüksek güvenlikli kapalı CİK’nda cezaların “tek kişilik” odalarda da infaz edilebilmesine imkân tanımaktadır. Hatta Kanun’un 25. maddesi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarının tek kişilik odalarda infaz edilmesini zorunlu kılmıştır (Artuk ve Alaşahin).

4.1.2. 1721 Sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun (HTİHK) (1930)

TBMM’nin 1 Mart 1926 günlü oturumunda, TCK tasarısının görüşmeleri esnasında Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk), Adliye Vekâleti’nin, hapishanelerin ıslahını amaçlayan bir teklifi Heyet-i Vekile’ye sunduğu bilgisini vermiştir. Ne var ki, 1721 sayılı bu kanuna ait olan bu teklifin yasalaşması ancak dört yıl sonra mümkün olabilmıştır (TBMMZC-2).

Bu Kanun’un, yeni ceza kanunu ile birlikte değişen ceza hukuku anlayışının getirmiş olduğu yenilikleri uygulaması gereken hapishanelerin, hala 1880 tarihli bir nizamname ile yönetildiği göz önünde bulundurulduğunda, ne derece büyük bir eksikliği giderdiği aşikârdır. Dolayısıyla 1721 sayılı HTİHK, yeni anlayışla birlikte hapishane ve tevkifhanelerin bundan böyle nasıl yönetileceğini açıklığa kavuşturan, yeni Ceza Kanunu sonrası eksiklikleri gidermek adına atılan ilk ciddi adım olarak değerlendirilmektedir (Adliye Ceridesi, 1933: 49).

Bu Kanun, hapishane ve tevkifhanelerin nasıl yönetileceğini açıklaması nedeniyle genç Türkiye devletinin hapishanelerinin kurumsallaşması sürecine yön veren temel metinlerden birisidir. Toplam 10 maddeden oluşan ve Alman mevzuatından iktibas edilmiş olan 1721 Sayılı Kanun'un en dikkat çeken hükümleri: mahkeme olan her yerde hapishane ve tevkifhane bulunması ve hapishane görevlilerinin hangi durumlarda silah kullanabilecekleri ile ilgili yapmış olduğu düzenlemelerdir (Soran, 2023: 59).

4.1.3. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün Kuruluşu (1938)

Dâhiliye Vekâleti bünyesine katıldığı II. Meşrutiyetten itibaren müdürlük seviyesinde olan hapishanelerin yönetimi, bu kurumların yönetimi Adliye Vekaleti'ne geçtikten sonra yeni açılan CİK'ları ve yeni Ceza Kanunu ile birlikte artan iş yükü nedeniyle, 1938 yılında çıkarılan 3408 Sayılı Adliye Teşkilat Kadrosu Hakkında Kanun marifetiyle iki şubeli bir genel müdürlük seviyesine yükseltildi (CHP, 1938: 30-31). Bu Kanun, Genel Müdürlüğün iki şubesinden bir tanesini sadece hapishanelerdeki iş yurtlarından sorumlu kılmış; Genel Müdürlüğü de, Cumhuriyet tarihinde ilk kez ülkedeki tüm hapishanelerin yapım ve tamir işleri ile yönetim tarzlarını belirlemekle görevlendirmiştir (Kunter, 1948: 578).

Bu Kanun'un hemen ardından, 3500 Sayılı Ceza ve Tevkif Evleri Umum Müdürlüğünün Vazife Ve Teşkilâtı Hakkında 13 maddelik bir kanun daha çıkarılarak Genel Müdürlüğün görev ve yetkileri daha belirgin hale getirilmiştir (RG, 13.07.1938). TBMM'ye sunulan tasarı metninde, bu kanunun çıkarılmasına dair iki gerekçeden biri, kısıtlı yetkiler ve yetersiz personel sayısı ile hapishanelerin idaresinin, artan iş yoğunluğunun da etkisiyle gittikçe zorlaşması; ikincisi ise, bu alandaki var olan hukuki boşluğun ortadan kaldırılması şeklindedir (TBMMZC-3).

Ceza infaz mevzuatında önemli bir boşluğu dolduran bu düzenlemelerle, hâkim ve savcıların Bakanlık merkez teşkilatında genel müdür ve şube müdürü; taşrada ise büyük ölçekteki cezaevlerine yüksek maaşlarla tayinleri mümkün hale geldi. Öte yandan, iş esasına dayalı veya döner sermayesi olan hapishanelerle ilgili bir takım yeni kurallar da getirildi (Kunter, 1948: 578). Özellikle iş esasına dayalı cezaevleri için getirilen bu kurallar, 1941 tarihli 4077 sayılı başka bir kanun ile ıslah evlerindeki mahkûmların çalışma durumlarını da içerisine alacak şekilde genişletildi (RG, 1941).

3500 sayılı Ceza ve Tevkif Evleri Umum Müdürlüğü'nün Vazife ve Teşkilatı Hakkında Kanun, yürürlüğe girdikten birkaç yıl sonra, başlığı ve bazı maddeleri değiştirilerek yeniden yayımlandı (Resmi Gazete, 1943). 1942'nin sonlarına doğru 18 madde halinde Meclis'e sunulan Ceza ve Tevkifevleri Umum Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun'la amaç, hapishane ve tevkifhanelerde uygulanmakta olan mevcut hükümleri, ıslah evleri ve iş yurtlarını da işin içine katarak pekiştirmektir (TBMMZC-4).

4.1.4. Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi (1941)

Ceza hukukunda bir yaptırım türü olan hapis cezası, failin işlediği suç karşılığında, belirli bir süre hürriyetinden yoksun bırakılması amacıyla hapishaneye yerleştirilmesiyle infaz edilir (Demirbaş, 2020: 64). Ancak, ceza kanunundaki hükümler infaz ile ilgili detayları içermediği için uygulamada karşılaşılan zorlukları aşmada fayda sağlamaz. İnfazın planlı ve sistematik bir biçimde icra edilebilmesi için mahpusların barınma, beslenme, sağlık, temizlik gibi tüm ihtiyaçlarını ayrıntılı olarak düzenleyen nizamnamelere ihtiyaç duyulur (Erem, 1940: 312).

Hapishanelerle ilgili nizamname çalışmaları, hapishaneler idaresinin Adliye Vekaleti'ne geçmesiyle hız kazandı ve bu kurumların devrinin altıncı ayında Saksonya Hapishaneler Nizamnamesi'nden aynen iktibas edilmiş bir iç tüzük taslağı Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt) tarafından incelenmiş ve kabul görmüştür (Milliyet, 1929). 100 maddeden oluştuğu anlaşılan bu taslağın, bir süre sonra Şura-yı Devlet (Danıştay) tarafından incelemeye alındığı o günün gazetelerinde yer almıştır (Cumhuriyet, 1930). 1932 tarihinde Adliye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek), taslağın yeniden incelenmek üzere Şura-yı Devlet'ten geri alındığını açıkladı ve bu tüzüğün yürürlüğe girmesi mümkün olmadı (Akşam, 1932). Bu girişimden sonra, daha birçok kez nizamnameler çıkarılmaya çalışıldıysa da hiçbirisinden netice alınamamıştır.

II. Dünya Savaşı arifesinde, dünyada yaşanan hareketlilik Türkiye'de de etkisini göstermiş ve bu etkilerden bir tanesi de hapishaneler ile ilgili nizamname arayışlarının yeniden başlaması olmuştur. Ancak bu defa sürecin hızlı ilerlemesi somut bir netice vermiş ve bir nizamname ortaya çıkmıştır. Büyük ölçüde 1901 Belçika Hapishaneler Nizamnamesinden faydalanılarak hazırlanan ve 31 Temmuz 1941 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ceza ve infaz sisteminde önemli bir kilometre taşı olmuştur (T.C.

Adalet Bakanlığı, 1969: 25). Nizamnamenin önemi, Adalet Bakanlığı'nın tüm ülkedeki Cumhuriyet Savcılıklarına gönderdiği 5 Eylül 1941 tarihli genelge ile ifade edilmiştir. Bu genelgede, yeni nizamnamenin hazırlanması aşamasında hürriyeti kısıtlayıcı cezaların infazı konusunda ileri seviyelerde olan batılı ülkelerin nizamnamelerinin incelenmesiyle beraber Türkiye'nin kendi tecrübelerinin de göz önünde bulundurularak hazırlandığı ve düzenlendiği belirtilmiş; bu nizamnamenin bilimsel anlamda bir infaz sisteminin oluşumuna rehber olacağı ifade edilmiştir (T.C. Adliye Vekâleti, 1941).

Bu Nizamname, 765 sayılı TCK'nın muaccel 13. Maddesine, 1721 sayılı HTİHK'nın 2. maddesine ve bu maddede değişiklik yapan 4068 sayılı Kanun'un 1. Maddesine istinaden hazırlanmıştır (Atatürk Ansiklopedisi). 1967 yılına kadar yürürlükte kalacak olan, 213 maddeden teşekkül eden ve Türkiye'deki hapishanelerin kurumsal çerçevesini oluşturan sekiz bölümlü Nizamname ile önemli düzenlemeler yapılmıştır (RG, 1941).

Yeni Nizamname uyarınca, mahkeme bulunan her yerde bir de ceza ve tevkif evi açılması sağlanacak, Adliye Vekâletinin uygun gördüğü yerlerde ise mıntika cezaevi, çocuk cezaevi ve çocuk ıslahevleri bulunacaktır (Md. 1). Bu madde hükmünce sayıları artacak olan cezaevleri ve ıslahevleri ile söz konusu kurumlardaki yoğunluk azaltılarak mahpusların hayat şartlarının daha insani seviyeye çıkarılması amaçlanmıştır.

Hakkında tutuklama kararı verilmiş olan şüpheliler tevkifhanede; hafif hapis cezası alanlar ve infazına başlandığında kalan cezası 3 yıldan az olan hapis ve ağırlatılmış hapis cezası alan hükümlüler cezaevlerinde tutulacaklardır (Md. 2). İnfazına başlandığında kalan cezası 3 yıldan fazla olan hapis ve ağırlatılmış hapis mahkûmları ise mıntika cezaevlerinde kalacaklardır (Md. 3). Bu uygulamalar ile ilk defa suç işlemiş kişilerin suçu meslek edinmiş kişilerle temasının önlenerek daha kolay bir şekilde ıslahları hedeflenmiştir. Yine bu hedef doğrultusunda, suç işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş, ancak 18 yaşını bitirmemiş ve cezanın infazına başlandığında 18 yaşını doldurmamış mahkûmların cezaları hususi cezaevlerinde (çocuk cezaevlerinde) veya cezalarının süresine ve türüne göre hükmü veren mahkeme çevresindeki cezaevinin veya bölge cezaevlerinin hususi bölümlerinde çektirilmesi (Md. 5); suç işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş ama 15 yaşını doldurmamış ve cezasının infazına başlandığında 18 yaşını bitirmemiş küçüklerin ise cezalarının ıslah evinde infaz edilmesi şeklinde düzenlenmiştir (Md. 6).

Bu yeni düzenleme ile cezaevleri ve ıslahevlerinde bir müdür ve lüzumu kadar müdür yardımcısı bulundurulması, mahkûm sayısı ve kurum türüne göre, her kurumda idare servisi, nezaret servisi, terbiye servisi ve sıhhat servisi birimlerinde çeşitli memur ve müstahdemler bulundurulması zorunlu hale getirilmiştir (Md. 7). Öte yandan, Cumhuriyet savcısı başkanlığında, cezaevi müdürü, jandarma komutanı, kurum doktoru ve varsa baro temsilcisi bir avukatın üyeleri olduğu cezaevi komisyonu oluşturulması da getirilen bir diğer yenilik olmuştur (Md. 60). Bu komisyonun görevleri, cezaların infazlarının nerede ve ne şekilde gerçekleşeceğini belirlemek, tahliye işlemlerinin yürütülmesini sağlamak ve tahliye olan mahkûmların iş bulmalarına yardımcı olmak (Md. 61).

Nizamname ile cezaevi müdürünün başkanı, muhasip, idare memuru ve kâtabin de üyeleri olduğu, döner sermaye ile yapılan alım satım işlerini yapmakla görevli olan bir Cezaevi İdare Heyeti oluşturulmuştur (Md. 62).

Son olarak, cezaevlerinde mahkûmların ödüllendirilmesine ya da cezalandırılmasına karar vermek üzere cezaevi müdürünün başkanı olduğu, öğretmen, kurum doktoru, atölye şefi, idare memuru ve başgardiyandan oluşan bir Cezaevi İnzibat Meclisi kurulması da Nizamname ile yapılan bir diğer yenilik olmuştur (Md. 64). Bu meclisin bir diğer görevi ise idarece kendilerine bildirilen mahkûmlar hakkında uygulanacak muameleye karar vermek olarak düzenlenmiştir. İnzibat meclisi oluşturulmasına imkân olmayan yerlerde, bu meclisin almış olduğu kararlar o yer Cumhuriyet savcısı, o da yoksa o yer sulh hâkimi tarafından alınır (Md. 65).

4.2. CEZAEVLERİ DÖNEMİNE GEÇİŞ

Hapishanelerin cezaevlerine dönüşümünün 1970 yılından itibaren mimaride, kanunlarda ve söylemlerde ortaya çıkan farklılıklarla başladığı söylenebilir. Mimari anlamda, özellikle 1980 sonrası, hapishanelerde “koğuş” sisteminden “oda” sistemine doğru bir eğilim gözlemlenmektedir. 1970 sonrası inşasına başlanan yapılarda 50-60 kişilik koğuşlar yerine 10, en fazla 20 kişilik küçük koğuşlar tercih edilmiş; 1980 sonrasında ise artık 1 ya da 3 kişilik oda tipi bölümler gündeme gelmiştir. Zira 1983 yılında, Ceza İnfaz Kurumları İle Tevkifevleri Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzükte yapılan değişiklikle mahkûmların bir kısmı “anarşi ve terör suçlarından mahkûm olanlar” şeklinde tanımlanmış, bu mahkûmların cezalarının 1 ya da 3 kişilik

odalarda, bireysel iyileştirme ve eğitim uygulanan cezaevlerinde infaz edilmesi benimsenmiştir (Günay, 2002: 872).

Cumhuriyet döneminde ceza infaz kurumlarının yapısal anlamda değişikliğe uğradığı dört farklı dönemden bahsedilebilir. Birinci dönem kapalı cezaevlerinin çoğu Osmanlı döneminde başka amaçlarla yapılmış, sonradan tamir ve tadil edilerek cezaevine dönüştürülmüş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kullanılan infaz kurumlarıdır. Eski bir kiliseyken, 1937 yılında yapılan tamirat ile hapisane olan Artvin Hapishanesi, 1816'da topçu kışlası olarak inşa edilmiş olan ve 1945'te hapisaneye çevrilen Edirne Hapishanesi bunlara örnek olarak verilebilir. Osmanlı döneminde, suçlular arasında sınıf ayrımı olmadığından topluluk sistemine göre inşa edilmiş olan bu hapisaneler, Cumhuriyet döneminin ilk yapıları olan Aydın, Yozgat ve Kayseri Hapishanelerinin yapımına da örnek teşkil etmişlerdir (Eren, 2014: 311-312).

Cezaevlerinin gelişiminde ikinci dönem olarak adlandırabileceğimiz, 1950 – 1970 yılları arasına denk gelen bu dönemde cezaevleri A, B ve C tipi şeklinde farklı özelliklerde yapılmışlar ve sınıflandırılmışlardır (Özbek, 2008: 271-276).

1970 – 2000 yıllarını kapsayan üçüncü dönemde, 150 ila 300 kişi kapasiteli K ve E tipi cezaevleri yoğun bir şekilde inşa edilmiş olup, bunların yanı sıra Bayrampaşa (İstanbul) ve Buca (İzmir) Cezaevleri de faaliyete geçirilmiştir. Yine bu dönemde 50 – 60 kişilik koğuşlar yerine 10 – 20 kişilik koğuşların tercih edildiği M tipi cezaevlerinin de yapıldığı bilinmektedir.

Dördüncü ve son dönem olan 2000 yılı sonrası, bu dönemin ilk yıllarında D, L ve F tipi cezaevlerinin yapımları tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Daha sonraki yıllarda bu cezaevlerine T tipi cezaevleri de dâhil edilmiştir. Bu dönemde faaliyete geçen Marmara Ceza İnfaz Kurumu (ilk adı Silivri), kampüsü içerisinde mahkemelerin de bulunması ve tutuklu ve hükümlülerin tutukluluk ve infaz süresince hiç dışarıya çıkmamaları nedeniyle türünün tek örneği olarak gösterilebilir (Eren, 2014: 313-318).

5. TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YAPISI

5.1. CEZA İNFAZ KURUMLARININ TÜRLERİ

5.1.1. Kapalı CİK'ları

Bu kurumlar, iç ve dış güvenliği güvenlik personellerince sağlanan, kaçmaya karşı teknolojik veya fiziksel tedbirlerle donatılmış; odaların ve koridor kapılarının

kapalılığı esas olan, ancak mevzuatta belirtilen bazı durumlarda farklı odalarda tutulan hükümlülerin birbirleriyle ve dış çevre ile temas edebildiği; bireysel, gruplar halinde veya toplu iyileştirme programlarının uygulanabildiği ceza infaz yapılarıdır (5275 Sayılı İnfaz Kanunu, Md.8).

Kapalı CİK'ları sanatsal yapısı ve kapasite kriterlerine göre "E Tipi", "F Tipi" "L Tipi" şeklinde sınıflandırılırlar. Mimari bir projeye dayalı olarak yapılmış olan cezaevleri "tip cezaevleri" olarak adlandırılır. Ancak, yapılış amacı cezaevi olmayan, daha sonra cezaevi olarak kullanılmaya başlanılan cezaevleri ise "tipi olmayan cezaevleri" olarak adlandırılmaktadır. CİK'larının bu şekilde sınıflandırılmasındaki en temel amaç, uygulamada birlik sağlamak, kurumlarda belirli bir standart oluşturmak ve güvenlik risklerini minimize etmektir (Demirbaş, 2008: 347). Kapalı CİK'ları, yüksek güvenlikli, kadın, genç ve çocuk CİK'ları şeklinde yaş ve cinsiyete göre çeşitlenmektedir.

Yüksek güvenlikli kapalı CİK'larının, kapalı CİK'larından farkı, hükümlülere sıkı güvenlik rejimi uygulanması, hükümlülerin tek ya da üç kişilik odalarda tutulması ve buralarda bire bir ve toplu halde iyileştirme programlarının uygulanmasıdır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanlar ile süresine bakılmaksızın, örgütlü suçlardan ceza alan mahkûmların cezaları bu kurumlarda infaz edilir. Ayrıca, tutum ve davranışlarıyla tehlike oluşturanlar, özel gözetim ve denetim altında tutulması gerektiği tespit edilenler ve kaldıkları kurumlarda disiplinsizlik yaparak düzeni bozanlar ya da iyileştirme programlarına uymamakta ısrar edenler bu kurumlara gönderilerek bir çeşit yaptırıma tabi tutulurlar (5275, Md.9).

Yüksek güvenlikli kapalı CİK'ları, hükümlülerin uzun süre yalnız başlarına kalmaları sonucu ruh ve beden sağlıklarını yitirmelerine sebep olacağı gerekçesiyle hem ilgili kanun maddesinin görüşüldüğü meclis oturumlarında hem de kamuoyunda yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Ancak kapalı CİK'larının bu türü, modern infaz sistemlerinde de benimsenmekte ve uygulanmaktadır. Buradaki temel yaklaşım, uygulamanın sadece belirli suç tipleri ile sınırlı tutulması ve cezaların caydırıcılığının artırılmasıdır. Zira bu tür bir cezanın varlığından toplumun haberdar olması, suça meyilli bireyler üzerinde bir caydırma işlevi görecektir ve öte yandan, işlenmiş suçların mağdurlarında da intikam alma duygusunun tatmini sağlayacaktır (Alkan, 2005, s. 232).

Bir diğerkapalı CİK türü olan kadın kapalı CİK'ları ise, iç ve dış güvenlik görevlileri kadınlardan oluşan, yalnızca kadın hükümlüler için, kapalı ve yüksek güvenliklı kapalı CİK yapısında olan CİK'dır (5275, Md.10). Sanayileşme ile birlikte dünyada kadınlar tarafından işlenen suç oranlarında ciddi bir artış başlamıştır. Kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımının artışıyla doğru orantılı olarak artan kadın suçlu sayısı, kadınlar için daha fazla cezaevi açılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Çocuk kapalı CİK'ları ise, 12-18 yaş grubu çocuk tutukluların veya çocuk eğitimevlerinden disiplinsizlik vb. çeşitli sebeplerle bu kurumlara nakli uygun görülenlerin barındırıldıkları, kaçmaya karşı engelleri bulunan, iç ve dış güvenlikleri görevlilerce sağlanan ve eğitim ve öğretimin esas alındığı kurumlardır. Buradaki çocuklar cinsiyet ve fiziksel gelişim durumlarına göre sınıflandırılır ve ayrı bölümlerde tutulurlar (5275, Md.11).

18-21 yaş arası genç hükümlülerin cezalarının infaz edildiği genç kapalı CİK'larında firara karşı engeller ve iç ve dış güvenlik personelleri olup, eğitim ve öğretim esastır (5275, Md.12). Nevzat Alkan, hayatlarının en hareketli ve coşku dolu dönemlerini yaşayan genç mahpuslar için kanunda böyle bir düzenlemenin bulunmasının yerinde olduğunu, ancak kadın ve erkeklerin ayrı bölümlerde tutulduğu bu infaz kurumlarında mahkûmların günün belirli bir zaman diliminde kadın ve erkek gençlerin bir araya gelmelerinin sağlanmasının ceza infaz felsefesinin hükümlünün cezasını tamamladıktan sonra toplumsal hayata uyum sağlayabilecek bir duruma gelmesi lüzumunun bir gereği olduğunu belirtir. Zira bu yaş aralığındaki kişiler, cezaevinden çıktıklarında ailelerinden ayrı olarak yaşayacakları bireysel hayatlarının en başında olacaklar ve ortalama yaşam süresi baz alındığında, daha uzun süre hayatlarını idame ettireceklerinin göz önünde bulundurulması gerekliliğini vurgular (Alkan, 2005, s. 233).

5.1.2. Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri

Bu merkezler, ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ya da iki yıldan fazla hapis cezası alan mahkûmların bireysel özellikleri, bedeni ve zihni sağlık durumları, suç öncesi yaşamları, yaşadıkları çevre ile ilişkileri, çalışma yaşamları, ahlaki anlayışları, suç ile ilgili düşünceleri, mahkûmiyet süreleri ve işledikleri suçun çeşidi belirlenerek hangi tür ceza infaz kurumuna gönderilecekleri tespitini yaparlar (GSMHDDY, Md.6). Bu tespitlerde, hükümlünün bireysel nitelikleri, ruhsal ve

bedensel sağlık durumu, suç öncesi hayatı, toplumsal çevresi ve bu çevresiyle olan ilişkileri, çalışma hayatı, ahlaki temayülü, suç anlayışı, hükümlülük süresi ve suç türü karar vericilerin odak noktasını oluşturur (5275, Md.12).

Bu merkezlerde, imkânlar dâhilinde ceza hukuku, penoloji, adalet psikolojisi, kriminoloji ya da davranış bilimleri alanında eğitimi ya da tecrübesi olan bir müdür ile ihtiyaç kadar psikiyatrist, doktor, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagog, rehberlik uzmanı, çocuk gelişimcisi, öğretmen, sosyal çalışmacı ve diğer yardımcı personeller görev yaparlar (GSMHDDY, Md.5).

5.1.3. Açık CİK'ları

Bu kurumlar, firara karşı fiziki engelleri olmayan, dış güvenlik için personel bulundurulmayan, sadece kurum görevlileri marifetiyle düzen ve işleyişin sağlandığı kurumlardır. Açık CİK'nda, mahkûmların gündüzleri herhangi bir işte çalışmalarına ya da bir meslek öğrenmelerine imkân tanınarak iyileştirme yöntemi uygulanır. İhtiyaç halinde kadın ve genç mahkûmlar için de açık cezaevleri kurulabilmektedir.

Hangi suçtan hükümlülerin, hangi şartlarda açık cezaevlerinde kalabilecekleri hususu 5275 sayılı kanunun 14. maddesi ile belirlenmiştir. Bu madde uyarınca, terör suçları, örgütlü suçlar, cinsel suç mahkûmları, aynı suçu ikinci kez işlemiş olanlar (mükerrirler) ve hakkındaki koşullu salıverme kararı iptal edilmiş olanlar haricindeki, kasıtlı suç sebebiyle toplam üç yıl ya da daha az hapis cezası olan mahkûmların cezaları doğrudan açık cezaevlerinde infaz olunur. Yine, taksirli suç cezası beş yıl ve altında olanların, adli para cezası hapis cezasına çevrilenlerin ve icra ve iflas kanunu gereği tazyik cezasına çarptırılanların cezaları da doğrudan bu kurumlarda infaz edilir.

Toplam 10 yıl ve üstü cezası olanların, terör suçları, örgütlü suçlar, cinsel dokunulmazlığı ihlal suçları ve uyuşturucu madde üretimi ve satışı suçlarından hüküm giyenlerin, kapalı cezaevlerinden bu cezaevlerine ayrılmaları infaz hâkimliği tarafından onanmış olan idare ve gözlem kurulu kararıyla olur (5275, Md.14).

5.1.4. Çocuk Eğitimevleri

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre çocuk, 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmıştır. TCK'ya göre Türkiye'de, 12 yaşını doldurmamış kanunlara aykırı fiil işleyen çocukların cezai ehliyeti bulunmamaktadır. Çocuk Eğitimevleri 12 – 18 yaş arası suça sürüklenmiş ve cezası kesinleşmiş çocukların cezalarının infaz edildiği yerlerdir (Bulgurcuoğlu ve Duyan, 2019: 169).

Çocuk Eğitimevleri, çocuk yaşta suça bulaşmış ve bu sebeple ceza almış olan hükümlülerin eğitilmesi, meslek öğretilmesi ve sosyal hayata katılımının sağlanması esasına dayalı bir infaz politikasıyla tutulduğu kurumlardır. Bu kurumlarda iç güvenlik görevlileri haricinde fiziksel anlamda ya da dış güvenlik personeli gibi ilave güvenlik tedbirleri bulunmaz (5275, Md.15).

Birbirlerine yakın kavramları barındırmaları nedeniyle Çocuk Eğitimevi ve Çocuk ve Gençlik Kapalı CİK'larının işlevleri karıştırılabilmektedir. Çocuk ve Gençlik Kapalı CİK'ları, herhangi bir suç fiili nedeniyle mahkemece tutuklanmış ve yargılaması devam eden 12-18 yaş arası çocukların tutulduğu yerlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu kurumlar firarı önleyici engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlilerinin mevcut olduğu kurumlardır. Yargılaması tamamlanıp, cezası kesinleşen ve hükümlü hale gelen suça sürüklenmiş çocuklar Çocuk Eğitimevlerine nakil edilirler. Öte yandan, Çocuk ve Gençlik Kapalı CİK'larında kalmakta olup, disiplinsizlik yapan ve kurum düzenini bozan çocuklar da Çocuk Eğitimevlerine gönderilirler (Şahan ve Albayrak, 2022: 25).

5.2. CİK'NDA BULUNAN SERVİSLER

5.2.1. Güvenlik ve Gözetim Servisi

Devletin sorumluluğunda kamusal bir hizmet ifa eden cezaevlerindeki özgürlüğünden mahrum bırakılmış bireylerin onurlarının korunması ve onurlarına saygı gösterilmesinin sağlanması, devletin bir görevidir. Cezaevlerinin mahpuslar, çalışanlar, ziyaretçiler ve toplumun tamamı için güvenli ve güvenli yapılar olmasını temin etmek de yine devletlerin vazifeleridir. İlk bakışta, “kişi onuru” ve “güvenlik” kavramları birbirine zıt gibi görünse de aslında öyle değildir. Bilakis, bu iki kavram birbirini destekleyen ve tamamlayan olgular olarak karşımıza çıkar. Zira bireylere insan onuruna yakışır şekilde davranılması ve adaletle muamele edilmesi güvenliğin tesisinin en önemli unsurları arasında yer alır (Coyle, 2002: 58).

CİK'larında, güvenlik kavramının birçok bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, firar vakalarını ve dış dünya ile kontrol dışı teması önlemek amacıyla sağlanması gereken “fiziksel güvenlik” hususudur. Fiziksel güvenlik genel anlamda, kurum binaları, duvarlar, tel örgüler, alarm ve görüntüleme sistemleri ile sağlanır.

İkincisi ise, “prosedürel güvenlik” ya da “kontrol” olarak ifade edilen kurum içi güvenlik kavramıdır. Prosedürel güvenlik, hükümlü ve tutukluların kurum içerisinde nasıl hareket edeceklerini, ne tür eşyalar bulundurabileceklerini, kendilerinin ve

ziyaretçilerinin üst ve eşya aramalarının nasıl yapılacağını ve her gün rutin olarak yapılacak olan güvenlik uygulamalarını kapsar (Association For The Prevention of Torture, 2013: 6). Etkin bir “prosedürel güvenlik” ancak personel sayısının yeterliliği, mesleki bilgi ve beceri bakımından nitelikli personel, iyi planlanmış bir kurum binası, etkin bir sabit güvenlik altyapısı ve hükümlü ve tutukluların sınıflandırılmasının iyi bir şekilde yapılması ile mümkündür (BM, 2013: 26).

CİK’larında tüm bu iş ve işlemlerin yürütüldüğü birim olan güvenlik ve gözetim servisi, kurumun güvenliği, düzeni ve disiplininden sorumlu olup, bu serviste infaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurları görev yapar.

İnfaz ve koruma başmemuru, kurumun güvenlik, düzen ve disiplininden sorumlu olup, bu amaç doğrultusunda infaz ve koruma memurlarının sevk ve idaresini sağlar.

İnfaz ve koruma memuru ise kurumun güvenlik, düzen ve disiplinini sağlar, hükümlülerin kurum içerisindeki tutum ve davranışlarını gözlemler, kurumun temiz kalmasını temin eder ve üst amirlerinin verdiği görevleri yerine getirir.

Bu servis personeli aşağıdaki görevleri düzenli olarak yerine getirmekle yükümlüdür:

Sayım: CİK’nda her gün bir kurum amiri, infaz ve koruma başmemurları ve infaz ve koruma memurları tarafından sabah, akşam ve gece sayımları yapılır, hükümlü ve tutuklu sayısının tam olup olmadığı kontrol edilir ve sayım defteri sayıma katılan görevlilerce isim yazılarak imzalanır.

Nöbet: İnfaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurları vardiya çizelgesi ve nöbet çizelgesinde belirtilen, kendilerinin sorumluluğuna verilen yerlerde nöbet tutarlar (İnfaz Yönetmeliği, Md. 10).

Özetle, CİK yönetici ve personellerinin en temel görevleri, kurum güvenlik ve düzeninin temin edilmesi, hükümlü ve tutukluların ruh ve beden bütünlüklerinin muhafazası, cezanın insan haysiyet ve onuruna yakışır şekilde çektirilmesi, cezaevi şartlarının iyileştirilmesi, hükümlü ve tutuklulara fiziksel ya da sözlü şiddet uygulanmaması, mahpusların birbirlerine zarar vermesinin önlenmesi, disiplin süreçlerinin mevzuat hükümleri çerçevesinde yürütülmesi, mahkûm haklarının zedelenmemesi konusunda hassas davranılmasıdır (Yazar, 2024: 110).

5.2.2. Psiko-Sosyal Yardım Servisi

CİK'larının şartları gereği, hükümlü ve tutukluların özel yaşam sınırları kalmamakta ve günlük yaşamlarındaki alışılmışlıklar aksamaktadır. Öte yandan hükümlü ve tutukluların eğitim, sağlık, sosyalleşme gibi gereksinimlerine sınırlı şekilde ulaşabilmeleri sebebiyle depresyon, anksiyete, izole edilmişlik, tükenmişlik gibi sorunlar yaşama ihtimalleri çok yüksektir. Psiko-sosyal yardım, kişilerin yaşamış oldukları travmatik bir vaka sonrası, kişilerde görülen ya da görülebilecek olan ferdi, toplumsal, psikolojik veya ilişkisel problemlerin ortadan kaldırılması ya da önlenmesi, bozulan yaşama düzeninin yeniden sağlanması için bireylere verilen kapsayıcı ve programlı bir yardım hizmeti olup, yaşayanlarının ruhsal bozukluk riskinin yüksek olduğu CİK'larında sunulması olağanüstü önem taşımaktadır (Yam ve Korkmaz, 2023: XIII).

Psiko-sosyal yardım servisi, ceza infaz kurumu personeli ve kurumdaki hükümlü ve tutukluların ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğünü koruyucu ve geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi süreçlerine dâhil olarak psikolojik destek ve müdahalede bulunan birimdir. Psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve çocuk gelişimi uzmanının görev yaptığı birim, hükümlülerin bireysel özelliklerini, yaşam koşullarını ve suç işleme sebeplerini belirler, kişisel gelişimlerine yardımcı olur, cezaevi yaşamına uyumlarını ve sosyal yaşamla uyuşmalarını sağlar, mahkûmların yeniden suç işlemelerini engellemek adına önlemler alan ve gerekli hallerde kurum amirinin bilgisi dâhilinde mahkûm aileleri ve sosyal çevreleriyle iletişime geçer.

Öte yandan psiko-sosyal yardım servisi, iyileştirme programları kapsamında spor alanları, çok amaçlı salon, kütüphane, iş atölyeleri ve meslek edinme kurslarına katılabilecek, kurum içi işlerde çalıştırılabilecek hükümlüleri belirler ve idare ve gözlem kuruluna teklif eder. Yine bu servis, hükümlülerin gözlem değerlendirme raporu veya gelişim değerlendirme raporunu düzenler ve her üç ayda bir kurum en üst amirini düzenlediği faaliyet raporu ile bilgilendirir.

Bu birimin bir diğer fonksiyonu, hükümlülerin dışarıda bakmakla yükümlü olduğu kişilerden sosyal yardıma ve desteğe ihtiyacı olanların tespiti halinde, bu durumun kurum aracılığı ile sosyal hizmet sunan kamu kurumları ve yerel yönetim makamlarına bildirilmesi ve nihai olarak o kişilere ihtiyaç duydukları maddi ve manevi desteğin sağlanmasını temin etmektir. Yine, kurumda anneleri ile birlikte kalan 0 – 6

yaş grubu çocukların psiko-sosyal gelişimlerinden de bu servis sorumludur (CİKYGTHY, Md. 12).

Psiko-sosyal yardım servislerinin görevleri, hükümlü ve tutukluların kuruma ilk kabulü, kurumda kaldığı süreç ve kurumdan tahliye edilmeye hazırlık süreci ve tahliye sonrası hizmetler olmak üzere üç bölümde ele alınabilir.

Hükümlü ya da tutuklunun kuruma geldiği ilk birkaç gün içerisinde sosyal hizmet uzmanı veya psikolog ile görüşmesi sağlanır. Görevli, kendisi ve servis hakkında kişiyi bilgilendirir, servis hizmetlerinden nasıl faydalanabileceği hakkında bilgiler verir. Bu görüşmeden sonra kişi ile kişinin cezaevi öncesi hayatının ele alındığı, daha kapsamlı bir görüşme daha yapılır ve elde edilen bilgiler kişinin dosyasında muhafaza edilmek üzere kaydedilir.

Mahpuslar, ceza infaz kurumunda kaldıkları sürece gerek kendi talepleriyle, gerekse kurum personelinin tavsiyesi üzerine psiko-sosyal servis uzmanları ile görüşmeler yapabilir. Bu görüşmelerde kişiler, servis uzmanları tarafından iş yurdu ve mesleki atölyeler hakkında bilgilendirilir, kendi meslekleri ya da kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirilirler. Servis çalışanları ihtiyaç halinde mahpusların aileleriyle iletişime geçer ve problemlerinin çözümü konusunda destek sağlarlar.

Serviste görevli sosyal hizmet uzmanları mahpusların tahliye sonrası toplumsal hayata uyumlarını kolaylaştırma amacıyla onlarla görüşmeler yaparlar. Kişinin yakınlarıyla iletişime geçer ve onun tahliye sonrası çalışma hayatı konusunda bilgilendirmeler yapar, önerilerde bulunur (Altındağ).

5.2.3. Sağlık Servisi

Tutuklu ve hükümlülere sunulan sağlık hizmetleri tıbbi, ekonomik ve güvenlik hususlarını bünyesinde barındıran kompleks bir yapıda olması nedeniyle hem nitelik hem de nicelik bakımından normal sağlık hizmetlerinden farklıdır. Son 10 yılda, dünya genelindeki cezaevlerinin popülasyonu ciddi oranda artmış, bu durum, cezaevi şartlarının da etkisiyle hükümlü ve tutukluların sağlık hizmetlerine ulaşımını daha da zorlaştırmış ve yaşanan sorunlar çoğalmıştır. Hükümlü ve tutukluların hastalık sahibi olma riskinin toplumun geneline kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar ve cezaevlerindeki kişilerin %65 ila %81'inin en az bir hastalık sahibi olduğu yönündeki araştırma da bu hususu doğrular niteliktedir (Tokgöz ve Çakır, 2020: 146).

Sağlık servisi, cezaevi doktorunun başkanlığında, kurumda önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerini yürüten servistir. Doktor bulunmayan kurumlarda, bu hizmetlerin aile hekimi tarafından yerine getirilmesi için Sağlık Bakanlığı ile protokol düzenlenir ve kuruma aile hekimi görevlendirilmesi sağlanır.

Her CİK'nda bir kurum doktoru bulunur. Kurum doktoru, kurum içinde sağlık şartlarının gözetim ve denetimini yapar ve gerekli olan düzenlemeleri yapar ya da yapılmasını sağlar. Kurum doktorunun en temel görevlerinden bir tanesi şüphesiz hükümlülerin ve kurum personellerinin muayenelerini ve tedavilerini yapmaktır. CİK'larında kalan hükümlü ve tutuklular, sadece infaz süreleri ile sınırlı olarak özgürlüklerinden alıkonulmuşlardır. Sair temel hak ve özgürlükleri, istisnai ve mümkün olduğunca az kısıtlamalar haricinde mahfuzdur. Devlet, bireylerin bu haklarını Anayasa ve milletlerarası anlaşmalar gereği kısıtlayamaz. Sağlık hakkı da CİK'larında dahi mahrum bırakılamayacak haklardandır (Yenisey, 2000).

CİK'larında mahpuslar çeşitli sebeplerle tedavi olmayı reddedebilmektedirler. Bu sebeplerin en başında da protestolar ve açlık grevleri gelmektedir. Tedaviyi reddeden mahpus sadece kendi sağlığını tehlikeye atmamakta, kimi zaman aynı ortamda bulunduğu kişilerin de sağlıklarını tehdit edebilmektedir. Bu tür durumlarda, kurumda bulunan her bir bireyin sağlığından birinci derecede sorumlu olan kurum doktoru, tedaviyi reddeden kişiyi idareye bildirmek suretiyle gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.

Kurum doktoru, ayda en az bir kez kurum genelinde denetimler yaparak, kurumda herhangi bir genel sağlık sorununun olup olmadığını, hastalıkların önlenmesi adına kurumda yürütülen faaliyetlerin sağlık açısından uygunluğunu denetler; bu denetimleri sonucu rapor düzenler ve bu raporu kurum idaresine sunar. Ayrıca kurumun sağlıkla ilgili istatistiki bilgilerini oluşturmak ve bu bilgileri idareye sunmak da kurum doktorunun sorumluluğundadır.

Doktor, kuruma giren tüm gıda maddelerinin sağlığa uygunluğunu denetler ve sağlık açısından tehdit oluşturanların imhasını sağlar. Kurumda eczacı olmaması halinde ilaçların dağıtılmasını sağlar.

Servisin medikal ve idari işlerini mevzuata uygun şekilde yapar ve personelin yaptığı işleri gözetir. Servisin defter ve doküman sisteminin düzenli bir şekilde işlenmesini temin eder. Medikal çöplerin ayrıştırılması ve imhası için gerekli tedbirleri alır.

Diş hekimi de imkânlar dâhilinde her CİK'nda bulundurulmaya çalışılan sağlık personelidir. Mahpuslar ve kurum çalışanlarının ağız ve diş sağlığıyla ilgili önleyici ve tedavi edici hizmetleri yerine getirir ve diş sağlığı ile ilgili sayısal bilgileri düzenler.

Kurum eczacısı, kurum doktorunun yazdığı ilaçları hazırlar, yeşil ve kırmızı reçete ile verilen, uyuşturucu ve uyarıcı niteliği bulunan ilaçların mahkûmlara tane ile verilmesini, huzurda içirilerek kontrol edilmesini sağlar; diğer ilaçların ise mahkûmlara verilmesini temin eder. Yine kurumdaki ilaçların uygun şartlarda muhafazasını kurum eczacısı sağlar ve eksik ilaçların zamanında temin edilmesi için kurum doktorunu bilgilendirir.

Kurum veterineri her CİK'nda bulunmaz. Sadece hayvancılık faaliyetlerinde bulunan işyurtlarında istihdam edilirler. Kurum bünyesinde imalatı yapılan hayvansal ürünlerin üretiminin sağlık ve hijyen kuralları bakımından uygun şekilde yapılması için koruyucu ve tedavi edici hayvan sağlığı hizmetlerini yürütür, hayvanların üreme planlarını yapar, ırkların seçimi ve gelişimini sağlar. Kurum veterineri, yürütmüş olduğu görevle ilgili kurum amirine aylık faaliyet raporu ve istatistiki veriler sunar.

Kurum diyetisyeni, hükümlüler ve personelin enerji ve besin öğeleri ihtiyacını gözeterek menüleri belirlemek suretiyle kurum içindeki bireylerin sağlıklı ve güvenli beslenmesini sağlar. Gıda alımlarıyla ilgili ihale süreçlerinde ve teknik şartnamelerin hazırlanmasında görev alır. Düzenli aralıklarla hizmet içi eğitim verir. Hasta hükümlülerin perhizlerine ve vejetaryen vb. farklı beslenme tercihi olanlara uygun menüleri belirler.

Servisteki hemşire ve sağlık memurları, kurum doktoru himayesinde, onun vereceği görevleri yerine getirir. Mesleki bilgi ve tecrübeleri dâhilinde önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerini yürütür, yürütülmesine yardımcı olurlar.

Hayvan sağlık memurları ise hayvan bakım ve üretimi yapılan işyurtlarında branş bilgisi ve ehliyeti dâhilinde önleyici ve tedavi edici hayvan sağlığı hizmetlerini ifa ederler (CİK YCGTİHY, Md. 13).

5.2.4. Eğitim ve Öğretim Servisi

Yapılan çalışmalar sonucu elde edilen veriler, eğitim ve öğrenimin yeniden suç işleme oranlarını düşürmede önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Kanada'da yapılan bir araştırmaya göre, temel beceri kurslarına katılımın, yeniden suç işleme oranını %12 azalttığı tespit edilmiştir. Bundan daha yeni yapılan bir araştırmada,

eğitim seviyesi düşük ve herhangi bir eğitim ya da kursa katılmamış olan eski hükümlülerin yeniden suç işleme oranının, eğitim almış eski hükümlülere göre üç kat daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir. Yukarıdaki iki araştırma sonucunu kanıtlar nitelikte olan Temel Beceriler Ajansı'nın araştırmasına göre ise düşük eğitim seviyesinin yeniden suç işleme riskini doğrudan artırdığı gözlemlenmiştir. Araştırma, yeniden suç işleme riski yüksek olan bireyler için en etkili unsurun ise eğitim olduğunu önemle vurgulamıştır (Social Exclusion Unit, 2002: 44)

Türkiye'deki CİK'larında eğitim ve öğretim hizmetleri Eğitim ve Öğretim Servisleri tarafından yürütülmektedir. Servis ayrıca kültürel etkinlikler, kütüphane çalışmaları ve manevi rehberlik hizmetlerini de yerine getirir. Tüm bu hizmetler, öğretmen, eğitim uzmanı ve kütüphaneciler eliyle sunulur.

Öğretmenler ve eğitim uzmanları, hükümlülerin eğitim ve öğretimleri ile manevi anlamda gelişimlerini sağlarlar. Eğitimi devam eden hükümlülerin kayıt işlemleri, sınava giriş işlemleri, başka bir kuruma sevkleri halinde okul kayıtlarının nakil işlemleri gibi eğitim ve öğretim ile ilgili her türlü iş ve işlemleri yaparlar. Her eğitim – öğretim yılının başında, yapılacak olan eğitim faaliyetleri ve kurslarla ilgili yıllık plan hazırlarlar, bu planları kurum idaresine bildirirler ve faaliyetleri ile ilgili istatistikleri düzenlerler. Kütüphanecinin bulunmadığı kurumlarda kütüphane hizmetlerini yürütürler. Hükümlülerin eğitim bilgilerini ve eğitimleri ile ilgili kaydettikleri aşamaları gözlem değerlendirme raporu ve gelişim değerlendirme raporlarının ilgili bölümlerine kaydederler.

Kütüphaneciler ise kuruma gelen kitapların kaydını, bakım ve muhafazasını yaparlar. Kitapların hükümlülere dağıtımını ve geri toplanmasını, kitaplıkların ve kütüphanenin düzenini sağlarlar. Kütüphanedeki eksikliklerinin giderilmesi için kurum idaresini bilgilendirirler, kütüphanelerle ilgili işbirliği yapılan diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla olan iş ve işlemleri yürütürler (CİK YCGTİHY, Md. 14).

CTE Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan 2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu'na göre, Türk infaz sisteminde hükümlülerin yeniden sosyal hayata kazandırılması, tekrar suç işlemelerinin önlenmesi ve sorumluluk bilinciyle hayatlarının geri kalanını idame ettirebilmeleri amacıyla her kademedede eğitim ve öğretim faaliyetleri önemsenmekte, bu çerçevede mahpuslara gereken imkânlar uluslararası standartlara uygun şekilde sunulmaktadır.

Türkiye’deki CİK’larında, okuma yazma bilmeyen ya da ilkökul diploması olmayan yetişkin hükümlü ve tutuklular için 1. ve 2. kademe okuma – yazma kursları bulunmaktadır ve bu kişiler için bu kurslara katılım zorunludur. Adalet ve Milli Eğitim Bakanlıklarının yapmış oldukları ortak protokol çerçevesinde bu kurslar, kurum öğretmenleri ya da halk eğitim müdürlüğü kadrosunda bulunan sınıf öğretmenleri tarafından açılır, ülke genelinde uygulanan müfredata göre eğitim verilir ve başarı ile tamamlayanlar ilkökul diploması almaya hak kazanırlar. 2016 yılında, Türkiye genelindeki infaz kurumlarında 1. Kademe okuma – yazma kurslarına katılanların sayısı 7.169, 2. kademe kurslarına katılanların sayısı ise 3.593 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Öte yandan, cezaevlerinde hükümlü ve tutukluların “açık öğretim” olarak adlandırılan sistemle ortaokul, lise ve üniversite eğitimi almalarına imkân sağlanarak kurum içerisinde almış oldukları mesleki ve teknik eğitimleri akademik olarak desteklenmektedir. Böylece mahkûmlar, kuruma geldikleri eğitim seviyesini daha yukarılara taşıma imkânı bulmakta, cezalarının bitiminde bireysel donanımlarını artırmış olmanın avantajıyla toplumsal hayata dönüş yapabilmektedirler. 2016 yılı verilerine göre bu eğitim programlarına katılanların sayısı, ortaokul 6.643, lise 20.058 ve üniversite 6.567 şeklinde gerçekleşmiştir.

Tutuklandığı zaman, örgün olarak bir yükseköğrenim kurumuna devam eden hükümlü ve tutuklular ile cezaevinde iken herhangi bir yükseköğrenim kurumunun örgün eğitim veren bir programına yerleşenlerden; açık cezaevinde bulunanlar, kurum ile aynı mücavir alan sınırlarında bulunan yükseköğretim kurumundaki derslere, idari gözlem kurulunun kararı ile katılabilmektedirler. Kapalı infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların ise kayıtlı oldukları üniversitede derslere devam zorunluluğu olmaması durumunda, yalnızca sınavlara götürülerek eğitimlerine devam etmeleri sağlanır. 2016 verilerine göre, hükümlü ve tutuklulardan 1.096’sı 2 yıllık, 769’u 4 yıllık, 371’i yüksek lisans ve 143’ü de doktora eğitimine devam etmiştir.

CİK’larında eğitim – öğretim servisi tarafından yürütülen bir diğer hizmet de din eğitimi ve manevi rehberlik hizmetleridir. Hem ulusal, hem de uluslararası mevzuat gereği cezaevlerinde hükümlü ve tutuklulara yönelik kendi dini inançları ile ilgili eğitim, konferans ve seminerler verilmektedir. Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan 10 Şubat 2011 tarihli protokol çerçevesinde il ve ilçe müftülüklerince CİK’larına yükseköğrenim görmüş din görevlileri gönderilmekte,

yeterli din görevlisi olmaması durumunda, milli eğitim müdürlükleri tarafından din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri görevlendirilerek din hizmetleri yürütülmektedir.

Kütüphane hizmetleri, eğitim – öğretim servisi tarafından hükümlü ve tutuklulara sunulan en önemli hizmetlerden birisidir. Bu amaçla, müdürlük bulunan CİK'larında kütüphane, müdürlük olmayan kurumlarda ise kitaplık oluşturulması temin ediliyor. Kütüphaneler, CTE Genel Müdürlüğü, kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar ve gönüllü bağışlarla zenginleştirilmekte ve güncellenmektedir. 2016 yılı itibariyle, tüm Türkiye'deki CİK'ları kitaplık ve kütüphanelerindeki kayıtlı kitap sayısı 62.490 adettir.

Yine bu servis tarafından CİK'larında yürütülen bir diğer faaliyet de mesleki ve teknik eğitim kurslarıdır. Özellikle hükümlü ve tutukluların salıverilmeleri sonrasındaki hayatlarını ekonomik olarak idame ettirebilmeleri, toplumsal hayata yeniden katılımları ve adaptasyonlarında hayati rol oynayan bu kurslar, kurumların fiziki imkânları, bireylerin ilgi ve becerileri doğrultusunda, başta halk eğitim merkezleri, iş-kur, mesleki eğitim merkezleri gibi kamu kuruluşları ile STK'lar tarafından desteklenerek açılmaktadır. Bu kurslarda, teknolojik ilerlemelere paralel olarak makine ekip ve ekipmanları CTE Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmak suretiyle hükümlü ve tutukluların değişen iktisadi ve toplumsal koşullara hazır bir şekilde kendilerini güncel tutmaları amaçlanmaktadır.

Eğitim ve öğretim servisi tarafından sunulan hizmetler, sadece mesleki ve akademik eğitimle sınırlı değil. Servis, hükümlü ve tutukluların yaşamış oldukları kapalı mekânların olumsuzluklarından bir nebze de olsa uzaklaşmaları adına çok çeşitli sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler planlamakta, uygulamakta ve uygulatmaktadır. Sanatsal faaliyetlerle hükümlü ve tutukluların hobi edinmeleri ve kaliteli zaman geçirmeleri sağlanırken, spor etkinlikleri ile kapalı alandaki hareket kısıtlılığından kaynaklı olumsuzlukların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi amaçlanmaktadır (CTE, 2016).

Tüm bu çalışmalara rağmen, cezaevlerinde sunulan eğitim ve öğretim hizmetlerinden istenilen verimin elde edilemediği İngiliz Sosyal Dışlanmışlık Birimi tarafından yapılan araştırma ile ortaya koyulmaktadır. Araştırmaya göre, hükümlü ve tutukluların çoğu, eğitime yeterli erişememe ve başarısız bir eğitim geçmişine sahip olarak cezaevine girmektedir. Yakın zamana kadar, cezaevlerinde eğitim ve meslek kursları çalışma hayatı için gerekli becerileri kazandırmaktan ziyade mahpusların

meşgul edilmesi amacını gütmüştür. Bunun sonucunda da, son yıllardaki gelişmelere rağmen, mahpuslar cezaevinde almaları gereken eğitimi alamamakta, mahpusların ve eğitimcilerin motivasyonları korunamamakta ve eğitim potansiyelleri atıl halde kalmaktadır (Social Exclusion Unit, 2002: 43).

5.2.5. İşyurdu Servisi

Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu'nun 2022 yılı Faaliyet Raporunda işyurdu, mahpusların mesleki ve sanatsal bilgi ve becerilerini korumak, geliştirmek; meslek ya da sanat sahibi olmayanlara meslek ve sanat öğretmek; bu kişiler tarafından üretilen mal ve hizmetlerin pazarlanması amacıyla CİK'ları ve tutukevleri içerisinde oluşturulan tesis, atölye vb. birimler şeklinde tanımlanmıştır.

Raporda, CİK'larında sunulan mesleki eğitim faaliyetlerinin temel amacının kesinlikle mahkûmların oyalanmaları olmadığı, bilakis Türk infaz sisteminin nihai amacı olan hükümlülerin yeniden sosyal hayata katılımları ve adaptasyonlarını kolaylaştırma ile paralel bir şekilde yürütülmekte olduğu vurgulanmaktadır.

CİK'larında, hükümlülerin infaz sonrası hayatta iş bulmaları ya da kendi işletmelerini açabilmeleri için bireylerin cezaevi öncesi eğitimleri, kişisel yetenek ve istekleri, cezaevi sonrası ikamet edecekleri çevrenin iş imkânları göz önünde bulundurularak “mesleki ihtiyaç değerlendirme” çalışması yapılmakta ve bu çalışma rehberliğinde mahkûmların mesleki kurslara yönlendirmeleri yapılmaktadır. Bu kurslar, MEB bünyesindeki halk eğitim müdürlükleri ve İş-Kur tarafından planlanmakta ve yürütülmektedir.

Meslek kurslarında teorik olarak eğitilen mahkûmlar, işyurtları bünyesindeki atölyeler ve imalathanelerde çalışmak suretiyle hem öğrendiklerini uygulama imkânı bulmaktalar hem de mesleki anlamda kendilerini geliştirerek tecrübe kazanmaktadırlar. Ayrıca bu çalışmalar neticesinde mahkûmlar, takım çalışması, sağlıklı iletişim ve planlı çalışma alışkanlıklarını da kazanmaktadırlar (CTE, 2022).

İş yurdu servisi, kurumun işyurdu çalışmalarını düzenleyen, işyurtlarının etkin ve verimli bir şekilde faaliyet göstermesini, hükümlülerin meslek edinmesini, piyasa şartlarına uygun üretim yapılmasını sağlayan birimdir. Serviste bir sayman, bir veznedar, bir tahsildar, bir ambar memuru, bir satınalma memuru, ihtiyaç kadar işçi personel görev yapar. Bu personellerin görevleri aşağıdaki gibidir:

Sayman: İşyurdunun muhasebe işlerinden sorumlu olup, muhasebe kayıtlarının tutulması, sarf evraklarının dzenlenmesi ve arşivlenmesi, ayniyat hesaplarının tutulması işlerini yapar.

Veznedar: İşyurtlarında, kasadan yapılan ddemeler ve kasaya yapılan tahsilatları gerçekleştirir, evraklarını dzenler.

Tahsildar: Tahsildar makbuzlarına dayanarak, haricen yapılacak tahsilatları gerçekleştirir, gnlk tahsilatı bordro dzenleyerek vezneye yatırır. Ayrıca veznedarın olmadığı zamanlarda veznedarlık grevine vekâlet eder.

Ambar Memuru: İşyurdu ambarına gelen malzemelerin teslim alınması, muhafaza edilmesi ve ihraç edilmesi işlemlerini yapar. Stok kayıtlarını tutar, belgelerini dzenler ve bu evrakların muhafazasını sağlar.

Satınalma Memuru: İşyurdu mdürü veya ihale yetkilisinin satınalma öncesi veya satınalma sürecinde vereceği grevleri yerine getirir.

İşçi Statüsünde alışan Personel: İşyurdunda, iş kanununa tabi olarak, süreli veya süreksiz işlerde, belirli süreli veya belirsiz süreli, yarı zamanlı veya tam zamanlı sözleşmelerle çalıştırılan personeldir. Bu personelin ücret ve sosyal hakları işyurdu bütçesinden karşılanır. Bu personeller atölye şefi veya usta şeklinde istihdam edilebilirler.

Atölye şefleri ve ustalar hükümlülerin atölyede verimli bir şekilde çalışmalarını, mesleki ve sanatsal bilgilerini geliştirmelerini veya meslek ve sanat öğrenmelerini sağlar, bu çalışmalarda onlara fiilen katılır. Atölye şefleri aynı zamanda, hükümlülerin cezaevi hayatı sonrası yaşamlarında kazanç sağlayacak bir iş öğrenmelerinden sorumludur (CİK YCGTİHY, Md. 15).

5.2.6. Diğer Servisler

CİK'larında yukarıda belirtilen servisler haricinde yönetim servisi, teknik servis ve yardımcı hizmetler servisler bulunmaktadır.

Yönetim servisi, kurum personelinin özlük işleri, mahpuslar ile ilgili bütün idari ve mali iş ve işlemlerin yapıldığı birimdir.

Bu birimde grev yapan idare memuru, mdürü bulunan kurumlarda ikinci mdürden sonraki yönetici personeldir. Kurum amirleri, idare memurlarını daha üst

pozisyondaki idarecilik görevlerine hazırlamak amacıyla diğer servislerdeki işlerde de görevlendirirler.

Serviste görevli bir diğer personel ise ambar memurudur. Bu memur, ambara gelen ve ambardan çıkan malzemelerin teslim ve tesellüm işlemlerini yapar, giriş-çıkış envanterlerini tutar, arşivler ve denetimini yapar.

Cezaevi kâtibi ve bilgisayar işletmeni, kurumun yazı işlerini ve kurum amirlerince verilen diğer işleri yapar (CİK YCGTİHY, Md. 9).

Yardımcı Hizmetler Servisi, kurumun santral hizmetleri, temizlik, ısınma, ulaşım, yemek gibi işlerinin yürütülmesini sağlayan servistir (CİK YCGTİHY, Md. 16).

Teknik servis ise, mühendis, mimar, tekniker, teknisyen, teknisyen yardımcısı vb. personellerin görev yaptığı bu servis, kurumun araç-gereçleri ile binasının bakım, onarım, tamirat ve tadilat gibi teknik işlerinin yapılmasından sorumludur (CİK YCGTİHY, Md. 11).

6. TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİ

6.1. MERKEZ TEŞKİLATI

6.1.1. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Adalet Bakanlığı bünyesinde bulunan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, genel anlamda, ülke genelindeki tüm CİK'ları ve tutukevlerinin yönetim, denetim ve muhasebe iş ve işlemlerini yürütmekle görevli merkezi bir birimdir. Genel Müdürlüğün en önemli görevlerinin başında, hükümlü ve tutukluların ıaşeleri, ibateleri, eğitimleri, çalıştırılmaları ve yardıma muhtaç olanlarının tedavi giderlerinin karşılanması gelmektedir.

Yine Genel Müdürlüğün sorumluluğu kapsamında olan CİK'ları ve tutukevleri, eğitim merkezleri, çocuk ıslah ve eğitim merkezleri ile müşahade merkezlerinde görevli personelin; ataması Bakanlığa ait olanların atama, terfi, tayin, disiplin, emeklilik vb. tüm özlük iş ve işlemlerini yapmak; ataması adli yargı adalet komisyonlarına ait olan personellerin kadro ve özlük işlemleri ile bu işlemlere ait adalet komisyonlarının kararlarının incelenmesi ve onaylanması işlemlerini yürütür. Bunlar haricinde:

- 4301 sayılı kanunla verilen cezaevleri ve işyurtlarının kuruluş işlemleri ve yönetimi ile ilgili görevleri yapmak,

- 2548 sayılı kanun hükümleri gereği alınacak harçlar ve hükümlülere ödettirilecek yemek bedellerinin tahsili ile ilgili işleri yapmak,
- Cezaevleri, ıslah ve eğitim evleri, müşahede merkezleri ve küçükler için tutukevlerinin evrensel kriterlere uygun şekilde yapım ve onarım işleri ile satınalma, kiralama vb. işleri yapmak,
- Çocukların suç işleme sebeplerinin istatistiki veriler ışığında incelenmesi ve bu sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik araştırmalar yapmak, yerli, yabancı ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde olmak,
- Küçüklere kanuni temsilci tayini ile ilgili işleri takip etmek,
- Hükümlülerin, infaz sonrası istihdamı konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla ilişkileri düzenlemek,
- Hükümlülerin gözlemlenmesi işlerini yürütmek,
- Hükümlü ve tutukluların sevk ve nakil işlemlerini yürütmek,
- Mevzuatın ve Bakanlığın vereceği diğer işleri yapmak (CTE-Görevler).

Merkez teşkilatında, Genel Müdürlük bünyesinde:

- Güvenlik ve İnfaz Daire Başkanlığı
- İyileştirme ve Topluma Kazandırma Daire Başkanlığı
- Dış İlişkiler Daire Başkanlığı
- Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı
- Personel Eğitim Daire Başkanlığı
- Sağlık Daire Başkanlığı
- Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı
- Personel Daire Başkanlığı
- Personel Disiplin Daire Başkanlığı
- Kurumsal İletişim Daire Başkanlığı
- Kontrolörler Kurulu Başkanlığı birimleri bulunmaktadır (CTE-Teşkilat).

6.2. TAŞRA TEŞKİLATI

Genel Müdürlüğün taşra teşkilatı, ceza infaz kurumu müdürlükleri, denetimli serbestlik müdürlükleri ve personel eğitim merkezi müdürlükleri şeklinde teşekkül ettirilmiştir (CTE-Teşkilat). Burada, çalışmanın ana konusu ceza ve infaz kurumları olması nedeniyle, infaz kurumları detaylı şekilde ele alınacak olup, konu bütünlüğünü bozmamak adına denetimli serbestlik ve personel eğitim merkezi müdürlüklerine kısaca değinilecektir.

6.2.1. Ceza İnfaz Kurumu Müdürlükleri

6.2.1.1. Kurum İdari Yapısı

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik (CİKYCGTİ) uyarınca CİK'ndaki personeller ve görevleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

CİK'ları idari anlamda, müdürü bulunan ve bulunmayan şeklinde ikiye ayrılır. Müdürü olmayan kurumlarda en üst amir idare memuru, o olmadığı zamanlarda ise infaz ve koruma başmemurudur (Md. 6).

Müdürü olan kurumlarda; bir müdür ve ihtiyaç kadar ikinci müdür ile hükümlü ve tutuklu mevcuduna, kurumun önemi ve türüne göre aşağıda sayılan personel istihdam edilebilir (Md. 2).

- Yönetim servisinde: İdare memuru, ambar memuru, bilgisayar işletmeni ve cezaevi kâtabi.
- Güvenlik ve gözetim servisinde: İnfaz ve koruma başmemuru ile infaz ve koruma memuru.
- Teknik serviste: Mühendis, mimar, tekniker, teknisyen, teknisyen yardımcısı.
- Psiko-sosyal yardım servisinde: Psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve çocuk gelişim uzmanı.
- Sağlık servisinde: Cezaevi doktoru, diş hekimi, eczacı, veteriner, diyetisyen, sağlık memuru, hemşire ve hayvan sağlık memuru.
- Eğitim ve öğretim servisinde: Öğretmen, eğitim uzmanı ve kütüphaneci.

- İşyurdu servisinde: İşyurdu müdürü, sayman, veznedar, tahsildar, işyurdu ambar memuru, satınalma memuru ve işçi statüsünde çalışan personel ile diğer personeller.
- Yardımcı hizmetler servisinde: santral memuru, gemi adamı, şoför, kaloriferci, aşçı, hizmetli ve hasta bakıcı.

a. Kurum Müdürü

Kurumun en üst amiri olan müdür, aynı zamanda işyurdunun da müdürüdür. Müdürün görevleri Yönetmelikte şu şekilde sıralanmıştır (CİK YCGTİHY, Md. 7):

- Kurum personelini, mevzuatta belirtilen hususlarda gözetlemek ve denetlemek.
- Kurum personeline verilen yazılı ve sözlü talimatların yerine getirilip getirilmediğini izlemek ve denetlemek.
- Kurumun genel idaresi ile ilgili mevzuatın ve üst amirlerin vermiş olduğu görev ve emirleri yerine getirmek; işyurtlarına ait mali iş ve işlemleri yürütmek ve denetimini yapmak.
- Hükümlülerin ıslahı, bilgilerinin artırımı, atölye çalışmaları, kişisel uğraşlarının düzenlenmesi ve geliştirilmesinin sağlanması gibi hususlarda mevzuatın kendisine verdiği görevleri yerine getirmek, mahkûmların sağlık durumlarını gözetmek.
- İstatistiki verilerin hazırlanmasını sağlamak ve Cumhuriyet başsavcılığına sunmak.
- Haftada en az bir defa gündüzleri, her on beş günde en az bir defa geceleri kurumun işleyişini denetlemek ve sonuçları denetim defterine işleyerek takibini yapmak.
- Kurumun genel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların tahmini maliyetlerini tespit ederek Bakanlığa sunmak.
- Asayiş ve sağlık gibi hususlarda meydana gelen olaylarda hemen tedbir almak, takviye yardım ihtiyacı olması durumunda Cumhuriyet savcısını ve Bakanlığını bilgilendirmek.
- Mevzuatta verilen diğer görevleri yapmak.

b. İkinci Müdür

İkinci müdür, müdürün kendisine verdiği görevleri yerine getirir ve onun yokluğunda müdüre vekâlet eder. Birden fazla ikinci müdür olması durumunda, ikinci müdürler arasındaki iş bölümü kurum müdürü tarafından belirlenir ve kendilerine yazılı olarak tebliğ edilir (CİK YCGTİHY, Md. 8).

c. Ceza İnfaz Kurumu Kurulları

CİK'larında farklı konularda görev icra eden kurullar bulunmakta olup, bu kurulların ortak çalışma usulleri aşağıdaki gibidir (CİK YCGTİHY, Md. 26):

- 1) Kurullar, mevcut üyelerinin çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alırlar. Oyların eşit olması durumunda, kurul başkanının oyunun bulunduğu taraf üstün sayılır.
- 2) Kurum müdürü, kurulları ayda bir kez ve gerektiğinde her zaman toplayabilir. Ancak, işyurdu yönetim kurulu mutat olarak her hafta toplanır.
- 3) Kurulların gündemi, kurum müdürü tarafından belirlenir.
- 4) Müdürü bulunmayan kurumlarda kurullar, kurum amirinin başkanlığında, hükümet doktoru, öğretmen, infaz ve koruma başmemuru ve infaz ve koruma memurundan oluşur.
- 5) Kurula katılacak aynı ünvanlı personellerden kimin toplantıya katılacağına kurum müdürü karar verir.

i. İdare ve Gözlem Kurulu

Kurulun mutat toplantılarına kurum müdürü başkanlık eder ve gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare memuru, kurum doktoru, psikiyatrist, bir psikolog ve psiko-sosyal servisinden bir görevli, öğretmen, infaz ve koruma başmemuru ile teknik personel arasından kurum müdürünün belirleyeceği bir kişi kurulun üyelerini oluşturur. Ancak personel yetersizliği nedeniyle her kurumda bu görevlilerin tamamının bulunması mümkün olmamaktadır. Eğer kurum bu personellerden bazısına sahip değilse, o durumda kurul mevcut personellerle oluşturulur.

Kurulun iyi hal değerlendirmesi yapmak için toplandığı durumlarda, kurula Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği bir savcı başkanlık eder. Yine bu toplantılara, Cumhuriyet başsavcısının seçeceği bir izleme kurulu üyesi ile Aile ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı il veya ilçe müdürlüklerince görevlendirilecek birer uzman da dâhil olur (CİKYCGTİHY, Md. 22).

Kurulun Görev ve Yetkileri (CİKYCGTİHY, Md. 28):

- Hükümlüleri suç türlerine göre sınıflandırmak, durumlarına uygun kurumlara ayrılmasını sağlamak ve uygulanacak infaz ve iyileştirme rejimini tespit etmek.
- Hükümlülerin kalacakları odalarını belirlemek.
- Kurumdaki hükümlüleri gruplandırmak.
- Hükümlülerin odalarını değiştirmek.
- Hükümlülerin, psiko-sosyal yardım servisi tarafından hazırlanan iyileştirme programlarına bireysel olarak uyumunu ve sonuçlarını değerlendirmek.
- Spor alanlarından, çok amaçlı salonlardan, kütüphaneden, iş atölyesinden yararlanabilecek hükümlüler ile iç hizmetlerde çalışabilecek hükümlüleri tespit etmek ve karar almak.
- Gerekli görülen hallerde hükümlülerin telefon görüşmesi, radyo, televizyon ve internet imkânlarından yararlanmalarının kısıtlanması ile ilgili karar almak.
- Açık kurumlar ve eğitimevlerinde kalan hükümlülerin sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılma amacıyla kurum dışına çıkabilmeleri için karar almak.
- İyi hal kararı almak.
- Hükümlüleri tutum ve davranışları nedeniyle ödüllendirmek.
- Mevzuatta belirtilen diğer görevleri yapmak.

ii. İşyurdu Yönetim Kurulu

Kurul, işyurdu müdürünün (kurum müdürünün) başkanlığında, işyurdundan sorumlu ikinci müdür, sayman, idare memuru, ambar memuru ile cezaevi kâtabi veya bilgisayar işletmeninden teşekkül eder. Satınalma ve yapım işlerinin görüşüldüğü toplantılara konunun ilgilisi bir teknik personel ile atölye şefi de katılabilir (CİKYCGTİHY, Md. 23).

Kurulun Görev ve Yetkileri (CİKYCGTİHY, Md. 29):

- İşyurdunun geliştirilmesi ve faaliyetlerinin yönlendirilmesini sağlamak.

- İyileştirme programları kapsamında hükümlülerin çalışmalarını sağlamak.
- Sürekli veya geçici olarak kurumda çalıştırılacak işçilere verilecek ücretler ve bunların iş akitlerinin feshi konusunda Bakanlığa öneride bulunmak.
- Kurumda üretilen ürünlerin fiyatlarını belirlemek.
- İşyurdunda fazla çalışma yapılmasına dair önerileri değerlendirmek.
- Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşların onayını gerektiren işlemleri onaya sunmak.
- Mevzuatta belirtilen diğer görevleri yapmak.

iii. Disiplin Kurulu

Disiplin kurulu, kurum müdürünün başkanlığında, idare memuru, psiko-sosyal yardım servisinde görevli her meslek grubundan müdür tarafından seçilen birer temsilci, öğretmen, atölye şefi ve sorumlu infaz ve koruma başmemurundan teşekkül eder (CİKYCGTİHY, Md. 24).

Kurulun Görev ve Yetkileri (CİKYCGTİHY, Md. 30):

- Hükümlülere uyarma, kınama ve bazı etkinliklere katılmaktan men cezası haricindeki disiplin cezalarını vermek.
- İyi halin tespitine esas olacak görüş bildirmek.
- 5275 sayılı Kanun'da belirtilen durumlarda disiplin cezasını kaldırmak.
- Hükümlülere ait mektup, telgraf ve fakslerden mektup okuma komisyonu tarafından sakıncalı görülenlerin ilgisine verilip verilmemesine karar vermek.
- Mevzuatta belirtilen diğer görevleri yerine getirmek.

iv. Eğitim Kurulu

Bu kurul, kurum müdürünün başkanlığında, eğitimden sorumlu ikinci müdür, kurum doktoru, bir psikolog ve psiko-sosyal yardım servisinde görevli başka ünvandan bir personel, kurumda görevli bütün öğretmenler, eğitim uzmanı ve kütüphaneciden teşekkül eder (CİKYCGTİHY, Md. 25).

Kurulun Görev ve Yetkileri (CİKYCGTİHY, Md. 31):

- Kurumda uygulanacak eğitim ve iyileştirme programlarının esaslarını belirlemek, takip etmek ve değerlendirmek.
- Yeni gelen hükümlülerin eğitimleri ile ilgili araştırma yapılmasını ve rapor haline getirilecek olan bu araştırmanın değerlendirmesini yapmak.
- Eğitim ve iyileştirme programlarının uygulamalarını ve sonuçlarını değerlendirmek ve bu değerlendirmeler sonucunda gerekli değişiklikleri yapmak.
- Eğitim-öğretim programları çerçevesinde, hükümlülerin eğitim giderlerinin karşılanması için yapılacak çalışmaları planlamak.
- Kurum kitaplık veya kütüphanesine satın alma, bağış veya ödünç alma gibi yollarla kazandırılacak olan yayınları tespit etmek.
- Kuruma gelen kitapların kuruma kabul edilip edilmeyeceğine karar vermek.
- Kuruma gelen her türlü yayının hükümlülerin iyileştirilmesi ve kurum disiplini açısından sakıncalı olup olmadığına karar vermek.
- Kitap okumayı teşvik edici faaliyetler yapmak.
- Mahkûmların eğitimi için kurum dışından getirilecek misafir eğitmenleri, yapacağı programı ve konusunu belirlemek.
- Mevzuatta belirtilen diğer görevleri yapmak.

6.2.2. Denetimli Serbestlik Müdürlükleri

Herhangi bir suç sebebiyle hapis cezası almış ve bu cezasının infazı CİK'larında gerçekleştirilen hükümlüler, uzun süre sosyal hayattan ve dış dünyadan kopuk bir hayat yaşamaları nedeniyle bir takım sorunlar yaşarlar. İşte bu sorunlarıyla baş edebilmeleri için desteğe ihtiyaç duyarlar. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK), kamu kurum ve kuruluşlarını bu desteği sağlamakla yükümlü tutar (Md. 102). Yasa bu kurumları, ceza ve infaz kurumlarına “dış yardımlar” şeklinde tanımlar. Denetimli serbestlik müdürlükleri de bu dış yardımlardan bir tanesidir.

Denetimli serbestlik müdürlükleri, ceza erteleme, salıverme ya da hakkında adli kontrol, ev hapsi vb. hapis cezası harici bir tedbire hükmedilen hükümlülerin

toplum hayatında izlenmesi, iyileştirilmesi, psikolojik ve sosyal sorunlarının giderilmesi, salıverme sonrası korunması, yargılaması devam edenler hakkında sosyal araştırma raporlarının tanzimi ve suç mağdurlarının korunması gibi görevleri yerine getirir (5275, md.104).

6.2.3. Personel Eğitim Merkezi Müdürlükleri

Bu müdürlüklerin görev tanımı 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu'nda, kanunun isminde geçen kurumların ihtiyaç duyduğu personeli gerekli bilgi, beceri ve davranışlar yönünden eğitmek; hukuka ve insan haklarına saygılı, tarafsızlık duygusu ile donatılmış bir şekilde yetiştirmek olarak belirtilmiştir. Bu merkezlerde, idare memurluğu öğrencileri, infaz koruma memurluğu öğrencilerinin hizmet öncesi eğitimi, kurum personellerinin aday memurluk, hizmet içi ve görevde yükselme eğitimleri yapılır. Eğitimlerde genel hukuk bilgisi, insan hakları, idare hukuku, ceza ve infaz hukuku, sosyoloji ve kişisel ve toplu savunma sporu eğitimleri verilmektedir (4769, Md.4). Hal-i hazırda Türkiye'de, Ankara, İstanbul, Erzurum, Kahramanmaraş ve Denizli illerinde olmak üzere, toplamda beş personel eğitim merkezi bulunmaktadır (PEM).

Ceza infaz kurumlarının çok boyutlu hizmet ve işlevi nedeniyle idari birimlerin ve personelin görev ve yetkilerinin ve yetki sınırlarının olabildiğince net bir şekilde belirlenmesi, olası yetki karmaşası ve çatışmalarının önüne geçmek adına son derece önemlidir. CİK'ları üzerinde yetkili olan mülki idare amirleri ve C. Savcıları için bu sınır çizgilerinin şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde belirginleştirilmesi ise çok daha önemlidir. Zira kurum personellerinin hepsi en nihayetinde hiyerarşik olarak kurum amirine bağlı olup, görev ve yetki konusunda herhangi bir tereddüt oluşması halinde bu tereddüt, kurum amirinin basit bir müdahalesiyle giderilebilir. Ancak mülki idare amirleri ve C. Savcıları, birbirinden bağımsız iki farklı erk mensubudurlar ve hiyerarşik anlamda aralarında bir astlık ve üstlük durumu yoktur. Dolayısıyla, herhangi bir uyuşmazlık durumunda yetkinin veya sorumluluğun kimde olduğunu sorabilecekleri "ortak" bir üstleri bulunmamaktadır. Böyle bir durumda başvurabilecekleri tek mercii mevzuattır.

7. CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİNDE FARKLI ÜLKE ÖRNEKLERİ

Dünya genelinde ceza infaz sistemleri, ülkelerin ekonomik durumu, yetişmiş insan gücü, yasal düzenlemeler, kültürel değerler, suç oranları ve türleri gibi faktörlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Çoğu ülkede ceza infaz sistemi merkezi yönetime bağlı olarak yapılandırılmıştır. Buna karşı, bazı ülkelerde sistem, eyalet ve bölge bazında planlanmış, bazılarında ise özelleştirme yoluna gidilmiştir. Bazılarında cezalandırma odaklı bir infaz sistemi benimsenmişken, bazılarında ise daha çok suçluların ıslahı asıl hedef olarak belirlenmiştir. Ancak her ikisini bir arada sağlamaya çalışan sistemlere de rastlamak mümkündür. Ülkelerin çoğunda ceza infaz kurumları Adalet Bakanlığına bağlı olarak faaliyet yürütürken, bazı ülkelerde ise İçişleri Bakanlığı bünyesinde yer almaktadırlar (USDS, 2012: 9).

7.1. AMERİKA'DA CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİ

Dünyada yaklaşık 9 milyon insan bir tür cezaevinde ya da gözetim altında bulunmaktadır ve bunun dörtte biri Amerika Birleşik Devletleri'ndedir (ABD) (USDS, 2012: 7). ABD ceza adalet sistemi polis, mahkemeler (savcılar ve avukatlar da dâhil) ve infaz kurumları üçlü saç ayağından teşekkül etmektedir. “Islah sistemi” ile “cezaevi sistemi” aynı şeyler olmayıp, jail olarak adlandırılan hapishaneler ile prison olarak adlandırılan hapishaneler de aynı şey değildirler. “Cezaevi sistemi” mahpusların barındırılması ve kontrol edilmesine odaklanırken, “ıslah sistemi” bunların yanında mahpuslara yaşam becerisi eğitimi, madde bağımlılığı tedavisi, eğitim ve meslek edinme programları fırsatları sunarak sosyal hayata yeniden dâhil olmalarını sağlamayı içerir (USDS, 2012: 6).

Amerika'da, merkezi hükümete bağlı tek bir tane dahi cezaevi bulunmamaktadır. Cezaevleri, mahalli, şehir, eyalet, bölgesel ve federal cezaevleri şeklinde kümelenmiştir. Amerikan Federal Hapishaneler Bürosu (FBOP), yalnızca federal yasalar kapsamına giren suçlardan mahkûm olan kişilerin infazından sorumludur. 2011'in başlarında, Birleşik Devletler'deki 2,3 milyon mahpusun sadece 210 bin kişisi, yani %10'u FBOP sorumluluğundaki hapishanelerde tutulmaktaydı. Amerika'da her eyaletin kendine ait bir infaz sistemi bulunmaktadır. Eyaletlerin çok azında hapishaneler, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye operasyonları birlikte yönetilirken, çoğu eyalet sistemi yalnızca hapishane yönetimi ile ilgilenir. Örneğin, jail

olarak adlandırılan hapisaneler ya belediye tarafından ya da ilçe hükümeti tarafından yönetilir ve çoğu denetimli serbestlik birimleri de mahkemelere bağlıdır (USDS, 2012: 8-9).

Amerikan cezaevlerinin yönetim yapısı, başta kurum içi yönetimi ile kamu ve eyaletlerarası ilişkiler birimlerinden oluşan üst yönetim (executive management), bütçe ve finans, insan kaynakları, tedarik, yapı-onarım, planlama, hükümlü sınıflandırma ve arşiv, hükümlü taşıma, hükümlü programları ve tıbbi servis birimlerinden oluşmaktadır (USDS, 2012: 19).

7.2. İNGİLTERE'DE CEZAEVLERİNİN YÖNETİMİ

İngiltere ceza infaz sisteminde yargı ve infaz birbirinden tamamen ayrı şekilde planlanmıştır. Türkiye'de Adalet Bakanlığı uhdesinde yürütülen cezaevleri yönetimi ve infaz ile ilgili görev ve yetkiler, İngiltere'de Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Genel Savcılık kurumları arasında dağıtılmıştır. Adalet Bakanlığı mahkemelerin yönetiminden, İçişleri Bakanlığı ise cezaevlerinin yönetiminden sorumludur. İçişleri Bakanlığı, ilk kurulduğu günden itibaren cezaevlerinden sorumlu iken, 1877 yılında çıkarılan bir yasa ile yerel yargıçların cezaevleri ile ilgili sahip olduğu bir kısım yetkiler de İçişleri Bakanlığı'na devredilmiş ve bu değişiklik sonucu bütün cezaevlerinin tek sorumlusu Bakanlık olmuştur.

İçişleri Bakanı, 1952 tarihli Cezaevi Yasası'nın kendisine vermiş olduğu yetkiye dayanarak Cezaevi Kuralları çıkarabilmekte ve bu kurallarla cezaevlerinin çalışma usullerini, genel yaşam esaslarını, mahpusların uyması gereken kuralları düzenleyebilmektedir. İngiltere'de Cezaevi Kuralları 1964'ten sonra ilk kez 1999 yılında yeniden düzenlenmiştir.

İngiltere'de cezaevi personelinin eğitim düzeyi diğer kamu görevlilerinininkine göre daha düşük olmasına rağmen işlerinde daha yetkin oldukları tespit edilmiştir. Bunun iki sebebi olduğu düşünülmektedir. Birincisi, personelin eğitime verilen önem; ikincisi ise, hizmet standartlarının oluşturulmuş olmasıdır.

Personelin yerel düzeydeki eğitimleri, görev yaptıkları kurumca yürütülmektedir. Merkezi eğitim ise, ülke genelinde kurulmuş olan Cezaevi Hizmet Okullarında verilmektedir. Bu okullarda, göreve ilk başlayan personelden, sağlık personeli dâhil, kurum müdürüne kadar her düzeydeki personele eğitim verilmektedir. Stratejik çerçevesi Cezaevi Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen bu

eğitimlerde, Yönetimin ve Personelin Geliştirilmesi, Personel, Muhasebe ve Yönetim, Güvenlik ve Cezaevi Yönetimi, Teknik ve Uzmanlık Eğitimi başlıkları altında 102 farklı eğitim programı uygulanmaktadır. Eğitim programlarında, personele teorik bilgiler yerine uygulamaya yönelik eğitimler verilmektedir. Bu sebeple, eğitimci olarak akademisyenlerden ziyade işin uzmanları tercih edilmektedir (Sezen, 2002: 202-206).

7.3. İTALYA'DA CEZAEVLERİNİN YÖNETİMİ

Türk Ceza Kanunu'nun yasalarından iktibas edildiği İtalya'da ceza infaz sisteminin en tepesinde Adalet Bakanlığı bulunmaktadır. Bakanlık, mahkemelerin yanı sıra cezaevleri ve personellerinin yönetimi fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Cezaevleri servisleri, suçluların ıslahı ve denetimli serbestlik birimleri de yine Adalet Bakanlığı'nın sorumluluk alanında bulunmaktadır.

Türkiye'deki Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün muadili olan Cezaevleri Yönetim Müdürlüğü ise, hürriyeti kısıtlayıcı cezaların infazı, cezaevi yöneticileri ve personelinin özlük işleri ve denetimli serbestlik işlemlerinden sorumludur.

Tüm ülke genelinde toplam 16 tane bulunan Cezaevi Bölge Müdürlükleri ise, taşrada cezaevlerinden sorumlu kurumlar olup, Cezaevleri Yönetim Müdürlüğü'nün bir plan dâhilinde hazırlamış olduğu, tüm ülke genelinde uygulama birliğini de amaçlayan yönetmelikler ve genelgeleri hayata geçiren birimlerdir. Özellikle bir ya da birden fazla bölgede yetki sahibi olan bu merkezi olmayan bölge müdürlükleri personel işlemleri, infaz hizmetleri, kurumların organizasyonu ve denetimli serbestlik işlerini yürüten birimlerdir (LLP).

Ceza infaz kurumları, çoğu ülkede devletin bir kurumu olarak faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla, bu kurumlar sadece fiziki birer organizasyonun ötesinde devletin tüzel kişiliği içerisinde bir takım kurallara göre faaliyet göstermek durumundadır. Bu kuralların en başında şüphesiz “yetki unsuru” gelmektedir. Zira hukukilik ilkesi gereği, devlet organizasyonu içerisinde bulunan tüm kurum ve kuruluşlar yapacakları her türlü iş ve işlem için önceden verilmiş bir yetkiye ihtiyaç duyarlar.

Yetki kavramı gerek özel, gerekse idare hukukunda yer, zaman, kişi, konu gibi çok çeşitli açılardan ele alınması gereken son derece önemli bir konudur. Burada, söz konusu kavram idare hukuku yönüyle ele alınmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARININ YÖNETİMİNDE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ VE İNFAZ SAVCILARININ GÖREV VE YETKİ ÇATIŞMALARININ ANALİZİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. ARAŞTIRMA: MEVZUAT TEMELİNDE BİR İÇERİK ANALİZİ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

CİK’larının yönetimi, ülkelerin yönetim sistemi ve devlet politikalarına göre farklılık göstermektedir. Günümüzde, çoğu ülkede cezaevlerinin yönetimi devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. ABD gibi bazı ülkelerde ise bu kurumların yönetimi özel şirketlere devredilmiştir.

Türkiye, CİK’larının devlet eliyle yönetildiği ülkeler arasında bulunmakta olup bu görev devlet teşkilatı içerisinde Adalet Bakanlığı’na verilmiştir. Merkezi idarede cezaevlerinin yönetiminden sorumlu yalnızca bir Bakanlık varken, taşra teşkilatındaki sorumluluk makamı merkezdeki kadar açık ve sade bir yapıya sahip değildir. Zira taşradaki CİK’larının yönetim yetkisi, genel anlamda mülki idare amirleri ve infaz savcıları arasında paylaştırılmış durumdadır. Ancak uygulamaya pek yansımıyor olsa da, bu iki meslek grubu arasında yer yer mevzuat temelli yetki ve sorumluluk belirsizliği bulunmaktadır.

Bu araştırmada sorularımız, mülki idare amirleri ve infaz savcılarının CİK’ları ile ilgili görev ve yetkilerinin mevzuat temelinde incelenmesi ve bu alandaki belirsizliklerin tespit edilmesine yönelik olacaktır. Dolayısıyla, bu araştırma ile temel olarak “Türkiye’de CİK’larının yönetiminde, mülki idare amirleri ve infaz savcıları arasındaki mevzuat bağlamında görev ve yetki belirsizlikleri nelerdir?” sorusuna cevap aranacak olup, ayrıca aşağıda belirtilen soruların cevapları da temel soruyu destekleyici mahiyette araştırılacaktır.

- Mevzuatta, mülki idare amirleri ve infaz savcılarının CİK’larının yönetimi ile ilgili ne tür görev ve yetkiler verilmiştir?
- Bu iki meslek grubu arasındaki belirsizlikleri gidermek adına yapılması gereken düzenlemeler nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmada, Türkiye’deki CİK’lerinin yönetiminde mülki idare amirleri ve infaz savcılarının görev, yetki ve sorumlulukları mevzuat hükümleri temelinde incelenecek ve analiz edilecektir.

Tablo 1. Araştırma Örneklemi

KANUNLAR		
Numarası	Adı	Kabul Tarihi
5442	İl İdaresi Kanunu	10.06.1949
5275	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun	13.12.2004
2803	Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu	10.03.1983
657	Devlet Memurları Kanunu	14.07.1965
YÖNETMELİKLER		
2324	Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik	28.03.2020
	Kaymakam Adayları Yönetmeliği	06.07.2011
PROTOKOLLER		
	Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı Arasında Ceza İnfaz Kurumlarındaki Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Protokol	30.04.2009
	Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri ile Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol	26.01.2017
RAPORLAR		
Düzenleyen Kurum	Başlık	Tarih
TESEV	Türkiye’de Ceza İnfaz Politikaları ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri	Şubat 2015
AB Bakanlar Komitesi	Bakanlar Komitesi’nin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Üye Devletlere Rec(2006)2-rev Sayılı Tavsiye Kararı	01.07.2020

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI

CİK'ları, Adalet Bakanlığı'nın birer taşra teşkilatı olup, yönetimlerinde merkezi idare ve taşra birimlerinde görev ve yetkisi bulunan Bakan, Bakan Yardımcısı, cezaevi müdürleri gibi çok sayıda kamu görevlisi bulunmaktadır. Ancak bu araştırma, CİK'larının yönetimi ile ilgili yetkili olan görevlilerden sadece mülki idare amirleri ve infaz savcılarını kapsamaktadır.

Burada “mülki idare amiri” kavramı ile hangi kamu görevlilerinin kastedildiği hususuna açıklık getirmek faydalı olacaktır. Zira “mülki idare amiri” ifadesi, yaygın olarak bilinen vali ve kaymakam haricinde daha başka kamu görevlilerini de kapsamakta, zaman zaman da olması gerekenden daha geniş anlamlarda ya da yanlış şekilde kullanılabilmektedir.

TODAİE Kamu Yönetimi Sözlüğü'nde mülki idare, ülke topraklarında oluşturulan il, ilçe vb. yönetim birimlerinin, merkezi idarenin ajanları eliyle yönetme faaliyeti ile bu faaliyetlere ilişkin mevzuat ve personelden oluşan yönetim küresi şeklinde tanımlanmıştır (Bozkurt vd., 1998: 176-177). Mülki idare amirliği, kamu merkezi yönetimi adına taşra idaresini yetki genişliği esasına göre yürüten meslek grubudur (Başa ve Yıldız, 2011: 37). 1982 Anayasası'nın 126. maddesinde, Türkiye'de merkezi idare kuruluşunun, coğrafi, ekonomik ve kamu hizmet gereklilikleri göz önünde bulundurularak illere; illerin de diğer alt bölümlere ayrıldığı ifade edilmektedir. (T.C. Anayasası). Bu Anayasa maddesine paralel olarak, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununda da, Türk merkezi idare kuruluşunun coğrafi, iktisadi ve kamu hizmet gereklerine göre il, ilçe ve bucak şeklinde bölündüğü hükmü yer almaktadır (İİK., md.1). Bu iki madde bir arada değerlendirildiğinde, Türk devlet sistemi, merkezi idare ve taşra teşkilatı olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezi idarenin taşra teşkilatında il ve ilçe olmak üzere iki mülki teşkilat yer almakta; bu kademelendirmeye “mülki idare taksimatı”, kademelerin yöneticilerine ise “mülki idare amiri” denmektedir (Boztepe, 2018: 109).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 36. maddesinin XI. fıkrasına göre valiler, kaymakamlar, vali veya kaymakamlık sıfatını kazanmış olan İçişleri Bakanlığı merkez ve iller kuruluşunda (vali yardımcıları) çalışanları ile maiyet memurları (kaymakam adayları) mülki idare amirliği hizmet sınıfına dâhil olan kamu görevlileri olarak sayılmıştır (DMK, md.36).

Genel anlamda mülki idare amirlerinin görev ve yetkileri, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile belirlenmiştir. Bunun haricinde, daha başka kanunlarla da çok sayıda görevler tanımlanmıştır mülki amirler için. 3091 Sayılı Taşınmaz Mal Zilyedliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun (Md. 2), 4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (Md. 3/a) ve Tüketici Hakem Heyetleri Yönetmeliği (Md. 8) bu görevlere örnek olarak verilebilir. Öyle ki, İçişleri Bakanlığı'nın 1971 yılında hazırlamış olduğu “İç Düzen Araştırması” raporunda, farklı konularda, mülki idare amirlerine tanımlanmış 827 adet görev tespit edilmiştir (İç Düzen Raporu, 1972: 611-731). Günümüzde kamu faaliyet ve sorumluluk alanının 1971 yılına kıyasla çok daha genişlediği, mülki idare sisteminin ise hemen hemen aynı şekilde devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu görevlere yenilerinin eklenmiş olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu çalışmadaki mevzuat incelemesi, mülki idare amirlerinin görev ve yetkilerinin ana çerçevesini oluşturan İl İdaresi Kanunu ve ceza ve infaz kurumlarına müteallik görevlerini tanımlayan mevzuat hükümleri ile sınırlı tutulacaktır.

Yine araştırma boyunca “infaz savcısı” ifadesiyle kastedilen, Cumhuriyet Başsavcısı ya da hükümlülerin infazını izlemek ve denetlemekle görevlendirdiği Cumhuriyet savcısıdır. İnfaz izleme ve denetleme görevi olmayan diğer savcılar araştırma kapsamı dışındadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinin en önemlilerinden biri olan içerik analizi, 1980'li yıllardan sonra psikoloji ve sosyal bilimlerin yanı sıra gazetecilik ve iletişim araştırmalarında da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknik, yazı/söylem içeriğinde var olan ana bileşenleri tespit etme, sınıflandırma ve yorumlama amaçlı kullanılan sistematik, metodolojik ve objektif bir yöntem olarak kabul edilmekte; bir yazının ya da görselin muhtevasında düzenli bir şekilde tespit edilen kategorilerin/kodların varlığını analiz etmek için kullanılmaktadır (Robert ve Boullaguet, 1997'den akt. Alanka, 2024: 69). Araştırmacı yaptığı analizde, kelimelerin ya da kelime gruplarının kullanım sıklıklarını ve araştırma sorusunun sınırlarını tanımlar, elde ettiği bu verileri değişik kodlama teknikleriyle katı bir sistematik içerisinde parçalara ayırarak analiz eder; bunları sınıflara ayırır ve elde edilen veriler arasında ilişkiler kurar. Netice olarak araştırmacı, yapmış olduğu kodlamaları bu

teknikle saymak veya puanlamak suretiyle istatistiksel bir veri haline getirebilir (Landrum & Ohsowski, 2018: 132).

Kümbetoğlu'na (2008) göre, kişilerin tecrübelerini, bu tecrübelerin farklı sosyal sebeplerle ortaya çıkardığı iletişimleri ve toplumsal ilişkilerin ağlarını sayısal anketler ve istatistiklere dayanarak izah etmek ve yeteri kadar kavramak mümkün olmadığından nitel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple birçok sosyal bilimci sıklıkla, nitel veriyi nicel veriye tercih etmekte; nicel verilerin nitel verilerle zenginleştirilmiş olanlarını yeğlemektedirler. Dolayısıyla, veri toplama aracı olarak içerik analizi yönteminin tercih edildiği bu araştırmada, alışlagelmiş olan içerik analizinde olduğu gibi herhangi bir kodlama ya da kataloglama yoluna gidilmemiştir.

Belgeler yazar tarafından ilk kaynağından okunmuş ve yorumlanmış; kurallı bir analiz yöntemi izlenmeden, belgelerdeki mevcut bilgiler doğrultusunda araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Dolayısıyla çalışma, içerik analizinin şekli özelliklerini taşımayan tanımlayıcı bir doküman incelemesi niteliğindedir.

Analiz süreci, yazarın araştırma kaynaklarından edindiği anlamlar temelinde gelişmiş ve elde edilen veriler bir bütün olarak yorumlanarak araştırma sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

1.5.1. Mülki İdare Amirleri

1.5.1.1. Valilerin Hukuki Statüsü, Görev ve Yetkileri

Anayasa m.126'ya göre Türkiye, merkezi idare kuruluşu yönünden illere, iller de daha alt bölümlere ayrılır ve birden fazla ili kapsayan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu madde uyarınca, il idaresinde yetki genişliği esastır.

Onur Karahanoğulları, merkezi idarenin cumhurbaşkanlığı teşkilatı ve illerden teşekkül ettiğini, il bölüntüsünün ise anayasa ile oluşturulmuş ve cumhurbaşkanının kural koyma yetkileri dışında olan merkezi idare örgütü olduğunu ifade eder. Merkezi idarenin ülke genelinde örgütlenmesi (mülki idare) olan iller, cumhurbaşkanlığı teşkilatının “taşra örgütlenmesi” değildir. Zira iller, cumhurbaşkanlığı teşkilatından bağımsız, anayasal ve kanuni yönetim birimleridir.

1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin (CBK) 505. Maddesi uyarınca taşra teşkilatı, bakanlıkların kuruluş amaçları doğrultusunda hizmet veren örgütler olup, ihtiyaca göre aşağıda belirtilen birimlerin tamamından ya da birkaçından meydana gelir:

- İl valisine bağlı il müdürlükleri
- Kaymakama bağlı ilçe müdürlükleri
- Merkezi idareye bağlı taşra kuruluşları

657 sayılı DMK'nun 59. maddesi uyarınca valiler, istisnai memurlardır. Yani, DMK'nda yer alan atama, sınav, kademe ve derece ile ilgili hükümlere bağlı olmaksızın atanan memurlardır (Koç, 2021: 45). Yasa yapıcı, valilerin idari sistem içerisindeki hukuki statüleri, görev ve yetkilerini 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununda (İİK) düzenlemiştir. Bu kanuna göre vali, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'nın ildeki temsilcisi ve idari yürütme aracıdır (Md. 9). Valiler ilin genel idaresi ile ilgili Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu olup, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar da görev tanımları ile ilgili konularda valilere emir ve talimat verebilirler (Md. 9/A). Vali, devletin ve ülke çapındaki kamu hizmetlerini yürütmekle sorumlu olan bakanların ildeki temsilcisidir. Dolayısıyla vali, devlet adına idari işlem yapabilir ve il yönetimi ile ilgili davalarda davalı ya da davacı olabilir (Karahanoğulları, 2022: 182). Bakanlıklar ve tüzel kişiliği olan genel müdürlükler ildeki taşra teşkilatları ile ilgili tüm işleri doğrudan valiliklere, valilikler de onlara yazarlar (Md. 9/B). Ancak valiler, hiçbir bakanlığa bağlı olmadıkları gibi hiçbir bakanlığın hiyerarşisi içerisinde de değildirler. Vali, ilin genel idaresini bakanlıkların il teşkilatı ile yürütür. Ancak, merkezi idarenin vali adına karar alması mümkün değildir. Merkezi idare, kamu hizmet politikalarını belirleyebilir, mevzuata dair görüş bildirebilir, valiye emir verebilir ama vali adına veya yerine geçerek işlem yapamaz, karar alamaz (Karahanoğulları, 2022: 183). Her türlü mevzuatın (kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi vb.) yayımı, ilanı ve uygulamasını sağlamakla yükümlü olan vali, bu mevzuat hükümlerinin emir ve talimatlarının yerine getirilmesini temin ile de görevlidir. Bu konuda her türlü iş ve işlemleri yapmaya yetkili olup (Md. 9/C), bu görevlerini yerine getirirken genel emirler çıkarabilir (Md. 9/Ç).

Vali, askeri ve adli kurumlar haricindeki tüm devlet kurumlarını, müessese ve işletmelerini, şahıslara ait işyerlerini ve yerel yönetimleri bizzat ya da merkez teşkilatlarından talep edeceği müfettişler veya kendi görevlendirdiği memurlar vasıtasıyla denetleyebilir ve teftiş ettirebilir (Md. 9/D). Yine vali, ildeki teşkilatlardan herhangi bir tanesinin görev alanına girmeyen işlerin yürütülmesini, bu işle alakalı

olan kurumu görevlendirerek sağlar. Verilen bu görevin yerine getirilmesi zorunludur (Md. 9/F).

Vali, ildeki kamu kurumlarında görevli uzman ya da teknik personellerden asli görevlerini aksatmamak kaydıyla, ilin genel ya da yerel hizmetlerinin görülmesini isteyebilir. Yine bu görevlerin yerine getirilmesi de zorunludur. Yapılan bu görevlendirme ile ilgili, ilgili bakanlık ya da genel müdürlük haberdar edilir (Md. 9/G).

Vali, devlet gelirlerinin tahakkuk ettirilmesini, tahsil edilmesini ve ödemelerinin düzenli şekilde yapılmasını temin eder. Gelir kaynaklarını geliştirmek için çalışmalar yapar, bu konuda Bakanlıklara ve genel müdürlüklere tekliflerde bulunabilir (Md. 9/H).

İl idaresinin başı, devlete ait ve yerel yönetimlerin kamu tüzel kişiliklerine ait genel ve özel mülklerinin her türlü tehlikelere karşı korunmasını, bakımlı tutulmasını, değerlendirilmesini ve sağlıklı şekilde kullanımlarını temin edecek tedbirlerin alınmasını sorumlularından ister ve denetimini yapar (Md. 9/İ). İl, ilçe, bucak merkezleri ve civarlarında kamu hizmetlerinin görüldüğü kiralı ya da kirasız binaların, yerel hizmet şartları ve Hazinesinin menfaatleri de göz önünde bulundurularak, bir araya toplanmasını sağlar ve denetler (Md. 9/J).

Vali, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına başkanlık eder ve tebrikleri kabul eder (Md. 9/K).

Ceza ve tevkif evlerinin güvenliği ve hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetim altında bulundurmak vali ile birlikte Cumhuriyet savcısının görevidir (Md. 10/B).

İl sınırları içerisindeki, genel ve özel bütün kolluk kuvvetinin ve teşkilatlarının amiri validir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak adına gereken her türlü tedbirleri alır. Kolluk kuvvetlerinin amir ve memurları, valinin emirlerini derhal yerine getirmek mecburiyetindedirler (Md. 11/A). Ülkenin sınır ve kıyı emniyetini ve bunlarla ilgili tüm işleri, yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre yürütür ve sağlar (Md. 11/B). İl sınırları dâhilinde asayişin, kişi dokunulmazlığının sağlanması, önleyici kolluk faaliyetlerinin sevk ve idaresi valinin ödev ve görevlerindendir. (Md. 11/C). Jandarma, polis, gümrük muhafaza memurları ve diğer özel kolluk kuvvetlerinin tüm ast ve üstlerinin yerleri il içerisinde olmak şartıyla vali tarafından değiştirilebilir. Bu yer değişikliklerinden ilgili bakanlıkları da haberdar eder (Md. 11/Ç).

Valiler, ilde meydana gelebilecek olayları ya da vuku bulan olayları, emrindeki kuvvetlerle önleyemeyeceği kanaatine varırsa ya da önleyemezse, diğer illerin kuvvetlerinden destek almak için İçişleri Bakanlığından ve gerekirse en yakın kara, hava ve deniz kuvvetlerinden yardım isterler (Md. 11/D).

Devlete ve mahalli idarelere (özel idare, belediye ve köylere) ait olan ve bunlara bağılı bulunan daire ve müesseselerle gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilen ticari, sınai, mali ve iktisadi işletmeler, depolar ve teknik personel bulunduran yerler devletin güvenliğı ve asayışı ve çalışma hayatının düzenlenmesi açısından valinin gözetim ve denetimi altındadırlar. Buralarda istihdam edilen çalışanların kimlikleri ve nitelikleri hakkında valiler bilgi talebinde bulunabilir, bu talepler derhal yerine getirilir (Md. 11/E).

Valiler, vatandaşın askerlik işlemleri ile ilgili başvuru ve şikâyetlerini kabul ederler. Bu başvuru ve şikâyetlerin gereğinin ifası için ilgili askerlik şubesi ve dairelere yazı yazılır; cevabi yazıları yeterli görmezse askerlik şubesinin bağılı bulunduğu daha üst komutanlıklara veya Milli Savunma Bakanlığı'na müracaat ederler. Bu kurumlar gerekli soruşturmaları yapar, gereğini yerine getirirler ve sonucu ile ilgili valileri bilgilendirirler (Md. 11/F).

Vali, gerekli gördüğü durumlarda, suç faillerinin bulunması için kolluk amir ve memurlarına talimatlar verebilir. Bu talimatlar, kolluk tarafından mevzuattaki usullere uygun şekilde yerine getirilir (Md. 11/G).

İlin en büyük mülki amiri, kamu düzeni ve güvenliğini ya da bireylerin can ve mal güvenliğini temin amacıyla, adli ve askeri kuruluşlar haricindeki tüm kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelere ait her türlü araç ve gereçlerden yararlanabilir, bu kurumların personellerini görevlendirebilir. Valinin bu talimatlarının yerine getirilmesi mecburi olup, aksi takdirde emirler kolluk kuvvetleri marifetiyle uygulanır (Md. 11/H). Bu yetkiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından da kullanılabilir (Md. 11/I).

Terör eylemlerinin kamu düzenini ciddi biçimde bozması halinde veya terörle mücadele için genel kolluk kuvvetlerinin yetersizliğı söz konusu olduğunda, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ile Cumhurbaşkanı tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri görevlendirilebilir. Görevlendirilen birlikler ve personel, kendi komutanlarının sorumluluğunda, onun emir ve talimatlarıyla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunundaki yetkileri ve kolluk kuvvetlerinin genel güvenliğı sağlamadaki yetkilerini

kullanarak kendilerine verilen görevleri yerine getirirler. Bu görevlendirme çerçevesinde illerde icra edilecek faaliyetlerde askeri birliklerle genel kolluk kuvvetleri ve diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon, işbirliği ve gözetim valiler tarafından sağlanır (Md. 11/J).

Valiler, devlet genel ve özel hukuku hükümleri uyarınca ve ikamet, seyahat, konsolosluk, ticaret ve seyrisefain sözleşmelerine göre yabancıların hukuki durumlarını ve deniz, kara ve hava ticaretleri ile alakalı hususlarda konsolosluklarla yazışma yapar, müracaat ve ziyaretlerini kabul eder (Md. 12).

Vali, adli ve askeri kurumlar hariç, bütün bakanlıkların ve tüzel kişiliğe sahip genel müdürlüklerin ildeki memurlarının ve müstahdemlerinin en büyük amiridir (Md. 13). Bu personellere, savunmalarını aldıktan sonra uyarma, kınama ve beş güne kadar aylıktan kesme cezaları verebilir ve uygular; daha ağır disiplin cezalarını ilgili disiplin mercilerine teklif edebilir. Bu merciler, valinin bu teklifini incelemek ve bir karara bağlamak zorundadır. Valiler tarafından re'sen verilen cezalar kesin olup, bu cezalar verildiği tarihten itibaren sicile geçer (Md. 13/C).

Valiler, sorumluluğu birkaç ili kapsayan kurum ve kuruluşların memurlarının kendi illerindeki işlerini de gözetim ve denetim altında bulundururlar (Md. 15). Görev yaptıkları il sınırları içerisinde, görevde kalmasında sakınca gördükleri memur ve müstahdemleri görevden uzaklaştırabilir, hizmetin aksamaması için gerekli tedbirleri alır ve ilgilisi makamı derhal, gerekçeli bir şekilde bilgilendirir (Md. 16).

Valiler, il içindeki denetim ve kontrolleri altında bulunmayan kurum ve kuruluşlarda herhangi bir yolsuzluk olduğunu tespit etmeleri halinde, durumu ilgilisi olan makama bildirirler. İlgili makam, gerekli incelemeyi yapar, kanunu gereğini yerine getirir ve sonuçtan valiyi haberdar eder (Md. 17).

Valiler, vali yardımcıları ile kaymakamların, il idare şube başkanlarının ve il ve bölge muhakemat müdürlerinin, genel ve özel kolluk amirlerinin birinci derecede, diğer memurların ikinci derecede sicil amirleridir (Md. 18). Yetki alanlarındaki memurlara takdir belgesi verebilirler, merkeze bağlı görevlilerin taltif ve tecziyelerini ise ilgili makama teklif edebilirler (Md. 20).

1.5.1.2. Kaymakamların Hukuki Statüsü, Görev ve Yetkileri

Kaymakamların idari sistem içerisindeki hukuki statüleri, görev ve yetkileri de 5442 sayılı İİK'nda, neredeyse valilerin görevlerine birebir paralel olarak

düzenlenmiştir. Bu kanun uyarınca, kaymakam, ilçe genel idaresinin başı ve mercii olup, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'nın ilçedeki idari yürütme aracıdır. İlçe genel idaresinden kaymakam sorumludur. Bakanlıkların ilçede ihtiyaç kadar teşkilatları bulunur ve bu teşkilatlar, adli ve askeri teşkilatlar haricinde, kaymakamın emri altındadır (Md. 27).

Kaymakam, her türlü mevzuatın (kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi vb.) yayımı, ilanı ve uygulamasını sağlamakla yükümlü olup; bu mevzuat hükümlerinin emir ve talimatlarının yerine getirilmesini temin ile görevlidir. Kaymakam, vali tarafından verilecek emir ve talimatları yerine getirmekle yükümlüdür (Md. 31/A). Valiler, ilçelerle ilgili bütün konuları doğrudan kaymakama yazarlar. Kaymakamlar da ilçelerinin işleriyle alakalı bağlı bulundukları ilin valisiyle yazışma yaparlar. Ancak olağanüstü hallerde doğrudan bakanlıklarla yazışma yapabilirler ve bu yazışmalardan valiyi haberdar ederler (Md. 31/B). Her türlü mevzuat ile valiler tarafından verilen emir ve talimatlar, ilçe idare şube başkanlarına kaymakamlar aracılığıyla ulaştırılır (Md. 31/C).

Kaymakam, askeri ve adli kurumlar haricindeki tüm devlet kurumlarını, müessese ve işletmelerini, şahıslara ait işyerlerini ve yerel yönetimleri bizzat ya da vali aracılığıyla merkez teşkilatlarından talep edeceği müfettişler veya kendi görevlendirdiği memurlar vasıtasıyla denetleyebilir ve teftiş ettirebilir (Md. 31/Ç). Görevde kalmasında sakınca gördükleri ilçe idare şube başkanlarını valinin izniyle; memur ve müstahdemleri ise bizzat görevden uzaklaştırabilir (Md. 31/D).

Kaymakam, ilçenin genel idaresi ve gidişatını her yönden düzenlemek ve denetlemekle mesuldür (Md. 31/E). İlçedeki teşkilatlardan herhangi bir tanesinin görev alanına girmeyen işlerin yürütülmesini, bu işle en alakalı olan kurumu görevlendirerek sağlar. Verilen bu görevin yerine getirilmesi zorunludur (Md. 31/F).

Kaymakamlar, ilçedeki kamu kurumlarında görevli uzman ya da teknik personellerden asli görevlerini aksatmamak kaydıyla, ilin genel ya da yerel hizmetlerinin görülmesini valiliğe teklif ederek isteyebilir. Yine bu görevlerin yerine getirilmesi de zorunludur. (Md. 31/G). İlçe memurlarının çalışmaları ve devlet kurumlarının işlemleri kaymakamın gözetimi ve denetimi altındadır (Md. 31/H).

İlçe idaresinin başı olan kaymakam, ilçe idare şube başkanları, ikinci derecedeki memurları, genel ve özel kolluk kuvvetlerinin amir ve memurlarına Devlet Memurları

Kanunu'na göre savunmalarını aldıktan sonra uyarma ve kınama cezaları verebilir ve uygular. Daha ağır cezalar için ilgili makamlara teklif ve talepte bulunabilir. Kaymakamın re'sen vermiş olduğu cezalar tebliğ tarihinden itibaren sicile geçer ve kesindir. Kaymakam, ilçedeki memurlara takdir belgesi de verebilir (Md. 31/I).

Kaymakam, acele durumlarda ilçe idare şube başkanlarına 8 güne kadar; tayini kendisine ait memurlara ise, yıllık izinlerinden mahsuben bir aya kadar izin verebilir. Tayini kaymakama bağlı olmayan memurlara izin verilmeden önce kaymakamın uygun görüşü alınır (Md. 31/J).

Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kaymakam başkanlığında icra edilir ve tebrikleri de yine kaymakam kabul eder (Md. 31/L).

Vali gibi kaymakam da, ilçesinde bulunan ceza ve tevkif evlerinin güvenliğini ve hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını Cumhuriyet savcısı ile birlikte gözetim ve denetim altında bulundurur (Md. 33/B).

Kaymakam ilçe sınırları içerisindeki, genel ve özel bütün kolluk kuvvetinin ve teşkilatlarının amiridir (Md. 32/A). Suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak adına gereken her türlü tedbirleri alır. Kolluk kuvvetlerinin amir ve memurları, kaymakamın emirlerini derhal yerine getirmek mecburiyetindedirler (Md. 32/B).

Kaymakam ülkenin sınır ve kıyı emniyetini ve bunlarla ilgili tüm işleri, yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre yürütmekle ve sağlamakla yükümlüdür (Md. 32/C).

İlçe sınırları dâhilinde asayişin, kişi dokunulmazlığının sağlanması, önleyici kolluk faaliyetlerinin sevk ve idaresi kaymakamın ödev ve görevlerindendir. (Md. 32/Ç). Kaymakam, valinin onayıyla, ilçe genel ve özel kolluk kuvveti personelinin yerlerini geçici veya sürekli olarak değiştirebilir (Md. 32/D).

Kaymakam, ilçede meydana gelebilecek olayları ya da vuku bulan olayları, emrindeki kuvvetlerle önleyemeyeceği kanaatine varırsa ya da önleyemezse, derhal valiyi bilgilendirir ve yardım talep eder. Eş zamanlı olarak kara, hava ve deniz komutanlarına da haber verir. Askeri kuvvetler, bu kanunun 11/D maddesinde belirtilen şekilde görevlerini yerine getirirler (Md. 32/E).

Devlete ve mahalli idarelere (özel idare, belediye ve köylere) ait olan ve bunlara bağlı bulunan daire ve müesseselerle gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilen ticari, sınai, mali ve iktisadi işletmeler, depolar ve teknik personel bulunduran yerler devletin güvenliği ve asayiş ve çalışma hayatının düzenlenmesi açısından kaymakamın gözetim ve denetimi altındadırlar. Buralarda istihdam edilen çalışanların kimlikleri ve nitelikleri hakkında kaymakamlar bilgi talebinde bulunabilir, bu talepler derhal yerine getirilir (Md. 32/F).

Kaymakamlar, ilçe idare şube başkanlarının, genel ve özel kolluk amirlerinin birinci derecede; diğer memurların ikinci derecede sicil amirleridir (Md. 34). İlçe sınırları içerisindeki belediye başkanları ve köy muhtarları, üst makamlarla yazışmalarını kaymakamlık vasıtasıyla yaparlar (Md. 35). İlçedeki bütün bucaklar, köylerin en az yarısı ve ilçe idare teşkilatları her yıl en az bir kez kaymakam tarafından teftiş edilir (Md. 36).

1.5.1.3. CİK'ları Üzerinde Vali ve Kaymakamların Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Yukarıda da ifade edildiği gibi, 5442 Sayılı İİK'nun 10/B. maddesi valilere, 33/B maddesi ise kaymakamlara ceza ve tevkif evlerinin güvenliğinin sağlanması görevini verir. Buradaki “güvenlik” ten kastın dış güvenlik olduğu 5275 Sayılı CGTİHK'un 33/1. maddesinden anlaşılmaktadır. Bu maddede, CİK'larının iç güvenliğinin Adalet Bakanlığı bünyesinde görev yapan infaz ve koruma memurları marifetiyle sağlanacağı ve ihtiyaç halinde dış güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan jandarma ile işbirliği yapabileceği belirtilir.

a. CİK'larının Dış Güvenliğinin Sağlanması

Jandarma teşkilatının cezaevleri ile ilgili görevi, 1846 yılında CİK'larının iç idaresi, güvenliği, denetimi ve hükümlü ve tutukluların günlük işleri ile başlamış; 1930 yılında yürürlüğe giren 1706 Sayılı Jandarma Kanunu ile geçici olarak devam etmiş ve en son 1983 yılında çıkan 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nun 7/a bendi ile CİK'larının ve tutukevlerinin dış korumalarını yapmak jandarmanın “mülki görevleri” arasında sayılmıştır (JTK). Buradaki “dış koruma” ifadesi yalnızca cezaevi yerleşkesinin güvenliği ile sınırlı olmayıp, hükümlü ve tutukluların sevk ve nakilleri esnasındaki güvenlik tedbirlerini de kapsamaktadır.

İl İdaresi Kanunu'nuna göre, ilde valinin, ilçede ise kaymakamın genel ve özel tüm kolluk kuvvet ve teşkilatının amiri olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda,

CİK'larının dış güvenliğini sağlamak mülki idare amirlerinin görev ve sorumlulukları arasında olduğu tartışmasızdır.

Adalet, İçişleri ve Sağlık bakanlıklarının, 26.01.2017 tarihinde yapmış oldukları Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri ile Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol'de jandarmanın CİK'larının dış güvenliği ile ilgili görevleri şu şekilde sıralanmıştır (Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlığı Protokolü, 2017):

1) Ceza infaz kurumu nizamiyesi giriş ve çıkışında kurum personelinin kimlik kontrollerini yapmak (Md.5/a).

2) Bir infaz kurumu personeli ile birlikte nizamiye giriş ve çıkışlarında personellerin üst ve eşya aramasını yapmak (Md.5/b).

3) Bina giriş ve çıkışlarındaki güvenlik sistemlerini, bir infaz memuru ve bir rütbeli jandarma personeli ile denetlemek (Md.5/c).

4) İnfaz kurumuna yasak madde girmesini engellemek amacıyla, kargo ile gönderilen paketleri, kuruma giren ve çıkan her türlü gıda, giyim, eşya ve malzemeleri infaz koruma memurları ve jandarmalardan oluşan bir komisyon marifetiyle aramak ve kontrolünü yapmak (Md.5/e).

5) Aynı komisyon marifetiyle, hakkında ihbar, istihbari bilgi ya da şüphe duyulan mektup ve gönderi zarflarını da açmak ve kontrol etmek (Md.5/f).

6) Milletvekilleri, mülki amirler, yargı mensupları vb. kişilere ait araçlar hariç, kurum kampüsüne giren ve çıkan bütün araçları aramak (Md.7/1).

7) Açık görüşlerde, görüş mahallinde kurum idaresinin talebi kadar jandarma personeli ile gözlemci olarak bulunmak (Md.8/2).

8) Kurum giriş ve çıkışlarında yapılan aramalarda ele geçirilen yasaklı eşya ve maddelerle ilgili, Jandarma Genel Komutanlığı olarak Adalet Bakanlığına her altı ayda bir bilgi vermek (Md.9/1).

9) İnfaz Kurumu etrafında devriye gezmek, idarenin yardımıyla su ve kanalizasyon kanallarını kontrol etmek ve çöpleri aramak (Md.11/1).

10) Kurum içindeki görüntüler hariç, kurum dışı kamera görüntülerini eş zamanlı olarak izlemek (Md. 12/1).

11) Hükümlü ve tutukluların hastane ve dava duruşmalarına sevklerini istenilen gün ve saatte hizmete uygun şekilde yapmak (Md.19/1).

12) Başka CİK'larına nakil edilecek hükümlü ve tutukluların sevklerini, sevk yazılarının intikalinden itibaren, zorunlu haller dışında en geç bir hafta gerçekleştirmek (Md.19/2).

13) Açık ceza infaz kurumundan ve çocuk eğitimevlerinden kapalı ceza infaz kurumuna iadesine karar verilen hükümlüleri Cumhuriyet savcısının kapalı ceza infaz kurumuna nakletmek (Md.26/1).

14) Kapalı ceza infaz kurumunda bulunan; ilköğretim, lise, açık öğretim, yüksekokul veya üniversite giriş, ara ve bütünleme sınavlarına girecek hükümlü ve tutukluları, idarece bildirilen sınav yerinde, belirtilen gün ve saatte hazır bulundurulacak sevk etmek. Sınav yerindeki güvenlik tedbirleri mülki amirliklerce aldırılır (Md.27/1).

15) Acil durumlar dışında, hükümlü ve tutukluların muayene, tetkik, tahlil ve tedavi için hastaneye sevklerini, önceden alınan randevu doğrultusunda, randevu gün ve saatinde hazır bulunacak şekilde yapmak (Md.28/1).

16) Hastanelerde hükümlü ve tutukluların yatarak tedavi ve rehabilite edildikleri, koğuş ve servislerin dış güvenliğini sağlamak (Md.32/1).

17) Hastanede hükümlü koğuşu olmaması durumunda, gerekli güvenlik tedbirlerini alarak geçici hükümlü koğuşu oluşturmak ve hükümlü veya tutuklunun tedavisinin tamamlanması sağlamak (Md.33/1).

18) Hükümlü veya tutuklunun hastanedeki doktor muayenesi esnasında oda dışında bekleyerek gerekli güvenlik tedbirini almak. Jandarma ancak doktorun yazılı talebi olması durumunda muayene odasında bulunabilir (Md.38/2).

19) Hükümlü servisine ait ana giriş kapısının anahtarı dış koruma görevlisi jandarma komutanında, hükümlü koğuşunun kapı anahtarı ise ceza infaz kurumu personeline bulunur. Hükümlü servisinin tek oda olması halinde oda anahtarı jandarmada bulunur (Md.40/2).

20) CİK'larının güvenliğine dair, istihbarat niteliğindeki her türlü bilgi en kısa sürede Cumhuriyet başsavcısına, mülki amire veya jandarmaya iletilir (Md. 45).

21) Sekreteryasını Adalet Bakanlığının yaptığı; Adalet Bakanlığı (Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü) ve İçişleri Bakanlığı (Jandarma Genel Komutanlığı)

temsilcilerinden oluşan bir “Ceza İnfaz Kurumları Güvenliği Koordinasyon Grubu” oluşturulur. En az altı ayda bir toplanacak ve istişari mahiyette kararlar alacak olan bu grup CİK’larının güvenliği ile ilgili konuları görüşmek, sorunları ve alınacak tedbirleri tespit etmek, kurumlar arası ihtilafları gidermek gibi hususları ele alır (Md.46).

b. Hükümlü ve Tutukluların Sağlık Şartlarını Gözetmek ve Denetlemek

5442 Sayılı İİK’nun 10/B ve 33/B maddeleri mülki idare amirlerine cumhuriyet savcısı ile birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetme ve denetleme görevi vermektedir (İİK).

Hükümlü ve tutuklulara sunulan sağlık hizmetleri, fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarının yanı sıra, mahkûmlar için gözetilmesi gereken özel durumlar nedeniyle birden fazla kurum ve kuruluşun sıkı bir işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, Türkiye’de hükümlü ve tutukluların sağlık haklarının en iyi şekilde sağlanması Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarının koordinasyonu ile gerçekleştirilmektedir (Aslantürk vd., 2017: 12-13). Bu bağlamda, Sağlık ve Adalet bakanlıkları arasında 30.04.2009 tarihinde Ceza İnfaz Kurumlarındaki Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Protokol (Adalet ve Sağlık), 26.01.2017 tarihinde Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlığı arasında Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri ile Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol imzalanarak uygulamaya koyulmuştur (Sağlık ve Adalet Bakanlığı Protokolü, 2009). Yine Adalet Bakanlığı’nın çıkarmış olduğu 172 No’lu Genelge de Sağlık Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı’nın koordinasyonunu gerektiren, mülki amirlere sorumluluk yükleyen hükümler içermektedir (CTE Genelge).

Aşağıda maddeler halinde belirtilecek olan protokol maddelerinde, il ve ilçe sağlık müdürlüklerince yapılacağı belirtilen iş ve işlemlerle ilgili gerekli talimatlar ve görevlendirmeler mülki idare amirliklerince yapılır.

1) Ceza İnfaz Kurumlarındaki Sağlık Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Protokol (Adalet ve Sağlık)

- İl sağlık müdürlüğü, dış ünitesi bulunan CİK’larında, yapacağı bir planlama ile dış hekimliği hizmeti verir (Md.5/4).
- CİK’larında bulunan semt polikliniklerine yapılacak personel görevlendirmeleri, ihtiyaç durumu ve ildeki personel sayısı göz önünde bulundurularak, bu semt

polikliniklerinin bağı olduğu başhekimlik tarafından planlanır ve yapılır (Md.6/a).

- Aile hekimliği uygulaması olmayan illerdeki CİK'larında sağlık hizmetleri, kurumun talebi ve bağı bulunduğu başsavcılığın görüşü ile valiliklerce görevlendirilecek olan personeller tarafından gerçekleştirilir (Md.6/b).
- Ceza ve infaz kurumlarında bulunan semt polikliniklerinde sağlık hizmetleri 24 saat çalışma esasına göre planlanır. Bu doğrultuda, hafta içi ve hafta sonu çalışma düzeni, ilgili mevzuat çerçevesinde başhekimlik tarafından oluşturulur (Md.6/c).
- CİK'larındaki semt polikliniklerinde sağlık hizmetlerinin mevzuata ve bu protokol hükümlerine uygun şekilde sunulmasından ve denetiminden başhekimlik ve il sağlık müdürlüğü sorumludur. Bu poliklinikte görevli doktorlar ve diğer personeller yaptıkları işlerden başhekime ve il sağlık müdürlüğüne karşı sorumludurlar (Md.6/ç).
- Ceza infaz kurumu semt poliklinikleri, CİK'larının il sağlık müdürlüğünce standartlara uygunluğuna onay verdiği bölümlerinde faaliyet gösterirler (Md.6/d).
- Bu protokol hükümleri ile personel yetersizliği nedeniyle sağlık hizmeti karşılanamayan diğer yüksek güvenlikli CİK'larında, il İnfaz savcılığının uygun görüşü ile valiliklerce geçici görevlendirmeler yapılır (Md.6/f).

2) Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetim, Dış Koruma, Hükümlü ve Tutukluların Sevk ve Nakilleri ile Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Protokol (CTE Muayene).

Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarının ortak imzaladıkları bu protokolle, CİK'larının güvenliği ve mahkûmların sevk, nakil ve sağlık hizmetleri konusunda bu üç bakanlığın işbirliği ile gerçekleştirilecek hizmetler ve bu hizmetlerin ifası hususları belirlenmiştir. Yukarıda, CİK'larının dış güvenliği konusunda, bu protokolün ilgili maddeleri ele alınmıştı. Burada ise, protokolün mahkûmlara yönelik sağlık hizmetlerinin yürütülmesinin mülki idare amirlerine bakan yönleri incelenecektir. Yine burada da Sağlık il ve ilçe müdürlükleri tarafından yerine getirilmesi gereken iş ve

işlemlerin, mülki idare amirlerinin görev ve sorumlulukları dâhilinde olduğunun bilinmesi gerekir.

- Kapalı CİK'larında yılda en az bir kez, il sağlık müdürlüğünün uygun gördüğü şekilde tüberküloz taraması yapılır (Md. 42/1).
- İl sağlık müdürlüklerince, ceza infaz kurumu personeline ilk yardım ve genel sağlık eğitimleri verilir (Md. 43).
- İl sağlık müdürlükleri, CİK'larının sağlık koşullarını periyodik denetimler yapmak suretiyle gözetim altında bulundurur; denetimler sonucu raporlar hazırlar ve bir örneğini başsavcılığa sunar (Md. 44).

3) Adalet Bakanlığı 172 No'lu Genelgesi (CTE Genelge)

Birinci Kısım

Birinci Bölüm

- Sağlık Bakanlığının 25.02.2008 tarih ve 2008/14 sayılı Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi kapsamında, il ya da ilçe sağlık müdürlükleriyle ceza infaz kurumu koordinesiyle hükümlü ve tutuklulara muvafakat belgesi imzalatılarak aşı yapılabilir (Md. A/2).
- Kurumlarda bulunan tüm hükümlü ve tutuklulara yılda en az bir kez il veya ilçe sağlık müdürlükleri koordinesinde tüberküloz taraması yapılır (Md. B/1).
- Yapılan tetkik ve muayeneler sonucu hükümlü ve tutuklularda, 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Md. 103'te belirtilen zührevi hastalıklar, HIV virüsü ya da herhangi bir bulaşıcı hastalık tespit edilmesi halinde, konu derhal il/ilçe sağlık müdürlüğüne gizli yazı ile bildirilir (Md. C/1).
- CİK'larında su veya gıda kaynaklı ya da herhangi bir sebepten dolayı bir salgın hastalık şüphesi olduğunda gerekli tedbirler en kısa sürede alınır, il/ilçe sağlık müdürlükleri ivedilikle bilgilendirilir (Md. C/5).

İkinci Bölüm

- Hijyen Eğitimi Yönetmeliği kapsamında il/ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından hükümlü ve tutuklulara hijyen eğitimi verilir (Md. A/2).

- 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu ve diğer mevzuat hükümleri gereğince, başta belediyeler olmak üzere, il/ilçe sağlık müdürlükleri ya da gerekli hallerde özel firmalar marifetiyle CİK'larında ilaçlamalar yaptırılır, bu ilaçlamalar esnasında insanların zarar görmemesi için gerekli tedbirler alınır (Md. B/2).

İkinci Kısım

Birinci Bölüm

- Devlet ve tıp fakültesi hastanelerinde, mahkûm koğuşlarının şartlarının iyileştirilmesi veya yenisinin açılması, cumhuriyet başsavcılığı, il sağlık müdürlüğü ve jandarma teşkilatının koordinesiyle gerçekleştirilir (Md. D/3).

1.5.2. Savcılık Mesleği ve Cumhuriyet Savcılarının CİK'larının Yönetimi ile İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları

1.5.2.1. Savcılık Mesleği

Şer'i hukukta savcılık makamı olmadığından Osmanlı Devleti döneminde kovuşturmayı bireyler kendisi yaparken, günümüzdeki savcıların görevlerini ise zabıtlar, muhtesipler, hâkimler ve halifeler ifa etmişlerdir. Savcılık kavramına ilk kez, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesinde yer verilmiştir (Sever, 2007: 120).

Ceza yargılamalarının, iddia, savunma ve yargıdan oluşan üç ana aktöründen biri olan ve iddia makamında bulunan savcıların erkler ayrılığı bağlamında yürütme erki içerisinde mi, yoksa yargı erki içerisinde mi yer aldığı konusunda hukukçular arasında ciddi bir ayrışma söz konusudur.

Savcılığın yürütme içerisinde olduğunu iddia eden görüşe göre, savcıların yapmış olduğu soruşturma ve kovuşturma işlemleri yargılama sürecinin bir parçası olmadığından; bu işlemler yasama faaliyeti olarak da değerlendirilemeyeceğinden, savcılar idarenin bir parçası konumundadırlar (Ünver ve Hakeri, 2019: 373).

Savcılık makamını yargı erki içerisinde konumlandıran görüşe göre ise savcının yerine getirmiş olduğu maddi gerçeğin araştırılması ve yasaların tatbikini temin görevleri, adaletin sağlanması amacına hizmet etmektedir ve bu görevlerin yargılama faaliyeti olarak değerlendirilmesi gerekir. Üçüncü bir görüşe göre ise savcılık, hem yargısal hem de idari görevler ifa etmektedir. Örneğin, mahkemede bir süje olarak varlık göstermesi idari bir işlem olarak değerlendirilirken, taraflar arası uyuşmazlığı soruşturma aşamasında sonlandırma işlemi ise yargısal bir görev olarak

değerlendirilmektedir (Pekmez, 2021: 277-278). Bu değerlendirmelerden biri de, kamuoyunda Barış Derneği Davası’nda bir itirazı reddederken savcıcıyı “mahkeme içi eşhas” olarak niteleyen mahkemedir (Turgut, 2006: 277).

Savcılık mesleği hakkındaki bu görüş farklılıklarının ve kafa karışıklığının altında yatan en temel sebep, ülkemizde savcılık ve hâkimlik mesleklerinin konumlarının olması gerektiği şekilde tanımlanmamış olması ve bu durumun fiiliyatta çok farklı görüntü ve algı oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Asliye Hukuk Hâkimi Ali Altıntaş, adliyelerin yönetimi ile ilgili yazmış olduğu makalesinde, mesleğin içinden biri olarak bu konuya daha derinlikli bir izahat getirmektedir. Altıntaş, Cumhuriyet başsavcısına mevzuatla adli, idari, mali ve daha birçok görevler verildiğini, bu görevleriyle adliye yönetiminde planlama, örgütleme, bütçeleme ve denetimi yaptığını; başsavcının adalet komisyonunun da doğal üyesi olması sebebiyle personel işlemlerinde de söz sahibi olduğunu, tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde, mahkemelerin CBS’ye bağlı birimler, yargıçların da CBS bünyesinde çalışan memurlar görüntüsü oluştuğunu ifade etmiştir. Altıntaş, hâkimlik ve savcılık meslekleri için hukuk fakültesi mezuniyeti şartı arandığını; bu iki mesleğe de aynı sınavla girildiğini; Sınavı kazandıktan sonra Türkiye Adalet Akademisi’nde birlikte eğitim aldıklarını ve aynı gün yapılan kuraya birlikte dâhil edilerek görev yerlerinin belirlendiğini belirtir. Yine bu iki meslek mensuplarının, tayin oldukları il ve ilçelerde aynı adliye binalarında görev yaptıklarını, ceza mahkemelerinde aynı kürsüyü paylaştıklarını, özel hayatlarını aynı lojman içerisinde sürdürdüklerini ve aynı kararnamelerle atamalarının yapıldığını ifade eder. Hatta bu kararnamelerde hâkimlerin savcı olarak, savcılarının da hâkim olarak başka bir yere tayin olmalarının çok sık yaşandığını da ekler. Altıntaş’a göre, hâkimlik ve savcılık arasındaki farklılığın bu derece belirsiz hale getirilmesinin tek amacının, yürütmenin erkinin yargı üzerinde daha fazla etki oluşturmak ya da mevcut etkisini muhafaza etmektir (Altıntaş, 2012: 43-44).

1.5.2.2. Cumhuriyet Savcılarının CİK’larının Yönetimi ile İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 5. maddesi “Mahkeme, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Bu hükmü göre cezanın infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir.” şeklindedir (5275, m. 5/1). Cezaevi 1. müdürünün birinci, Bakanlıkça atanan diğer personellerin ikinci ve adalet komisyonunca atanan personelin

üçüncü sicil amiri (Ek Cetvel) olarak Cumhuriyet başsavcılarını ya da görevlendireceği Cumhuriyet savcılarını, cezaların infazını ve dolayısıyla CİK'larının yönetimi görevinin bir kısmını doğrudan kendileri, bir kısmını ise cezaevi yönetici ve personellerinin iş ve işlemlerini denetlemek ve gözetlemek suretiyle yerine getirir. Cezaevi yönetici ve personellerinin yapmakla görevli oldukları iş ve işlemlere çalışmanın ikinci bölümünde geniş bir şekilde yer verildiği için, burada tekrara düşmemek adına infaz savcılarının CİK'larının yönetiminde doğrudan ifa ettikleri iş ve işlemlere yer verilecektir. İnfaz savcılarının doğrudan yerine getirdikleri görevler şu şekildedir:

- 1) Kesinleşen hapis cezası kararları mahkemece, hükümlü bilgisi ve hangi cezaya dair olduğu açıkça belirtilerek Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (5275, Md. 20/1). Savcılık, hükümlü hakkında çağrı kâğıdı veya yakalama kararı çıkarır (5275, Md. 20/2).
- 2) Hakkında hapis cezası verilen hükümlü ya da tutuklular, İnfaz savcılığının yazılı emrine istinaden ceza infaz kurumuna gönderilirler; kuruma kabul ile ilgili gerekli işlemler tamamlandıktan sonra kuruma yerleşmeleri sağlanır (5275, Md. 21).
- 3) Ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ya da iki yıldan fazla hapis cezasına çarptırılanlar, haklarında uygulanacak infaz rejiminin ve gönderilecekleri infaz kurumunun belirlenmesi amacıyla, süresi 60 günü geçmeyen bir gözlem uygulamasına tabi tutulurlar (5275, Md. 23/e). Yapılan gözlem ve sınıflandırma sonucu, idare ve gözlem kurulunca aynı cezaevinde kalmasına karar verilen mahkûmların cezaları aynı bulundukları ya da Cumhuriyet başsavcılığınca gönderilecekleri cezaevinde infaz edilmeye devam olunur (5275, Md. 23/g).
- 4) TCK'da tanımlanmış olan bazı suçlar ile 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlardan mahkûm olan suçluların avukatları ile görüşmelerinde, avukatları aracılığıyla mensubu oldukları terör örgütü ya da diğer suç örgütlerini yönetmek suretiyle toplumu ve ceza infaz kurumunu tehlikeye düşürdüğüne dair bilgi, belge ya da bulgu elde edilmesi halinde, İnfaz savcılığının istemi ve infaz hâkimliğinin kararıyla 3 ay süreyle görüşmeler sesli veya görüntülü olarak kayda alınabilir, görüşmeler bir görevli tarafından izlenebilir, mahkûm ile müvekkilinin birbirlerine vermiş oldukları her türlü belge, dosya ya da

tutanaklara el konulabilir ve görüşme gün ve saatleri kısıtlanabilir (5275, Md. 59/5). Hükümlü hakkında, bu fıkradaki amaçla görüşme yaptığına dair tutanak tutulması halinde, İnfaz savcılığının talebi ve infaz hâkimliğinin kararıyla, hükümlünün avukatıyla görüşmesi 6 ay süre ile yasaklanabilir. Bu karar baroya bildirilir ve hükümlü için yeni bir avukat talebinde bulunulur. Cumhuriyet başsavcılığı, gerekli görmesi halinde baro tarafından bildirilecek avukatın değiştirilmesini isteyebilir (5275, Md. 59/8).

- 5) Mahkûmlara gelen mektup, faks ve telgraflar kamu güvenliğinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla dijital olarak kaydedilebilir ya da fiziksel olarak saklanabilir. Bu kayıtlar ve belgeler kanunda belirtilen durumlar haricinde hiçbir kişi ya da kurum ile paylaşılmaz ve herhangi bir soruşturmaya veya kovuşturmaya konu olmamışlarsa, en geç 1 yıl içerisinde imha edilir ya da silinirler. Bu imha ve silme işlemi Cumhuriyet savcısı tarafından denetlenir (5275, Md. 68/5).
- 6) Hükümlü, eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları, vasisi ya da kayyımı ve kuruma girerken ad ve adreslerini bildirdiği üç kişi tarafından haftada bir kez, en az yarım, en fazla bir buçuk saat, mesai saatleri içerisinde ziyaret edilebilir (5275, Md. 83/1). Bu kişiler haricindeki kişilerin hükümlüyü ziyaretine ancak Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebilir (5275, Md. 83/2).
- 7) Hükümlüyü ziyaret edebilecek olan 7. maddede belirtilen kişiler ile terör ve örgütlü suçlar sebebiyle cezaevinde bulunan hükümlü arasındaki görüşmeler, önceden haber verilerek, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla dinlenebilir ve kaydedilebilir. Bu kayıtlar, herhangi bir soruşturma veya kovuşturmaya konu olmamaları halinde en geç 1 yılın sonunda silinir, bu silinme işlemi Cumhuriyet savcısı tarafından denetlenir (5275, Md. 83/4).
- 8) Toplam 10 yıl ve üzeri hapis cezası olanlar ile terör suçları, organize suçlar, kasten adam öldürme, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar ve uyuşturucu imalatı ve ticareti suçundan mahkûm olan kişiler hakkında açık cezaevine ayrılma, denetimli serbestlik ya da koşullu salıverme değerlendirilmesi yapacak olan idare ve gözlem kurullarına Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği

bir Cumhuriyet savcısı başkanlık eder. Kurula katılacak olan bir üye de Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenir (5275, Md. 89/3).

9) Hükümlülük süresinin onda birini iyi halle geçirmiş olanlara, talep etmeleri halinde

a) Anne, baba, kardeş, eş ya da kardeş ölümü durumunda ceza infaz kurumunun en üst amirinin talebi ve İnfaz savcılığının onayı ile,

b) Yukarıda bahsedilen yakınlardan birisinin hayati tehlikesi olan ağır bir hastalığı durumunda ya da bir afet nedeniyle zarara uğradıklarının belgelendirilmesi halinde kurum en üst amirinin görüşü, İnfaz savcılığının önerisi ve Adalet Bakanlığı'nın onayı ile yol hariç, on güne kadar izin verilebilir (5275, Md. 94/1).

10) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanlar hariç, güvenlik açısından tehlike oluşturmayacak nitelikte olan hükümlülere, talepleri halinde, jandarma refakati ve Cumhuriyet Başsavcısının onayıyla;

a) İkinci derece dâhil kan ya da kayın hısımlarından birinin ya da eşinin vefatı nedeniyle cenazeye katılım için yol hariç, iki güne kadar,

b) Sağlık Kurulu raporu ibraz edilmek şartıyla ana, baba, eş, kardeş, çocuk ile eşin anne veya babasından birinin hayati tehlike arz eden bir hastalığının varlığı durumunda, bunlardan her biri için, toplam iki kez olmak üzere, yol hariç bir gün izin verilebilir. Hükümlünün izne gittiği yerde konaklaması gerekiyorsa, nerede kalacağına alınacak güvenlik tedbirleri ve kalınacak yerin güvenliği hususları değerlendirilerek, o yerin valisi tarafından karar verilir (5275, Md. 94/2).

11) Açık cezaevinde bulunanlar ile kapalı cezaevinde olup da açık cezaevine çıkmaya hak kazanan mahkûmlara, aileleriyle bağlarını devam ettirmeleri ya da kuvvetlendirmeleri ve dış dünyaya uyum sağlamaları amacıyla kurum en üst amirinin teklifi, İnfaz savcılığının onayı ile üç ayda bir, yol hariç 7 güne kadar izin verilebilir. Hastalık ya da doğal afet gibi durumlarda bu izinler birleştirilerek kullanılabilirler (5275, Md. 95).

12) CİK'larında, kesintisiz en az 6 ay hükümlü olarak kalmış ve koşullu salıverilmelerine 1 ay kalmış hükümlülere, kurum en üst amirinin teklifi ve İnfaz

savcılığının onayı ile çalışma günleri içerisinde 8 saate kadar iş arama izni verilebilir (5275, Md. 96).

- 13) Soruşturma ve kovuşturma aşamasındaki tutuklular, cezaevi kurallarına uymak suretiyle ziyaretçi kabul edebilirler. Ancak, soruşturmanın veya davanın selameti açısından, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkeme, tutuklunun ziyaretçi kabulünü yasaklayabilir ya da kısıtlayabilir (5275, Md. 114/2).
- 14) Yine tutuklunun mektup ya da telefon görüşmeleri de soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim ya da mahkeme tarafından kısıtlanabilir (5275, Md. 114/3).
- 15) Delil karartma, soruşturmanın selametini bozma, cezaevi güvenliğini tehlikeye atma veya tehlikeli davranışları bulunan tutuklu hakkında soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim ya da mahkeme tarafından;
 - a) Tutuklunun tek başına, kameralı bir odada muhafaza edilmesi,
 - b) Belirli bir süre dışarıyla ilişkisinin, ziyaretçi kabulünün ve telefon görüşmelerinin kısıtlanması,
 - c) Kendisine veya bir başkasına zarar vermesini önleyici şekilde tasarlanmış ve kamerayla izlenen bir odada tutulması,
 - d) Saldırgan tutumlar göstermesi halinde kelepçelenmesi veya hareketlerinin kısıtlanması,
 - e) Yüksek güvenlikli bir kuruma nakledilmesi tedbirlerinden bir veya birkaçı uygulanabilir (5275, Md. 115).

1.6. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.6.1. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Lafzi Analizi

İnsanlık tarihi kadar eski bir maziye sahip olan çatışma kavramı, insan ya da insan gruplarının olduğu her yerde, farklı sebep ve şekillerde ortaya çıkabilmekte ve müspet ya da menfi, farklı neticeler verebilmektedir. Bünyesinde barındırmış olduğu bu farklılıklar nedeniyle de üzerinde uzlaşılmış, kesin bir tanımına rastlamak pek mümkün olmamaktadır. Şimşek'e göre çatışma, "örgüt içinde iki veya daha fazla kişi ya da grup arasında kıt kaynakların paylaşılması veya görevlerin dağıtımı ile yine bu kişi veya

gruplar arasındaki statü, amaç, değer ya da algı farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlık veya uyuşmazlık" şeklinde tanımlanmaktadır (Şimşek, 2002: 288).

Ortaya çıkış şekline göre çatışma, potansiyel, algılanan, hissedilen ve dış vurulan çatışma olarak nitelendirilir. Kaynakların ya da iletişimin yetersizliği, bir örgütün çalışanları arasındaki amaç, düşünce, inanç ve çalışma yöntemi gibi farklılıklardan ortaya çıkabilen “potansiyel çatışma”, örgütsel ortamda henüz ortaya çıkmamış, ancak bir çatışmaya sebep olabilecek durum olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2011: 116). Türkiye'deki CİK'larının idaresinde hâlihazırda mülki idare amirleri ile cumhuriyet savcıları arasında gün yüzüne çıkmış, teşkilatın geneline sirayet etmiş bir uyuşmazlıktan bahsetmek mümkün değildir. Ancak, bu iki meslek grubunun görev ve yetkilerinin düzenlendiği hukuki metinlerin, yetki aşımına, işbirliği eksikliklerine ve zaman zaman farklılık gösteren yorumlamalara yol açabilecek şekilde birbirleriyle örtüşmesi; CİK'larının ise, gerek örgüt yapılanmasının karmaşıklığı gerekse ifa etmiş oldukları infaz hizmetinin kamu güvenliği, insan hakları, sorunlu gruplar gibi son derece hassas bileşenleri bünyesinde barındırması potansiyel çatışma sebepleridir.

Örneğin, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre, il genel idaresinin başı ve mercii vali (Md. 4), ilçe genel idaresinin başı ve mercii kaymakamdır (Md. 27). İl ve ilçelerde bakanlıkların teşkilatları bulunur ve bu teşkilatlar kaymakam ve valilerin emri altındadır. Bunun istisnası, Hâkimler Kanunu ile İcra ve İflas Kanununda zikredilen yargıç, Cumhuriyet savcısı, yargıç sınıfında bulunanlar ile bu kanunlarda bahsi geçen adalet memurları; askeri birlikler, askeri fabrika ve müesseseler, askerlik daire ve şubeleridir (Md. 4). Burada, tüm bakanlıkların temsilcisi olan mülki idare amirlerinin, yürütme organının bir unsuru olan Adalet Bakanlığı kurumlarında tamamen yetkisiz bırakılması izaha muhtaç bir görünüm arz etmektedir. Bu konuda Ömer Faruk Eminağaoğlu, il başsavcılarının uygulamada Adalet Bakanlığının ildeki temsilcisi konumuna getirildiğini, oysaki her bakanlığın olduğu gibi, Adalet Bakanlığının da ildeki temsilcisinin vali olduğunu ifade eder (Eminağaoğlu, 2008: 437-438).

Yine, vali ve kaymakamları, Cumhuriyet savcısıyla birlikte mahkûmların sağlık şartlarını gözetlemek ve denetlemekle sorumlu tutan İİK m.10 ve m.33, bu gözetleme ve denetim ile ilgili görev ve yetkilerin neler olduğunu; hangi görev ve yetkilerin valilerin/kaymakamların, hangilerinin C. Savcılarının olduğu hususlarını tamamen muğlak bırakmıştır. Bu durum literatürde, örgütlerde gruplararası çatışmanın

sebeplerinden biri olan “sorumlulukların belirsizliği” (Ergün, 1997: 69) kapsamında değerlendirilebilecek bir husus olup, “olası” bir çatışmaya sebebiyet verebilir.

1.6.2. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Tarihsel Analizi

Çalışmanın ikinci bölümünde ifade edildiği gibi, bir ceza usulü olarak özgürlüklerin kısıtlanması, 17. Yüzyıldan sonra uygulanmaya başlanmıştır. Öncesinde, cezalar genel itibariyle bedeni olup, kişilerin kapalı bir mekânda tutulmaları, cezalarının infazına kadar kaçmalarını engellemek için bir tedbir niteliği taşımaktaydı. Osmanlı Devletinde de şer’i hukuk gereği cezalar bedeni olarak uygulandığı için, özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların uygulanması 19. yüzyıl sonlarına kadar gelmektedir. Bu tarihlere kadar hükümlü ve tutukluların tutuldukları yerler hükümet binaları, kaleler vb., farklı amaçlarla yapılmış binaların kullanılması, bir ceza infaz kurumu ve yönetimi konularının, devletin iş ve işlemleri arasına girmesini oldukça geciktirmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyetinde ise, yeni CİK’larının yapımı ve yönetimi hususlarının bir nebze de olsa ihtiyacı karşılayacak düzeye gelmesi 1950’lere kadar sürmüştür.

CİK’larının yönetiminin Dâhiliye Vekâletinden Adliye Vekâletine geçtiği 1926 yılından bu yana mülki idare amirleri ile Cumhuriyet savcıları arasında, bu kurumların yönetimi ile alakalı resmi kayıtlara geçmiş herhangi bir çatışma durumu söz konusu olmamıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi, bu iki meslek grubu arasındaki durum, çatışma türlerinden “potansiyel çatışma” kapsamında değerlendirilebilir. Ancak, söz konusu meslek grupları arasında, CİK’ları gibi son derece hassas ve karmaşık kurumların yönetimi konusunda, özellikle de toplu isyan, deprem, yangın vb. olağanüstü hallerde, vuku bulması durumunda telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabileceği bir gerçektir. Zira mülki idare amirleri ile hâkim ve savcılar arasında zaman zaman çeşitli konularda çatışmalar yaşanmakta, konu devlet yönetimi içerisinde en üst mercilere kadar intikal edebilmekte, ancak çoğunlukla kamuoyu gündemine yansıtılmamaktadır.

1.6.3. Uyuşmazlık ve Belirsizlik Alanlarının Uygulamaya Yansımaları

1.6.3.1. Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Uyuşmazlık ve Çatışma Durumu

Uygulamada, CİK’larının cezaevi müdürü, Cumhuriyet savcısı, mülki idare amirleri ve Adalet Bakanlığı’ndan oluşan karma bir yapı tarafından yönetildiğini söylemek yanlış olmaz. Hatta bu yapıya, iki asil ve bir yedek üyesi hâkimlerden, Cumhuriyet Başsavcısının ise doğal üyesi olduğu adalet komisyonları da ilave edilebilir. Zira bu komisyon, CİK’larında görev yapan infaz ve koruma başmemuru, infaz ve

koruma memuru, cezaevi kâtibi, ambar memuru ve diğer bütün yardımcı hizmet personellerinin atama, yükselme, disiplin işlemleri, geçici görevlendirme gibi tüm özlük işleri bu komisyon tarafından gerçekleştirilir. Dolayısıyla, kuvvetler ayrılığı çerçevesinde CİK'larının yönetimi ele alındığında, yürütme ve yargı erklerinin iç içe geçtiği, son derece kompleks bir yapının var olduğu görülecektir. Birçok hassas dengenin bir arada gözetilmesi gereken ve bünyesinde çok geniş ve çeşitli görev ve sorumlulukları barındıran CİK'larının yönetiminin bu denli parçalı olması, gerek kamusal güvenlik açısından gerekse de sunulan infaz hizmetlerinin sağlığı açısından potansiyel anlamda ciddi sorunları bünyesinde barındırmaktadır.

1.6.3.2. Yönetmelik Açısından Uyuşmazlık ve Belirsizlikler

İlgili mevzuatlarda mülki idare amirleri ve savcılara CİK'larının yönetimi ile ilgili doğrudan bir görev verilmemiş olup, bu görev cezaevi müdürlerine aittir. Ancak uygulamada savcılar, gözetim ve denetim yetkilerini alabildiğine geniş kullanmak suretiyle, kurumlar üzerindeki yönetimde daha fazla etki alanına sahiptirler. Zira CİK'larının yönetmeliğinin 4. maddesinde, C. Başsavcısı ya da görevlendireceği bir C. Savcısı, kurumun mevzuata uygun şekilde yönetilmesini ve infaz hizmetlerinin insan haklarına riayet edilerek ifa edilmesini istemek ve denetlemekle yetkilendirilmiştir. Aynı yönetmeliğin 7. maddesinde ise, kurum müdürünün görevi ile alakalı sıralı amirlerine karşı sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, Adalet Bakanlığı'nın disiplin yönetmeliği uyarınca kurum müdürlerinin birinci derece sicil amiri olan C. Başsavcılarını veya görevlendirdiği C. Savcısının, mevzuatın kendisine vermiş olduğu "gözetim ve denetim" yetkisini doğrudan kurumu yönetmek şeklinde kullanmasına imkân tanımaktadır (Çitici, 2000: 133). Hatta C. Başsavcılıklarına mevzuatla verilmeyen yönetim ile ilgili yetkiler, bazı idari nitelikteki düzenlemelerle verilerek adeta CİK'larının birinci derece yöneticileri haline getirilmişlerdir. Bu husus, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunların en başında da, C. Başsavcılarının kurum yönetimi ile ilgili konularda sürekli müdahalelerde bulunmasına, kurum müdürlerinin idari takdir yetkilerini ciddi anlamda sınırlandırmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, başsavcının gölgesinde kalan kurum müdürlerinin, kurum içerisinde otorite kuramamalarına, kurumu temsil noktasındaki saygınlıklarını yitirmelerine sebep olmaktadır (Çitici, 2000: 127).

Savcılarının çok sayıda ve karmaşık görevleri olup, CİK'ları ile ilgili görevleri bu görevlerinin yanında ikincil derecede kalmaktadır. Ayrıca, savcılık ve ıslah konuları

bazı durumlarda birbirleriyle çatışmaktadır. Savcılar suçluların iyileştirilmesi, CİK'larının organizasyonu, bu kurumlara ait işlerin yürütülmesi konularında gerekli eğitim ve tecrübeye sahip değillerdir (Manuel, 1967: 12-13).

Cezaevlerinin yönetiminde bunca karışıklık ve belirsizlik yetmiyormuş gibi, cezaevi müdürleri arasındaki “1. Müdür – 2. Müdür” ayrımı, bu kurumların yönetim organizasyonundaki karmaşıklığı daha da derinleştirmektedir. CİKYCGTİH Yönetmeliği'nde görevleri ayrı ayrı belirtilmesine karşın, her ikisi de “genel idare hizmetleri” sınıfında olan, unvan ve özlük hakları aynı olan cezaevi müdürlerinin bu şekilde bir ayrıma tabi tutulmaları müdürler arasında çatışmaya sebebiyet vermekte, yönetimde çok başlılık oluşturmaktadır (Ayhan ve Candan, 2023: 115).

1.6.4. Cezaevleri Raporlarında CİK'larının Yönetimine Dair Tavsiyeler ve Tespitler

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın (TESEV) 2015 yılında, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle hazırlamış olduğu “Türkiye’de Ceza İnfaz Politikaları ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı raporuna göre, son 30 yılda Türkiye’deki cezaevleri daha çok hak ihlalleri, ölüm oruçları, işkence ve kötü muamelelerle gündeme gelmiş ve cezaevlerinin idari, fiziki ve iyileştirici yönlerinin ihmal edilmesine sebep olmuştur.

Rapora göre, Türkiye’deki cezaevlerindeki sorunların en temel iki sebebinden birisi yönetim, diğeri ise fiziki altyapının yetersizliğidir. Raporda, cezaevi yönetiminin bileşenlerini oluşturan infaz savcıları, kurum müdürleri, infaz koruma memurları ve sosyal hizmet çalışanları arasında görev ve yetkilerin dağılımında belirsizlikler bulunduğu, denetim ve izleme fonksiyonlarının yetersiz olduğu ve yönetim anlayışının mahkûm odaklı olmaması sebebiyle infaz kurumlarının hak ihlallerine müsait hale geldiği vurgulanmaktadır.

TESEV’in cezaevleri çalışmasında, kurum müdürlerine karar alma konusunda, kurumun yönetimini birlikte sağlaması gerektiği idare ve gözlem kurullarını fonksiyonsuz bırakacak kadar geniş yetkiler tanındığı tespiti yapılmıştır. Bunun en önemli sebebinin ise müdürün kurul üyelerinin tamamının amiri durumunda olması ve adeta kurumda tek söz sahibi olacak bir yapının tesis edilmiş olmasıdır.

Cezaevlerinin yönetimine dair TESEV raporunda ele alınan bir diğerkonu ise kurum yönetiminde güçlü bir rolü olan cezaevi müdürlerinin nitelikleri ile ilgilidir. 2015

yılında hazırlanmış olan bu raporda, kurum müdürlerinin öğretmen, psikolog, sosyolog vb. kadrolardan atanmasına imkân tanınması gerekliliği tavsiye edilmiştir. 19.01.2017 tarihli Resmi Gazete’de CİKYCGTİH Yönetmelikte yapılan değişiklikle bu tavsiye doğrultusunda kurum müdürlüklerine mezkûr meslek gruplarından kişilerin atanmasının yolu açılmıştır (Mandıracı, 2015: 9).

Avrupa Bakanlar Komitesi de, Avrupa Cezaevi Kuralları Üzerine Rec(2006)2-rev Sayılı Tavsiye Kararının 8. maddesinde, cezaevi personellerinin ifa ettikleri kamu hizmetinin çok önemli olduğunu, bu sebeple, bu personellerin seçiminin, eğitiminin ve çalışma şartlarının, mahkûmların gözetimini belirli bir standardın üstünde sağlayabilecek düzeyde olması gerektiğini ifade etmektedir (AB Bakanlar Komitesi, 2020).

Londra Üniversitesi Birkbeck Suç Politikaları Araştırma Enstitüsü’nün (ICPR) “Cezaevi Yönetimine İnsan Hakları Açısından Bir Yaklaşım” adlı çalışmasında, cezaevlerinin okullar ve hastaneler gibi kamu hizmeti yürüten kurumlar olduğu ve bu kurumların sivil otoriteler tarafından yönetilmesi gerekliliği ifade edilmektedir (Coyle ve Fair, 2018: 21).

Cezaevi yönetimi, başta personel ve mahpuslar olmak üzere, insanların yönetilmesi demektir. Müdür, direktör, müfettiş gibi farklı şekillerde adlandırılan cezaevinden sorumlu kişi, yönetim anlayışını belirleyen kilit kişidir ve bu kişinin yönetim tarzı, cezaevinin adil ve insani bir yer olup olmadığını belirleyebilmektedir.

Birçok ülkede, cezaevi yöneticiliğinin bir meslek olduğu ya da özel bir eğitim alınması ve geliştirilmesi gereken bir yetenek olduğuna dair düşünce henüz gelişmemiştir. Yeni göreve başlamış bir cezaevi yöneticisi daha önce genel hukuk, yönetim veya askeri eğitim almış olabilir ya da bir cezaevini yönetmek için gerekli olan yeteneklere içgüdüsel olarak sahip olması umulur. Çoğu cezaevinin karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu durum çok şaşırtıcıdır. Yeni Delhi’deki Tihar ve New York’taki Rikers Island gibi büyük cezaevi kompleksleri 10 bin ila 17 bin kişiye kadar alabilen yapılar olup, bu denli büyük cezaevlerinin yönetimi için bazıları genel yönetimle alakalı, bazıları ise cezaevlerine özgü bir takım bilgi ve becerileri gerektirir (Coyle ve Fair, 2018: 23).

1.6.5. Tartışma

Yapılan çalışma temelinde, CİK'larının yönetimindeki karmaşıklığın giderilmesi adına, bu kurumlarla ilgili mevcut anayasal ve hukuki düzenlemeler de göz önünde bulundurularak, daha sade ve hiyerarşik anlamda daha düzenli bir yapı oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Burada tercih edilecek olan kişi ve kurumun, cezaevlerini bütüncül bir anlayışla tek elden yönetebilecek kabiliyette olması ve amaçlanan sadelik ve bunun getireceği yönetim kolaylığını temin adına daha isabetli olacaktır.

Yönetim işi, gerekli teorik ve pratik eğitimlerin alınarak icra edilmesi gereken bir iş, aynı zamanda bir bilim dalıdır. Ölçek olarak küçük, faaliyetleri sade olan işletme ve organizasyonlar için profesyonel anlamda yöneticiler olmadan da yönetim olabilir. Ancak, CİK'ları gibi eğitim, sağlık, güvenlik, beslenme, barınma ve daha sayılabilecek birçok faaliyetin bir arada yürütüldüğü büyük çaplı organizasyonlar için en önemli hususların başında iyi bir yönetim, böyle bir yönetim için de bu alanda eğitim almış yöneticiler olması şarttır.

Mülki idare amirleri, üniversitelerin siyasal bilgiler fakülteleri, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri, hukuk fakülteleri vb., müfredatlarında yönetim biliminin yoğun olduğu bölümlerden mesleğe kabul edilirler ve kaymakam adaylığı süresince 2 ay il merkez stajı (bir ilin valiliğinde), 3 ay kaymakam refikliği stajı (bir kaymakamın yanında), 2 ay mülkiye müfettişi refakatinde staj, 4 ay Bakanlık merkez stajı (dil kursu), 12 ay yurtdışı stajı, 9 ay kaymakam vekilliği stajı ve 4 ay kaymakamlık kursu eğitimi olmak üzere toplam 3 yıl eğitime tabi tutularak yetiştirilirler (Kaymakam Adayları Yönetmeliği). Vali ya da kaymakam olarak mülki idare amirleri, bir ilin/ilçenin eğitim, sağlık, güvenlik vb. hemen her alanda iş ve işlemlerini yürütürler.

Cumhuriyet savcıları ise üniversitelerin hukuk fakültesi mezunlarından kabul edilirler ve meslek öncesi eğitimleri 2 yıldır. Bu eğitimler, genel staj (3 ay), hazırlık eğitimi (3 ay), görev stajı (14 ay) ve son eğitim dönemi (4 ay) şeklinde planlanır. Genel staj, 1 ay Cumhuriyet başsavcılığı, 10 gün ağır ceza mahkemesi, 10 gün asliye ceza mahkemesi, 10 gün asliye hukuk mahkemesi, 10 gün sulh hukuk mahkemesi, 10 gün icra mahkemesi ve 10 gün de sulh ceza hâkimliği stajlarından oluşur. Hazırlık eğitimi ve son eğitim dönemi Adalet Akademisinde verilir. Savcılar için 14 aylık görev stajının dağılımı ise şu şekildedir: Cumhuriyet Başsavcılığı (6 ay - 15 günü ceza infaz

kurumunda), ağır ceza mahkemesi (1 ay), asliye ceza mahkemesi (20 gün), sulh ceza hâkimliği (10 gün), Yargıtay (2 ay) ve bölge adliye mahkemesi (4 ay). (Adli Yargı Staj).

Bu iki meslek grubunun yöneticilik vasıfları karşılaştırıldığında, mülki idare amirlerinin savcılara nazaran yönetim konusunda daha donanımlı oldukları aşikârdır. Zaten Hâkim Ali Altıntaş da (2012), adliyelerde profesyonel anlamda yönetim bilgisi gerektiren çoğu işlemin, bu konuda hiçbir eğitim almayan savcılarca, onların kişisel beceri, tercih ve deneyimlerine göre yapıldığı için temizlikten ulaşma, bina yönetiminden kırtasiye ihtiyaçlarına kadar birçok sorunun ortaya çıktığını ve çalışma barışının sağlanamadığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, CİK'ları gibi hassas, büyük ölçekli, çok geniş alanda ve çok farklı konularda hizmet sunan bu komplekslerin yönetiminin Türk kamu yönetiminde en yetkin meslek grubu olarak bilinen mülki idare amirlerine devredilmesi uygun olacaktır. Böylelikle, en temel amaçlarından biri, suça bulaşmış bireylerin ıslah edilerek, tekrar topluma kazandırılması olan CİK'larının en iyi şekilde yönetilmesi temin edilerek, ıslah sürecine en önemli katkılardan biri sağlanmış olacaktır. Öte yandan, CİK'larının yönetimindeki mevcut çok parçalılık ve çok başlılık sorunlarının önüne geçilmiş olacaktır.

SONUÇ

CİK'larının yönetiminin, Adalet Bakanlığının bünyesinde ama Bakanlığın taşradaki temsilcileri olan mülki idare amirlerinin gözetim ve denetimi altında olması uygun olacaktır. Böyle bir değişim için ise mevzuatın farklı türlerinde birtakım değişiklikler yapılması gerekmektedir. Burada bazı mevzuat hükümlerine yönelik spesifik değişiklik önerileri, bazı mevzuatla ilgili ise birden çok hüküm değişikliği için genel bir öneri ile yetinilerek konunun karmaşık bir hal almasının önüne geçilmek üzere aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 4. maddesinin ikinci fıkrasındaki “adalet memurları” ifadesi “adliye memurları” şeklinde değiştirilmelidir.
- Aynı Kanununun 9/D ve 31/Ç maddelerinde yer alan “askeri ve adli kurumlar haricindeki” ifadesi “askeri kurumlar ve mahkemeler ve adliye memurları haricindeki” şeklinde değiştirilmelidir.
- Aynı kanunun 11/Ç maddesinde “...gümrük muhafaza” ifadesine “...infaz koruma memuru”; “İçişleri, Gümrük ve Tekel Bakanlığı” ifadesine “Adalet Bakanlığı” ifadeleri eklenmelidir.
- Aynı kanunun 13. maddesindeki “adli ve askeri daireler hariç” ibaresi “adliye ve askeri daireler hariç” şeklinde değiştirilmelidir.
- 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve diğer tüm ilgili kanun, yönetmelik ve tüzüklerde gerekli uyarlamalar yapılarak CİK'larının yönetiminin mülki idare amirliklerine devri sağlanmalıdır.

Bu çalışmanın sonuçlarından birisi de, kuvvetler ayrılığı ilkesinin, bilinen anlamı olan gücün tek elde toplanmasını önlemek fonksiyonunun yanı sıra, devletin yönetimini adeta otoyoldaki şerit çizgileri gibi daha düzenli, daha akışkan ve daha öngörülebilir bir hale getirdiğidir. Zira devlet gibi son derece büyük bir organizasyonun yasama, yürütme ve yargı gibi üç temel bölüme ayrılması şüphesiz ki yönetimini daha kolay hale getirmektedir. Ancak CİK'ları gibi neredeyse devletin tüm kurum ve kuruluşlarının doğrudan ya da dolaylı olarak görev alanına giren bir organizasyonda, özellikle yürütme ve yargı organlarının aynı anda yetkili kılınmış olmasının ne derece karmaşık bir görüntü ortaya koyduğu aşikârdır. Çalışmada bir Adalet Bakanlığı teşkilatı olan infaz kurumlarının, tüm bakanlıkların taşradaki temsilcisi olan mülki idare amirleri yönetim ve denetimi altında olmasının gerekliliği kuvvetler ayrılığı ilkesi, CİK'larının

kurumsal ve fonksiyonel yapıları çerçevesinde detaylı bir şekilde alınarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın temel savunusu olan CİK'larının yönetiminin mülki idare amirlerine devredilmesi gerekliliği, öncelikle devlete hükümet eden siyasi irade tarafından istenmeli ve gerekli görülmelidir. Daha sonra ise yıllardır uygulanan ve ilgili tüm mevzuatın uyarlanmış olduğu yasaların ve normlar hiyerarşisindeki altlarının bu yeni yönetim şekline uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu değişim için kurumların fiziksel yapılarında genel anlamda bir değişikliğe ihtiyaç duyulmayacağı öngörülmektedir. CİK'larının yönetici olarak birincil sorumlularının, mesleği yöneticilik olan ve il ve ilçe yönetimleri esnasında zaten hepsini bir arada yürüttükleri güvenlik, eğitim, sağlık ve daha birçok kamu hizmetini yürüten mülki idare amirlerinin olması, kurumların iş ve işleyişindeki birçok problemin daha ortaya çıkmadan önlenmesini sağlayacak ve bunun ötesinde kurumlarda daha üst standartlarda bir çalışma ve yaşam ortamı oluşturacaklardır.

KAYNAKÇA

- 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu (1983). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2803.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=657&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Abadan, Y. (1952). *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- ABD Dışişleri Bakanlığı (1951). *Amerika Tarihinin Ana Hatları*. İstanbul: Erkmen Matbaası.
- Acehan, A. (2008). *Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri*. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Adalet Bakanlığı (2009). “Adalet ve Sağlık Bakanlıkları Arasında Yapılan 30.04.2009 Tarihli Protokol”, <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/292019142507p34.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Adalet Bakanlığı (2017). “Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlığı Üçlü Protokolü”, <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/592019112913p47.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Adalet Bakanlığı (2020). “Adalet Bakanlığı'nın 172 No'lu Genelgesi, (CTE Genelge)”. <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2212020114623172%20genelge.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Adalet Bakanlığı (b.t.). “Adli Yargı Staj Süreci”. <https://adaylik.adalet.gov.tr/Sayfa/adli-yargi-adaylari-staj-yerler-ve-sureleri358#resimac> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Adalet Bakanlığı Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2020). *T.C. Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201007-1-1.pdf> (Erişim Tarihi: 24.11.2024).
- Ağaoğulları, M. A. (1989). Fransız devriminde birey-devlet ilişkisi.
- Akad, M., Dinçkol, B.V. ve Bulut, N. (2020). *Genel Kamu Hukuku* (16. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Akın, H. (2011). Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi. *History Studies*, 3(3).
- Akyılmaz, B. (2000). *İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü*. Ankara.
- Albrecht, N. H. M. ve Eicker, A. (1999). *Leben hinter Gittern, Die Justizvollzugsanstalt Bremen-Oslebhausen*. Bremen.
- Alkan, N. (2005). 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un Adli Tıp Yönünden Değerlendirilmesi. *TBB Dergisi*, 230-242.
- Altıntaş, A. (2012). Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Bağlamında Türkiye’de Adliye Yönetimi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 7(17), 34-104.
- Amar, A. R. ve Adams, L. (2015). *Bill of Rights Primer*. New York: Skyhorse Publishing.
- Aristotle (1967). *Politics* (Çev. H. Rackham). Harward University Press.
- Artuk, M. E. ve Alşahin, M. E. (2016). Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 297-338.
- Artuk, M. E., Gökçen, A.Y. ve Caner, A. (2013). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (7. Baskı). Ankara.

- Aslantürk, H., Arslan, S., Özkan, E. U. ve Öztürk, Y. (2017). Tutuklu ve Hükümlülerin Sağlık Hizmet Sunumuna İlişkin Tedavi Taleplerinin ve Şikâyetlerinin Değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (10), 10-25.
- Asri Hapishaneler (1929). *Milliyet Gazetesi*. 17 Teşrinisani 1929, 2.
- Association for The Prevention of Torture (2013). *Hapishanelerde Güvenlik ve İnsan Onuru Dengesi: Önleyici İzleme için Bir Çerçeve*. Londra: Penal Reform International.
- Atalan, M. (2019). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Atar, Z. (2011). 20. Yüzyılın Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1). <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ceza-ve-tevkif-evleri-nizamnamesi-31-temmuz-1941/?pdf=6723> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Atay, E. E., Nohutçu, A. ve Çağlayan, R. (2019). *İdare Hukuku* (Çev. Ş. Y. Akgül) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Avcı, M. (2002). Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Avcı, M. (2019). *Hukuk Tarihimizde Hapis* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Avrupa Bakanlar Komitesinin Avrupa Cezaevi Kuralları Üzerine R87 Nolu Tavsiye Kararı.
- Ayhan, V. ve Candan, H. (b.t.). *Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü*. Ankara: İksad Publishing House.
- Baker, K. M. (2006). Constitution. İçinde; *The French Revolution – Recent Debates and New Controversies* (Ed: G. Kates). New York and London.
- Balta, T. B. (1968-1970). *İdare Hukukuna Giriş – I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Başa, Ş. ve Yıldız, M. (2011). Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Düzenlemesi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Bekiroğlu, N. (2011). *Cümle Kapısı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Benli, M. D. (2021). *Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunmasındaki İşlevi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler (2013). *Prison Incident Management Handbook*.
- Boulloc, B. (1991). *Pénologie*, Paris.
- Bozkurt, G. (1996). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Bozkurt, N. (2012). XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(21)
- Bozkurt, Ö. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ankara: TODAİE.
- Bulgurcuoğlu, S. E. ve Duyan, G. Ç. (2019). Hükümlü Çocuklar: İstanbul ve Ankara Çocuk Eğitimevi Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 167-190.
- Calogeropoulos A. (1983). *Le Contrôle Externe Des Actes Administratifs Unilatéraux*. Paris: LGDJ.
- Canel, P. (2003). *Türkiye’de Cezaevleri ve F Tipi Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Carolan, E. (2009). *New Separation of Powers A Theory for the Modern State*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik (2020). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2324&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

- Ceza ve Tevkif Evleri Umum Müdürlüğünün Vazife ve Teşkilâtı Hakkında Kanun (1920). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3958.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- CHP On Beşinci Yıl Kitabı* (1938). Ankara.
- Cicquel, J. (1987). *Droit Constitutionnel et Institutions*. Politiques, Monichrestien.
- Cin, H. ve Akgündüz, A. (1990). *Türk-İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Civelek, J. (2011). 1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 1-9.
- Cole, D. H. (1998). *Poland's 1997 Constitution in Its Historical Context*. Faculty Publications. 12 Ekim 2024, <http://www.repository.law.indiana.edu/facpub/589>
- Cornel H. (1979). *Die Entstehung des Jugendstrafvollzugs*. Frankfurt: Bedingungen und Faktoren einer Historischen Entwicklung.
- Coyle, A. (2002). *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım*. İngiltere: Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi.
- Coyle, A. ve Fair, H. (2018). *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (3. Baskı). London, UK: Institute for Criminal Policy Research Birkbeck.
- CTE (2016). Birim Faaliyet Raporu.
- CTE Genel Müdürlüğü (2019). “Görevlerimiz”, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/Gorevler> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- CTE Genel Müdürlüğü (2019). “Personel Eğitim Merkezleri”, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/personel-egitim-merkezleri> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- CTE Genel Müdürlüğü (2022). “Teşkilat Şeması”. https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Galeri/f8c75ca3-0d40-4b00-b8cd-f36a45e8c167/teskilat_sema_Ekim2022.jpg (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- CTE Genel Müdürlüğü (b.t.). “Muayene ve Hasta Mahremiyeti”, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/muayene-ve-hasta-mahremiyeti> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Çaha, Ö. (2008). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınlar
- Çiçen, A. (2010). *2. Meşrutiyet Dönemi Cezaevi Islahatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). AKÜ, Afyonkarahisar.
- Çitici, F. (2000). *21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, Ankara.
- Daşcıoğlu, K. (2008). Osmanlı Arşivlerine Göre Sinop Hapishanesi’nin Durumu. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (51).
- Demirbaş, T. (2001). Kara Avrupası Devletleri İnfaz Sistemlerinde, İnsan Haklarının Gelişimi. *T.C. Adalet Bakanlığı 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, 21-22 Ocak 2000, Ankara.
- Demirbaş, T. (2008). *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Demirbaş, T. (2020). *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirci, H. A. (2017). 1921 Polonya Anayasası’nın 1924 Türkiye Anayasası Üzerindeki Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-11.
- Doğan, B. ve Geyik, A. F. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 19-45.
- Donnedieu, D. V. (1947). *Traité de Droit Criminel et de Législation Pénale Comparée* (3. Baskı). Paris.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. Beta Basım Yayım.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1999). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (12. Baskı). İstanbul.

- Duguit, L. (1918). *Manuel De Droit Constitutionnel: Théorie Générale De l'Etat, Organisation Politique*, Paris: E. de Boccard.
- Duran, L. (1982). *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul.
- Durkal, K. (2021). *Türk Ceza Hukuku'nda Hapis Cezalarının İnfazında Ceza İnfaz Kurumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Dursun, D., Bayram, A.K., Söğütü, İ., Bingöl, Y., Çaha, Ö., Demirel, T. ve Beriş, H. E. (b.t.). *Siyaset Bilimi*. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Duverger, M. (1964). *Les Constitutions de la France*. Paris: P.U.F.
- Dülger, M. ve Dülger, R. İ. (2017). *Georg Jellinek - İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine: Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı*. İstanbul: Pinhan.
- Eisenhardt, T. (1978). *Strafvollzug*. Stuttgart - Berlin - Köln - Mainz.
- Eminağaoğlu, Ö. F. (2008). Yargı Bağımsızlığı. *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*, 18-20 Haziran 2008, Ankara: TBB Yayınları.
- Erem, F. (1940). Ecnebi Memleketler Ceza Evleri Nizamnamelerine Toplu Bir Bakış. *Adliye Ceridesi*, 4.
- Erem, F. (1988). *Adalet Psikolojisi: Suçlu Psikolojisi – Usul Psikolojisi-Mahpusun Psikolojisi* (8. Baskı). Ankara.
- Eren, M. (2013). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi. *Toplum ve Kuram Dergisi*, (8).
- Eren, M. (2014). *Kapatılmanın Patolojisi Osmanlı'dan Günümüze Hapishanenin Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Eren, M. (2014). Mahbeslerden Hapishanelere, Hapishanelerden Cezaevlerine. *Osmanlı'dan Günümüze Kapatılma. Bilim ve Gelecek Dergisi*, (119).
- Ergün, E. (1997). *Örgütlerde Çatışma Yönetimi ve Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Erim, N. (1984). Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçların Cezalandırılması Üzerine Bir Deneme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (4).
- Ertaş, T. (2017). *Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişki* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Fasoli, H. (1985). *Zum Strafverfahrensrecht und Gefaengniswesen im 19. Jahrhundert, Der Jurist Ludwig von Jagemann (1805-1853). Seine Rolle in Deutschland unter Berücksichtigung der Entwicklungen in England, Frankreich und USA*, Kehl, Strassburg, Arlington.
- Flanz, G. H. (1956). XIX. Asır Avrupası'nda Anayasa Hareketleri Anayasacılık Hareketlerinin Mukayeseli Olarak İncelenmesine Giriş (N. Erder, Ş. Mardin ve A. Sinanoğlu, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanelerin Doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara.
- Freeman, H. (2015). *American History in 50 Events*, Create Space Independent Publishing Platform.
- Friedrich, C.J. (1999). *Sınırlı Devlet* (M. Turhan, Çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Garraud, R. (1928). *Traité Théorique et Pratique du Droit Pénal Français* (3. Baskı). Paris.
- Gemalmaz, M. S. (2010). *Devlet Birey ve Özgürlük*. Legal Yayıncılık.
- Gölcüklü, F. (1966). *Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*. Ankara.
- Gönenç, L. (2015). *Siyasi İktidarın Denetlenmesi – Dengelenmesi ve Yargı* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

- Göze, A. (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (12. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik (2020). *T.C. Resmi Gazete*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=36118&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Gözler, K. (2003). *İdare Hukuku* (Cilt 1). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. ve G. Kaplan (2017). *İdare Hukukuna Giriş* (23. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Grete, W. (1933). *Strafvollzug und Rechtsstaat*. Breslau-Neukirch.
- Gülşen, R. (1993). *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Günay, E. (2002). *Türk İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Günday, M. (2002). *İdare Hukuku* (5. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Güneş, T. (1956). *Parlamenter Rejimin Bugünkü Mânası ve İşleyişi*. İstanbul: Nazir Akbasan Matbaası.
- Güney, S. (2011). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Nobel
- Güran, S. (1942). *Cezanın İnfazı*. Ankara.
- Gürcan, E. C. (2011). 1791 ve 1793 Fransız Anayasaları'na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3).
- Hapishaneler Nizamnamesi (1932). *Akşam Gazetesi*, 15 Kânunusani 1932, 2.
- Hapishaneler Talimatnamesi (1930). *Cumhuriyet Gazetesi*. 9 Kânunusani 1930, 3.
- Heringa, A. W. (2016). *Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law*. Cambridge: Intersentia.
- Hooker, M. T. (1999). *The History of Holland*. Westport, Connecticut and London: Greenwood Press.
- Imbert, J. (1985). *Les Droits de l'Homme*, Paris: P.U.F.
- İçel, K., Sokullu Akıncı, F., Özgenç, İ., Sözüer, A., Mahmutoğlu, F. ve Ünver, Y. (2000). *İçel Yaptırım Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı (1972). *İç Düzen Genel Rapor Kitap: 5-İl Genel Yönetimi* (Cilt 2). Ankara: İçişleri Bakanlığı İç-Düzen Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı (1994). "Kaymakam Adayları Yönetmeliği", <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/egitim/Genel/Belgeler/Kaymakam%20Adaylar%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2024).
- İl İdaresi Kanunu (1949). *T.C. Resmi Gazete*, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5442.pdf> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- İnalcık, H. (1964). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Humayunu. *Belleten*, 28(112).
- İşçi, M. (2004). *Siyasi Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Jéze, G. (1914). *Les Principes Généraux Du Droit Administratif* (Ed: M. Giard ve E. Brière). Paris.
- Kaiser, G. ve Heinz, S. (2002). *Strafvollzug* (5.Baskı). Heidelberg.
- Kaiser, G., Hans, K. ve Jürgen, H. S. (1991). *Strafvollzug* (4. Baskı). Heidelberg: Ein Lehrbuch.
- Kantar, B. (1937). *Ceza Hukuku*. Ankara.
- Kapani, M. (2018). *Politika Bilimine Giriş* (57. Baskı). Ankara: BB101 Yayınları.
- Karahanoğulları, O. (2015). *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karakoç, İ. (2006). 1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yürütme Organı. *DEÜHFD*, 8(2).

- Kazan, T. (2006). Adil Yargılanma Hakkı Açısından Silahların Eşitliği İlkesi ve Savcı Karşısında Avukatın Konumu. *Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu*, 7-9 Temmuz 2006, Ankara: TBB Yayınları.
- Kılınç, A. (2015). Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili. *Belleten*, 79(285), 531-558. <https://doi.org/10.37879/belleten>
- Kızıllan, A.Ö. (2011). *Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar 1839-1922*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, M. (2005). İngiltere'de Parlamento ve Parlamentonun Egemenliği Doktrininin Tarihsel Kökleri. *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (5).
- Krohne, K. (1889). *Lehrbuch der Gefaengniskunde*. Stuttgart.
- Kunter, N. (1948). Yirmi Beş Cumhuriyet Yılı'nın Ceza Tarihçesi. *İstanbul Barosu Dergisi*.
- Kurt, M. (2006). *Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kutlu, M. (2001). *Kuvvetler Ayrılığı Temelleri Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Landrum, N. E. ve Ohsowski, B. M. (2018). Identifying Worldviews on Corporate Sustainability: A Content Analysis of Corporate Sustainability Reports. *Business Strategy and The Environment*, (27), 128-151.
- Lerski, G. J. (1996). *Historical Dictionary of Poland*. Westport, Connecticut and London: Greenwood Press.
- Locke, J. (b.t.). "Politics", <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/locke1689a.pdf> (Erişim Tarihi: 19.09.2024).
- Ludwikowski, R. R. (1987). Two Firsts: A Comparative Study of the American and the Polish Constitutions. *VIII Michigan Yearbook of International Legal Studies*, 8.
- Mandıracı, B. (2015). *Türkiye'de Ceza İnfaz Politikaları ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: TESEV.
- Manuel R. L. (1967). *Türkiye'de Suçluların Islahı* (M. T. Yücel, Çev.). Ankara.
- Martinez, J. S. (2012). Horizontal Structuring. İçinde; *Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Ed: M. Rosenfeld ve A. Sajo). Oxford: Oxford University Press.
- Miller, J. (1997). *The Glorious Revolution* (2. Baskı). NewYork: Addison Wesley Longman Limited.
- Mittermaier, W. (1954). *Gefaengniskunde, Ein Lehrbuch für Studium und Praxis*, Berlin-Frankfurt.
- Monk, L. R. (2018). *The Bill Of Rights*. New York: Hachette Books.
- Montesquieu (1748). *The Spirit of Laws* (T. Nugent, Çev.). Batoche Books.
- Naskali, E.G. ve Altun, H.O. (2004). *Hapishane Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.
- Nursal, N. (2001). Uluslar Arası Hukuka Göre İnfaz Kurumları'nın Yönetim Sistemleri ve Gelişmiş Ülkelerde İnfaz Hukuku ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi. *Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kollokyumu*, 15-16 Şubat, Ankara.
- Okutan, M. Ç. (b.t.). *Siyaset Bilimi*. Atatürk Üniversitesi AÖF. <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=ltDZr9ySLt0dCZcdRV82TA==> (Erişim Tarihi: 20.12.2024).
- Ortner, H. (1988). *Gefaengnis, Eine Einführung in seine Welt*. Weinheim und Basel.
- Önder, A. (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul.
- Özbek, V.Ö. (2008). *İnfaz Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Özbudun, E. (2015). *Anayasacılık ve Demokrasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2017). *Türk Anayasa Hukuku* (17. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2018). *Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Parlakoğlu, G. (2018). *II. Abdulhamit Dönemi Hapishanelerinin Genel Özellikleri ve Uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Pekmez, T. (2021). Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 275-291.
- Pittman, C. R. (b.t.). "The Virginia Declaration of Rights - Its Place in History (A Memorandum)", http://rcarterpittman.org/essays/documents/VDoRIIts_Place_in_History.html (Erişim Tarihi: 12.03.2024).
- Polonya Anayasası (1791). https://www.constituteproject.org/constitution/Poland_1791 (Erişim Tarihi: 13.03.2024).
- Rivero, J. (1973). *Les Libertés Publiques I: Les Droits de l'Homme*. Paris: P.U.F.
- Robert, A. D. ve Boullaguet, A. (1997). *Analyse de Contenu*. Paris: P.U.F.
- Roegiers, J. ve Van Sas, N.C.F. (1999). Revolution in the North and South. İçinde; *History of the Low Countries* (Ed: J.C.H. Blom ve E. Lamberts). New York and Oxford: Berghahn Books.
- Sajó, A. (1999). *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*. Budapest: Central European University Press.
- Sami, Ş. (1996). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sartori, G. (1962). Constitutionalism: A Preliminary Discussion. *American Political Science Review*, 56(4). <http://www.jstor.org/stable/1952788> (Erişim Tarihi: 03.03.2024).
- Schull, K. (1986). Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistemik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerindeki Etkileri. İçinde; *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Ed: Noémi Lévy ve Alexandre Toumarkine). (Ö. Tuna, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sever, Ö. (2007). *Hâkim Bağımsızlığı ve Savcılık Teminatı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sezen, S. (2002). İngiltere ve İskoçya Cezaevi Yönetimi Üzerine Gözlemler. *Amme İdaresi Dergisi*, 35(1).
- Sezginer, M. (2010). *Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Soran, V. (2023). *Cumhuriyet Dönemi Ceza İnfaz Sisteminde Hapishaneler ve Mahpuslar (1923 – 1950)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Şahan, A. H. ve Albayrak, Ş. G. (2022). Çocuk Hükümlülerin Sosyal, Kültürel ve Sportif Rekreasyon Faaliyetlerinin İncelenmesi: Ankara Çocuk Eğitim Evi Örneği. *Journal of Gastronomy Hospitality And Travel*, 24-33.
- Şen, H. (2008). Osmanlı'da Hapishane Mefhumu. İçinde; *Osmanlı'da Suç ve Ceza, Derleyenler: Noemi Levy-Alexandre Toumarkine*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şen, Ö. (2007). *Osmanlı'da Mahkûm Olmak*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şentop, M. (2004). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku*. İstanbul
- Şimşek, M. Ş. (2002). Yönetim ve Organizasyon (7. Baskı). Konya.
- T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü (1969). *Türk İnfaz Sistemi ve Islah Kurumları*. Ankara: Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

- T.C. Adliye Vekâleti Neşriyat Direktörlüğü (1941). *Adliye Vekâleti Tamimler ve Tebliğ Edilen Hukuki ve Cezai Mütalaalar Mecmuası*. Ankara.
- T.C. Resmi Gazete (1941). 7 Temmuz 1941, Sayı 4853.
- T.C. Sicilli Kavanini (1926). *T.C. Resmi Gazete*, 5 Mayıs 1926, Sayı: 364.
- T.C. Anayasası (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2024).
- Tan, H. (2020). Osmanlı Devleti'nde Hapishanelerin Islah Çalışmalarına Dair Bir İnceleme: Çarşamba Hapishanesi. *History Studies*, 12(3).
- Taner, T. (1953). *Ceza Hukuku* (3. Baskı). İstanbul.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2004). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (5. Baskı). İstanbul: YKY Yayınları.
- TBMM (1923). Atatürk'ün 1 Mart 1923 Tarihli Meclis Açılış Konuşması. https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d4yy.htm (Erişim Tarihi: 31.05.2024).
- TBMM (1926). Başvekâletten Gelen (1/783) Numaralı Türk Ceza Kanunu Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası, *TBMMZC*, Devre 2, İçtima Senesi 3, Cilt 23, Altmış Dördüncü İçtima, Sıra Sayısı 80, 1.
- TBMM (b.t.). Adliye Vekâleti Ceza Evleri Umum Müdürlüğü'nün Vazife ve Teşkilatı Hakkında Kanun Layihası ve Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (1/1090). *TBMMZC*, Devre 5, İçtima Senesi 3, Cilt 26, Seksen Birinci İnkat, Sıra Sayısı 306, 1.
- TBMM (b.t.). Ceza ve Tevkifevleri Umum Müdürlüğü'nün Vazife ve Teşkilatı Hakkındaki 3500 Sayılı Kanun ile Bu Kanunu Değiştiren 4077 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanunlara Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Layihası ve Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları (1/881). *TBMMZC*, Devre 6, İçtima Senesi 4, Cilt 30, Yirmi Yedinci İnkat, Sıra Sayısı 69, 1-4.
- TBMM (b.t.). *TBMMZC* (Eski Harfli), Devre 2, İçtima Senesi 3, Cilt 23, Altmış Dördüncü İçtima, 8.
- Tekin, S. (2008). Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış. *OTAM Dergisi*, (24).
- Tekin, S. ve Özkes, S. (2008). Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7, 16-17.
- Teziç, E. (2017). *Anayasa Hukuku* (21. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- The Constitution of 1791: (1791). "French Constitution". <https://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf> (Erişim Tarihi: 26.05.2024).
- Tiedemann, K. (1963). *Die Rechtsstellung des Strafgefangenen Nach Französischem und Deutschem Verfassungsrecht*. Bonn.
- Timur Demirbaş, T. (2012). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Turhan, M. (2005). *Anayasal Devlet* (4. Baskı). Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Tülen, H. (1998). Meclis Soruşturması Uygulamaları Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21-40.
- Türker, M. (2001). ABD'de İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi. *21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, 21-22 Ocak 2000, Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği (2017). *Cezaevleri Raporu (2015-2016)*. Ankara: TTB.
- Ulu, G. (2011). *İdari İşlemin Yetki Unsuru*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Uluşahin, N. (2007). *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- United States Department of State (USDS) (2012). *A Practical Guide to Understanding and Evaluating Prison Systems*. Washington D.C.: Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs.
- Ülker, G. (2022). *Türk İdare Hukukunda İdari İşlemin Yetki Unsuru*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Vanderbilt, A.T. (1953). *The Doctrine of Separation of Powers and Its Present – Day Significance*. United States: University of Nebraska Press.
- Vile, M. J. C. (1998). “Constitutionalism and the Separation of Powers”, <https://oll.libertyfund.org/titles/vile-constitutionalism-and-the-separation-of-powers> (Erişim Tarihi: 19.12.2023).
- Vincent Corneloup, V. (2000). *La Notion De Compétence Des Autorités Administratives En Droit Français* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Contribution À Une Théorie Générale Des Aptitudes À Agir, Lille.
- Voulet, J. (1951). *Les Prisons*. Paris.
- Wood, G.S. (1998). *The Creation of the American Republic: 1776 – 1787* (2. Baskı). Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Yale Law School (1789). “Declaration of the Rights of Man”. https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp (Erişim Tarihi: 12.03.2024).
- Yaşar, H.N. (2016). *İdare Hukuku Genel Esaslar* (3. Baskı). İstanbul.
- Yener, H.L. (1954). *Türk Ceza Kanunu*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Yıldız, G. (2012). *Mapusane Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Yurtseven Y. (2001). Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(3-4).
- Zarplı, Ç. (2015). Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kurumsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensiplerinin Kökenleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2).
- Zubic, M. (2014). “Polish Constitutionalism and Constitutional Judiciary in Poland”, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=214770> (Erişim Tarihi: 12.10.2024).